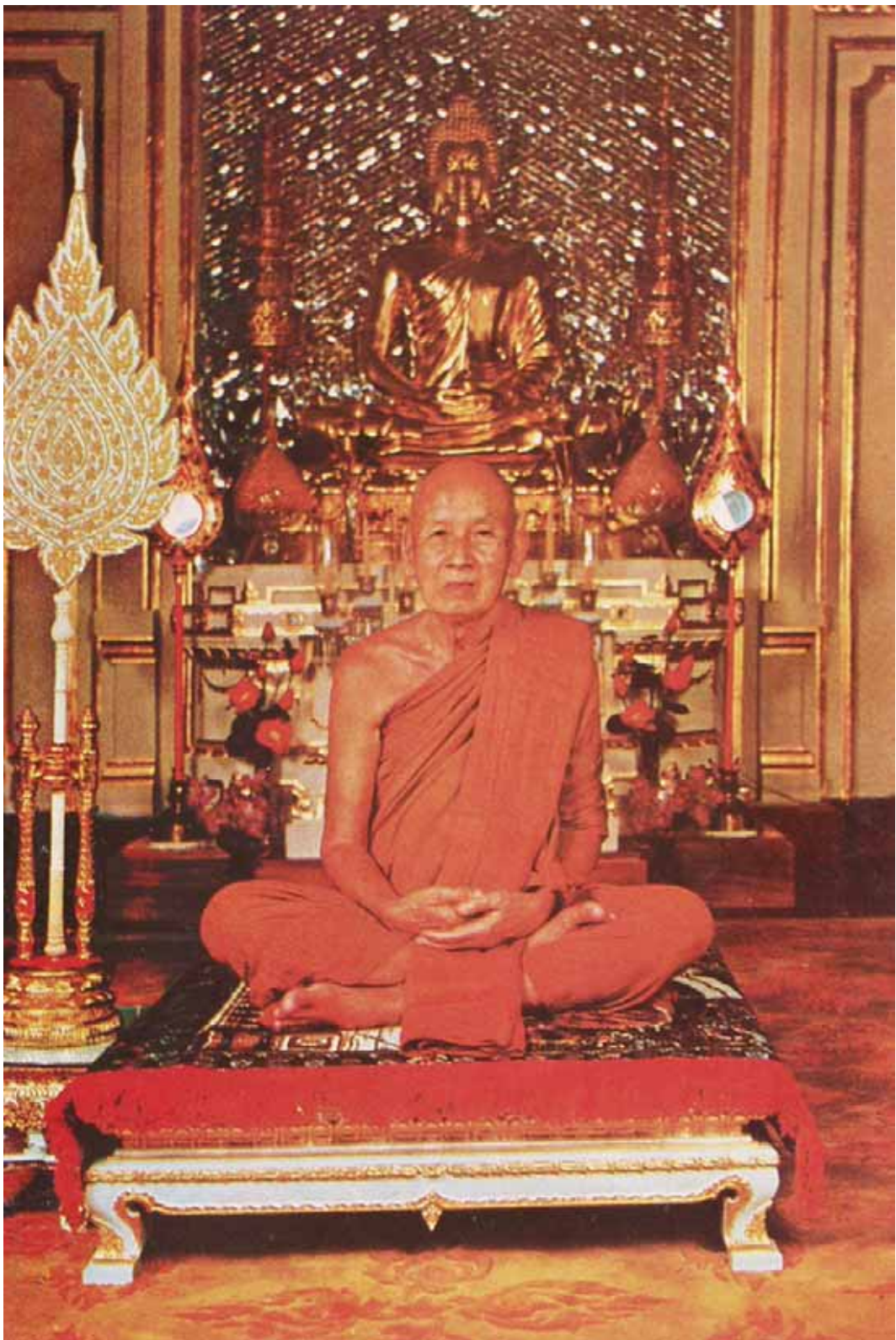

ปจฉาวิสัยนาในประเทศไทย
โดย
พระนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์
เกณฑ์ ขตรังสี

คำนำ

หนังสือ ปุจฉาวิสัชนา ในประเทศนี้ ฉบับเดิมเป็นของท่านเจ้าคุณ พระนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทศรังสี) วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ซึ่งได้ขออนุญาตเพื่อพิมพ์เผยแพร่จากท่านแล้ว แต่ที่จะสำเร็จเป็นเล่มมาในคราวนี้ได้ก็ด้วยอาศัยกำลังศรัทธาจากญาติโยมที่เป็นสมาชิก และสาธุชนผู้มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ที่พากันมาฟังการอบรม ณ ศาลารูฟงส์ วัดบรมนิวาส ได้พากันสละจตุปัจจัยของตนมากบ้าง น้อยบ้าง ตามกำลังศรัทธา ดังมีรายชื่อปรากฏอยู่ท้ายเล่มนี้

ฉะนั้นการจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่าน และเป็นธรรมทานแก่ท่านผู้ให้คณะวัดบรมนิวาสนามของ ศูนย์อบรมภวนาสิริจันโท ขอให้ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้มีส่วนช่วยให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จเป็นเล่มออกมาได้ด้วยดังนี้ ขอให้ท่านผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลาย จงประสพแต่ความสุขความเจริญ ในพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงทุกประการเทอญ

ขอให้ท่านทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน จะเป็นอุบายแก้ความวุ่นวาย แก่ความขัดข้อง ของท่านที่มุ่งต่อมรรคผล นิพพาน อันเป็นแดนอันเกษม

พระครูอุดมสังวรคุณ

ปวงจิตวิธานในประเทศ

ผู้เขียนได้เขียนปวงจิตวิธานในต่างประเทศไปแล้วเล่มหนึ่ง คุณอาคม ทันนิเทศ โฆษกวิทยุ ทหารอากาศ 01 บางซื่อ ได้อ่านออกอากาศไปแล้ว รู้สึกว่ามีคนฟังแล้วชอบใจเป็นส่วนมาก ผู้เขียนคิดว่าจะเป็น อกติไม่เป็นธรรมเนียม ไปต่างประเทศครั้งเดียวมีคนถามปัญหาที่ตอบเป็นคึ่งเป็นแคว เกิดในเมืองไทยโตใน เมืองไทยแท้ๆ ไม่ยกตอบปัญหาในเมืองไทย มิใช่คนไทยจะไม่มีปัญหาหรือไม่ถามปัญหาที่หาไม่ได้ แท้จริงคนไทย มีปัญหามากมายเหลือที่จะตอบตั้งแต่ปัญหาส่วนตัวถึงปัญหาครอบครัวและปัญหาส่วนรวม ปัญหาเหล่านี้มนุษย์ คนเราเกิดขึ้นมาในโลกนี้ย่อมมีด้วยกันทั้งนั้น ต่างแต่ว่าใครจะมีมากและน้อยเท่านั้น คนไทยเรามีที่ระบายค่อนข้าง ชั่วหน่อย มีปัญหาอะไรก็ไปวัดไปหาครูบาอาจารย์ให้ท่านช่วยแก้ไข ก็ค่อยเบาบางไปหรือบางทีก็หายไปเลย มิฉะนั้นก็เอาหนังสือธรรมะมาอ่านคู่มือช่วยแก้ไขได้เหมือนกัน แต่คนต่างชาตินี้ซึ่งไม่มีทางแก้ไขได้จริงๆ มีปัญหา อะไรเกิดขึ้นเชื่อว่าพระเจ้าอยู่บนสวรรค์จะมาแก้ไขให้ ไหววอนแล้วเล่าๆ เมื่อพระเจ้าไม่มาช่วยแก้ไขให้ทั้งหมด หนทาง พระเจ้าเป็นของไม่มีตัวจะไปถามที่ไหนก็ไม่ทราบ อนึ่ง พระเจ้าท่านก็มีภาระมาก คนเกือบครึ่งโลกใครมี อุปสรรคอะไรก็ไหววอนถึงท่านให้ช่วยเหลือ ท่านจะมีเวลาที่ไหน พระเจ้านั้นช่วยมนุษย์มาเกือบสองพัน กว่าปีแล้ว ป่านนี้คงแก่้งอ้อมอักษิแล้ว หูตาและความจำคงเสื่อมไปมาก อะไรก็ตามถ้าอยู่ไปนานๆมันจะต้องเป็น อนิจจังไปตามสภาพของสังขารเป็นธรรมดา

เมื่อผู้เขียนมาโอกาสได้เดินทางไปถึง นับแต่สิงคโปร์ ออสเตรเลียและอินโดนีเซีย คนเหล่านั้น ได้เข้ามา เข้าใจเป็นพระเจ้าหรืออะไรก็ไม่ทราบ เพราะคำว่า พระ คำนี้คนส่วนมากเข้าใจว่าผู้สูงเหนือสูงเหนือ จึงได้แหกกันมาถามปัญหาและได้ระบายความเดือดร้อนของตนๆให้ผู้เขียนฟัง ผู้เขียนไม่ได้รับบัญชาจากพระเจ้า แต่ด้วยความหวังดีต่อคนเหล่านั้น จึงได้แก้ปัญหามาเหล่านั้นเป็นคนๆไป ยิ่งอยู่นานวันก็ยิ่งเพิ่มขึ้นทุกที จึงได้มี หนังสือปวงจิตวิธานในต่างประเทศขึ้นมาให้เราได้อ่านและได้ฟังกันดังปรากฏอยู่

อันที่จริงปัญหาดังกล่าวแล้วข้างต้น จะแก้ไขได้ด้วยธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น นอกจากธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีอะไรจะแก้ไขได้เลย เพราะธรรมคำสอนของพระองค์ท่านสอน ถึงของจริง คือให้เข้าถึงใจ ปัญหาเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากใจของมนุษย์ ทุกคนมีใจด้วยกันทั้งนั้น เมื่อใจมัน คิดนึกปรุงแต่งจึงเกิดเป็นปัญหา แต่เจ้าตัวจับใจไม่ได้คิดว่าปัญหาเกิดจากของภายนอก จึงแก้ไขปัญหาไม่ถูก พระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหามาของพระองค์ได้แล้วจึงแก้ของคนอื่นได้ถูกต้อง

ชาวพุทธควรจะศึกษาธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจถ่องแท้ แล้วจะได้ไปแก้ปัญหานั้นได้ถูกต้อง ไม่ควรจะไปแสวงหาสิ่งอื่นนอกเหนือจากคำสอนของพระองค์ ซึ่งสอนให้แก้ที่ใจโดยตรงอยู่แล้ว คนสมัยนี้เรียนวิทยาศาสตร์สอนให้เชื่อสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยตา มีพยานด้านวัตถุเป็นหลักฐาน นักวิทยาศาสตร์ก็เป็น อย่างนี้แหละ เรียนไปเถียงเรียนเท่าไรก็ไม่หมดสงสัยสักที เรียนแต่ด้านวัตถุก็ไม่หายสงสัยอยู่แล้ว ยิ่งด้าน นามธรรมซึ่งไม่มีต้นมีตัวจะจับสิ้นได้อย่างไร ถึงด้านธรรมจะมีการเรียนอยู่บ้างก็เป็นการเฉาๆแล้วก็ตามคะเน เอาว่าอาจเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หาได้รู้แจ้งแทงทะลุด้วยตนเองไม่ ส่วนพุทธศาสนาเรียนทางด้านวัตถุและนามธรรม ด้วย เรียนแล้วก็ทดสอบด้วยการปฏิบัติตามให้เห็นแน่แท้ตามเป็นจริงโดยตนเองจริงๆ เรียนจบแล้วก็เลิกทั้งหลายก็ หมดตามไปด้วย

แท้จริงเรียนวิทยาศาสตร์ก็มิใช่ไม่ดี มีประโยชน์แก่ผู้ที่ยังไม่ยอมหนีไปจากโลกนี้ สำหรับ ผูกมัดให้เขาเหล่านั้นติดอยู่ในทุกข์แน่นอนเข้า เช่น ทุกข์ในการทำงานวิทยาศาสตร์เครื่องทุ่นแรงและหาเครื่องทุ่นแรง มาช่วย ทุกข์ในการทำงานก็ค่อยเบาบางหน่อย แต่ไปทุกข์ในการหาเงินไปซื้อเครื่องทุ่นแรงและน้ำมันมาใส่ใน

เรื่องนั้น คนเห็นว่าสะดวกสบายได้ผลก็มาก อย่างนี้เป็นต้น เหตุนี้คนส่วนมากเมื่อได้ฟังพระพุทธเจ้าเทศนาให้เห็นโทษทุกข์ในโลก แล้วยอมสละโลกนี้จึงมีส่วนน้อย

ความจริงพระพุทธศาสนาก็สอนวิทยาศาสตร์อยู่แล้ว แต่ไม่ได้เรียกว่าวิทยาศาสตร์ เรียกว่าสอนให้รู้จักเหตุผลในสิ่งนั้นๆ พอได้อันเรียกว่าวิทยาศาสตร์เลยตื่นแหกกันใหญ่ นี่แหละไม่ศึกษาพุทธศาสนาให้เข้าถึงของจริง และทั้งไม่ได้ปฏิบัติด้วยตนเอง จึงมักเป็นเช่นนี้ เหตุนี้ความสงสัยในพระพุทธศาสนาก็ดี ในเหตุผลสิ่งทั้งปวงก็ดี ก็ไม่ผิดแผกแตกต่างจากคนในต่างประเทศเท่าไรนัก

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าของเรายังมีพระชนมายุอยู่ มานพชื่อวังคีสะ มีความรู้ทางด้านวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้วไปเกิดในภคตินั้นๆ เมื่อเอากะโหลกศีรษะมาเคาะดูก็รู้จักว่าคนนี้ไปเกิดในภคตินั้นๆ แต่หาว่าเราทำกรรมอะไรไว้จึงไปเกิดในภคตินั้นๆ เธอแข็งดีจึงอยากไปทดสอบความรู้ที่จากพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าให้คนไปเอากะโหลกศีรษะของพระอรหันต์มาให้เคาะดู เธอก็มีดื้อไม่รู้ พระอรหันต์ท่านนิพพานแล้วจึงไม่มีการเกิดอีก จึงได้ยอมเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธองค์

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง สมัยผู้เขียนยังเที่ยวรุกขมูลอยู่ พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นสัทธาวิหริกของหลวงปู่พรเทพสิทธิธารจารย์จังหวัดนครพนมนี้เอง ท่านไปได้วิชาจากไหนไม่ทราบ เมื่อไปพักในป่าช้าบ้านไหน หลุมศพที่เขาฝังไว้เธอไปรู้หมดว่า หลุมนี้เป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย ตายเมื่ออายุเท่าไร ตายเพราะโรคอันนั้นๆ เมื่อถามพวกญาติเขาเขาก็ตรงทุกอย่าง นี่ก็เป็นของแปลกดีเหมือนกัน ของเหล่านี้ซึ่งไม่อาจเป็นไปไม่ได้ แต่ก็ได้เป็นมาแล้วในอดีตและปัจจุบัน ในโลกนี้ยังมีเรื่องทำนองเดียวกันนี้อีกมาก ซึ่งพวกเราพร้อมทั้งวิทยาศาสตร์พากันงงเป็นไถ่ตาบอด แต่ก็ยังเชื่ออยู่ทั้งที่ไม่รู้นั่นเอง

ผู้เขียนจะประมวลเอาข้อสงสัยต่างๆ ซึ่งมีผู้ถามมาก มาเรียบเรียงไว้ในที่นี้ แต่จะไม่ขอลำชื่อท่านเหล่านั้นไว้ ณ ที่นี้ด้วย และข้อสงสัยต่างๆ ซึ่งมีผู้ถามยังชาบซึ่งกว่าคนในต่างประเทศถามอีกเป็นไหนๆ มีนายทหารชั้นพันเอกหลายคนไปหาผู้เขียนแต่มีนายทหารคนหนึ่งถามว่า

(1) ถาม การทำบุญอุทิศให้ผู้มีพระคุณทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น ทำอย่างไรจึงจะทราบได้ว่าผู้นั้นได้รับหรือเปล่า ถ้าผู้นั้นไม่ได้รับบุญเหล่านั้นจะเป็นของใคร

(1) ตอบ ปัญหาเรื่องนี้กินความกว้างขวางมาก มีผู้ถามปัญหาข้อนี้กับผู้เขียนตั้งแต่ยังเป็นสามเณรอยู่ จนมาได้บวชพระนับเป็นเวลา 60 กว่าปีแล้วก็ยังมีคนถามอยู่ นี่แหละผู้เขียนหวังว่าถึงผู้เขียนจะตายไปแล้ว ถ้ายังมีการทำบุญให้ผู้ตายไปแล้วอยู่คงจะมีปัญหาอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ผู้เขียนจะตั้งประเด็นไว้เป็นข้อๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย และกันความหลงลืมดังนี้

- 1.1 ทำบุญให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้ว
- 1.2 ทำอย่างไรจึงจะทราบได้ว่าผู้นั้นได้รับหรือเปล่า
- 1.3 ถ้าผู้นั้นไม่ได้รับ บุญอันนั้นจะเป็นของใคร

1.1 ผู้ทำบุญโดยส่วนมาก 99 เปอร์เซ็นต์ เพื่ออุทิศแก่ผู้มีพระคุณทั้งหลายมีบิดามารดาเป็นต้น ชาวพุทธมีศีลตรงนี้แหละ พุทธศาสนาสอนให้รู้จักบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณทั้งหลาย แล้วทำดีเพื่อสนองพระคุณของท่านเหล่านั้น ถ้าไม่รู้จักบุญคุณของผู้ที่มีพระคุณแล้ว คนเราก็จะกลายเป็นเดรัจฉานไปหมด การทำความดีคือ บุญคุณนี้ยอมทำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ไม่ทำสิ่งที่เป็นโทษแก่คนและคนอื่น ทำในที่เปิดเผย ไม่ทำในที่ลับด้วยและทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เหมือนกับคนที่ทำความชั่ว ทำความชั่วนั้นทำด้วยความเศร้าหมอง

ไม่ฟ้องใส่ และก็ทำในที่ลับไม่เปิดเผยด้วย ทั้งไม่อุทิส่วนบาปนั้นให้แก่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย ถึงแม้อุทิสให้แก่ใคร ก็ไม่มีใครอยากรับ เพราะเป็นของเศร้าหมอง

ทำบุญให้แก่ผู้มีพระคุณที่ตายไปแล้วนี้ จึงทำด้วยของบริสุทธิ์ อย่าไปฆ่าเป็ด ไก่ ฆ่าวัว ฆ่าควาย มาทำ จะบาปหนักเข้าไปอีก ทำเล็กๆน้อยๆด้วยใจฟ่องใสบริสุทธิ์ เป็นต้นว่าตัดบาตรถวายอาหารพระสงฆ์ บุญก็มากเอง บุญมิใช่เกิดเพราะไทยทานมากๆ แต่เกิดจากใจเลื่อมใสศรัทธาต่างหาก เปรียบเหมือนเทียนที่เราถืออยู่แล้ว ไปขอต่อจากคนอื่น เทียนของคนอื่นก็ไม่ดับ ของเราก็กี่ได้ไฟสว่างมา เหตุนี้บุญในพุทธศาสนาจึงหมดไม่เป็น คนมาที่ร้อยก็พันเอาหัวใจของตนมาตัดดวงเอาบุญในพุทธศาสนานี้ก็ไม่มีหมด บุญยังเต็มเปี่ยมอยู่ตามเดิม ถ้าทำด้วยความเลื่อมใสแล้ว วัตถุทานมีน้อยก็กลายเป็นของมากเอง

1.2 ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าผู้ตายไปนั้นได้รับหรือเปล่า เรื่องนี้เป็นของพิศุขยาก เพราะผู้ที่ตายไปแล้วก็ไม่ได้ตอบรับเหมือนเราส่งจดหมายไปหากัน อนึ่ง บุญนั้นก็มิใช่จะส่งไปได้ด้วยพัสดุไปรษณีย์ เพราะเป็นของไม่มีตัวตน เป็นความรู้สึกภายในใจว่าบุญที่ตนทำนั้นต้องถึงผู้ตายไปแน่ และเราเชื่อตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า ทำบุญให้แก่ผู้ตายไปแล้วต้องทำในพระภิกษุผู้มีศีลและเมื่อต้องการอยากจะให้เขาได้บริโภคอาหาร ต้องทำบุญถวายอาหาร เมื่อต้องการอยากจะให้เขาได้เครื่องนุ่งห่ม ก็ถวายผ้าผ่อนเครื่องนุ่งของห่ม แล้วอุทิสกุศลนั้นไปให้แก่เขาเหล่านั้น แล้วของเหล่านั้นก็จะปรากฏแก่เขาเหล่านั้นเอง โดยที่ไม่มีใครนำไปให้เขา

1.3 เรื่องนี้บอกได้ชัดเจนว่า บุญเป็นของผู้ทำแน่นอน เพราะผู้ทำเกิดศรัทธาเลื่อมใสพอใจในการกระทำบุญ บุญก็ต้องเกิดในหัวใจของผู้นั้นเสียก่อนแล้วอุทิส่วนบุญนั้นให้แก่ผู้มีอุปการะคุณที่ตายไปแล้ว ได้ชื่อว่าทำบุญสองต่อ แล้วเราก็นำบุญนั้นไปให้แก่ผู้ตายไปอีก เป็นอีกต่อหนึ่ง

ทำบุญให้ผู้ตายนี้ท่านแสดงไว้ว่ายากนักผู้ที่ตายจะได้รับ เหมือนกับงมเข็มอยู่ในกำมือ แต่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ก็ชอบทำ นับว่าเป็นความดีของผู้เป็นอย่างยิ่ง ท่านเปรียบเทียบไว้ สมมุติว่าบุญทำลงไปนั้นแบ่งออกเป็น 16 ส่วน แล้วเอาส่วนที่ 16 นั้นมาแบ่งอีก 16 ส่วน ผู้ตายไปจะได้รับเพียง 1 ส่วนเท่านั้นฟังดูแล้วน่าใจหาย เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายจึงไม่ควรประมาท ในเมื่อยังมีชีวิตอยู่นี้มีสิ่งใดควรจะทำก็ให้รีบทำเสีย ตายไปแล้วเขาทำบุญไปให้ไม่ทราบว่าจะได้รับหรือไม่ ถึงแม้ได้รับก็น้อยเหลือเกิน เพราะคนตายแล้ว เขาเรียกว่าเปรต ไม่ได้เรียกว่าบิดา มารดา ป้า น้า อาว์ ครูบาอาจารย์ อย่างเมื่อเป็นมนุษย์อยู่นี้หรือ ในบรรดาเปรตเหล่านั้นมี 11 พวก มีจำพวกเดียวที่จะได้รับส่วนบุญที่คนยังมีชีวิตอยู่อุทิสไปให้ เรียกว่า ปรตคตูปชีวีเปรต เปรตทำพวกนี้ได้รับทุกข์ร้อนลำบากมาก เพราะในเปรตโลกนั้นไม่มีการทำนาค้าขาย แม้แต่ขอทานก็ไม่มี เสวยผลกรรมของตนๆที่ทำไว้เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่นั้นเท่านั้น ฉะนั้นเปรตจำพวกนี้แหละมนุษย์คนที่ยังเป็นอยู่ทำบุญอุทิสไปให้จึงจะได้รับนับประสาอะไร บางทีสามีภรรยาอนด้วยกันแท้ๆ ฝ่ายหนึ่งทำบุญขอให้อีกฝ่ายหนึ่งอนุโมทนาด้วย ก็ไม่รับ พวกที่ไปเกิดเป็นเดรัจฉานยิ่งไม่รู้กันใหญ่ ไปเกิดในนรกหมกไหม้ทุกขเวทนา มาก ทำบุญอุทิสไปให้ก็ไม่รู้อะไร เพราะกำลังเสวยผลกรรมอันนั้นอยู่ หรือไปเกิดเป็นเทวดาชั้นใดชั้นหนึ่งก็เหมือนกัน เขากำลังเสวยผลบุญของเขาอยู่ เขาจะมาเอากุศลผลบุญของเราได้อย่างไร

ปรตคตูปชีวีเปรต ดังเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร มีเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระเจ้าพิมพิสารเกิดอาเพศในตอนกลางคืน มีเสียงดังซุกๆซลักๆทั่วไปหมดในห้องพระตำหนัก พระเจ้าพิมพิสารกลัวจะเกิดเหตุเป็นอันตรายแก่ราชบัลลังก์ จึงเข้ากราบทูลเหตุอันนั้นแก่พระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า ไม่มีอันใดเลย พวกเปรตที่เป็นญาติของพระองค์แต่ครั้งพระพุทธเจ้าชื่อว่า พระวิปัสสิ โนน เขามาขอส่วนบุญกับพระองค์ ขอมหาบพิตรจงทำบุญให้เขาแล้วอุทิส่วนบุญนั้นให้เขาเสีย เสียงนั้นก็จะหายไป พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงกระทำ ทักษิณานุประทาน ทำบุญอุทิสให้แก่เปรตเหล่านั้นแล้ว พวกเปรตเหล่านั้นได้รับส่วนบุญแล้ว

ก็มีกายอ้วนท้วนสมบูรณ์ แต่ยังไม่มีความแข็งแรง ทึ่หลังก็มาปรากฏให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นอีก พระเจ้าพิมพิสารก็นำเอาเรื่องพฤติการณ์อันแปรตมาแสดงนั้น ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าอีก พระองค์จึงตรัสว่า เพราะมหาบพิตร ไม่ได้ทำบุญผ้า พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงทำบุญถวายผ้าแก่พระสงฆ์ และอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ปรตเหล่านั้น พอปรตเหล่านั้นได้รับแล้วก็ไปเกิดในสุคติภพในสวรรค์

ทีมาเล่าสู่กันฟังพอเป็นทัศนคติที่ว่า ทำบุญให้แก่ผู้ตายไปแล้วจะได้รับหรือไม่ เพราะผู้เขียนก็ไม่สามารถจะไปล่วงรู้เขาได้ และผู้ตายไปแล้ว แม้แต่โยมบิดามารดาของผู้เขียนก็ไม่เคยบอกว่า บุญที่ทำแล้วอุทิศไปให้ได้รับหรือเปล่า แต่ผู้เขียนก็ทำบุญอุทิศไปให้เสมอ เป็นแต่ได้ฟังมาจากตำรา จะหาว่าเล่านิทานหลอกเด็กให้กลัวเลยๆ แต่ถ้าผู้ใหญ่กลัวอย่างเด็กๆแล้ว บ้านเมืองก็ไม่ใช่เป็นอย่างทุกวันนี้ เด็กเชื่อง่ายหัวอ่อน สั่งสอนน้อมใจเชื่อเร็ว ผู้ใหญ่จึงชอบสอนเด็กๆ แต่เมื่อโตขึ้นมาแล้ว ถ้าวามีสิทธิเสรีเต็มที่ไม่ต้องเชื่อความคิดของคนอื่น เชื่อความคิดของตนเอง หรือเข้าสมาคมกับผู้ใหญ่เลยเป็นผู้ใหญ่ไปหมด ความเชื่อและความคิดเมื่อยังเด็กอยู่ที่อบรมไว้โดยหาหมด เลยกลายเป็นผู้ใหญ่อย่างผู้ใหญ่ทั้งหลายที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

อนึ่ง เรื่องการทำบุญใช้นี้เจ้ากรรมนายเวร เรื่องนี้ผู้เขียนไม่รู้จริงๆจึงตอบไม่ได้ ขอผู้รู้ทั้งหลายได้เมตตาแนะนำให้ผู้เขียนได้ทราบบ้างก็จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

กรรมที่ตนกระทำไว้แล้ว ไม่ว่าจะกรรมดีและกรรมชั่ว ผลของกรรมนั้นย่อมเกิดที่ใจของตนเอง มิใช่ผู้ทำกรรมผู้หนึ่ง เจ้ากรรมนายเวรอีกผู้หนึ่ง คล้ายๆกับว่ามีเจ้ากรรมนายเวรเป็นผู้บัญชาการอยู่ ทำบุญอุทิศกุศลไปให้เจ้ากรรมนายเวรผู้บัญชาการเพื่อให้เป็นสินน้ำใจ แล้วเจ้ากรรมนายเวรก็จะลดหย่อนผ่อนผันให้เป็นอย่างนี้เป็นต้น หรือกรรมที่เราทำแก่คนอื่นนั้น คนนั้นเองเป็นเจ้ากรรมนายเวร เราเห็นโทษความผิดแล้วทำบุญอุทิศไปให้แก่เขาเพื่อเขาจะลดโทษผ่อนผันให้ อันนี้ก็ไม่ได้ถูก เพราะเขาตายไปแล้ว ไม่ทราบไปเกิดในที่ใด และกำเนิดภูมิใดดังได้อธิบายมาแล้วในข้างต้น คนที่ทำกรรมทำเวรแก่กันแล้วเมื่อยังเป็นคนอยู่จะพ้นจากกรรมจากเวรได้ก็เมื่ออโหสิกรรมให้แก่กันและกัน ในเมื่อยังเป็นคนอยู่นี้แหละ ตายไปแล้วจะอโหสิกรรมให้แก่กันและกันไม่ได้เด็ดขาด มิใช่ที่เราได้ทำกรรมชั่วทุจริตด้วยจิตที่เป็นบาปมีอกุศลมูลเป็นพื้น มาภายหลัง 20 ปี 30 ปี 40 ปีหรือเท่าไรก็ตาม ระลึกถึงกรรมอันนั้นแล้วกลัวบาป จึงทำบุญอุทิศไปให้แก่ผู้ที่เราได้กระทำแก่เขาขึ้นเพื่อให้เขาอโหสิกรรมให้ ดังนี้ไม่เป็นการยุติธรรม เป็นการตัดสินคดีภายหลังจากเหตุการณ์ ถ้าถ้าวาระระลึกถึงความชั่วของตนแล้วทำความดีเพื่อแก้ตัวหรือปลอบใจของตัวเอง เป็นการสมควรแท้ การทำบุญให้แก่ผู้ตายไปแล้วจะได้รับหรือไม่ มีอรรถาธิบายกว้างขวางมาก อธิบายมาก็มากพอสมควร พอที่ผู้ฟังจะเข้าใจบ้างตามสมควร จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้เสียก่อนเพื่อจะได้ตอบปัญหาคนอื่นต่อไป

นายทหารยศพันตรีผู้หนึ่งมาถามว่า

(2) ถาม รูปเหรียญและวัตถุมงคลต่างๆที่ผู้ถือแล้วศักดิ์สิทธิ์จริงไหม และเป็นสิริมงคลจริงหรือเปล่า ถ้าจริงอย่างที่ว่าแล้ว อาจารย์ผู้ทำให้ของศักดิ์สิทธิ์และรูปเหรียญต่างๆทำไมจึงต้องเกิดอุบัติเหตุ เช่นรถคว่ำ เรือล่ม เครื่องบินตกและถูกโจรฆ่าเป็นต้น

(2) ตอบ ปัญหาที่คนทุกชั้นทุกประเภททุกหมู่เหล่าย่อมถามแซกกันไปหมด และคนเหล่านั้นแหละที่ถือของเหล่านี้เป็นส่วนมาก เพราะอะไร ก็เพราะของเหล่านี้ไม่มีในตำราคัมภีร์พระพุทธศาสนา และคนทั้งโลกก็พากันกลัวตายกันทั้งนั้น จึงหาเครื่องป้องกันตาย แต่หาไม่ถูก หาออกไปภายนอก ไม่หาเข้ามาที่หัวใจ เพราะภายนอกคือ กายนี้ ทุกรูปทุกกายย่อมตายด้วยกันทั้งหมด แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ต้องเสด็จดับขันธเข้าสู่พระ

ปริณิพพาน ต้องหาภายใน คือ ใจ เพราะที่ใจนี้ตายไม่เป็น ภายตายแล้วใจยังมีเหลืออยู่ตราบใดก็ไปเกิดถือกำเนิดอีก ต่อไป ปัญหาที่คล้ายกับปัญหาข้อแรกที่ว่า ทำบุญให้ผู้ที่ตายไปแล้วจะได้รับหรือไม่

ก็น่าเห็นใจพวกเรายังมีกิเลสอยู่ ถึรูปขันธ์นี้ว่าเป็นของกูอยู่ ก็ต้องกลัวตายเป็นธรรมดา เมื่อกลัวตายก็ต้องหาสิ่งจะมาป้องกัน ใครพูดว่าอะไรดีป้องกันได้ก็วิ่งแสวงหา จะถูกจะแพงสักเท่าใดก็หาจนได้ เมื่อหามาได้ก็เป็นเครื่องอบอุ้มใจไปชั่วระยะหนึ่ง ในผลที่สุดก็ต้องตายไปด้วยกันทั้งหมด แม้อาจารย์ผู้แจกหรือผู้ขายของศักดิ์สิทธิ์ก็ต้องม้วยไปด้วยกัน ของใน โลกนี้ทั้งหมดมันเป็นอนิจจังไม่เที่ยงมันถาวรสักอย่างเดียว แท้จริงส่วนมากเกิดจากหน้าม้าหรือลูกศิษย์ผู้ต้องการอยากให้อาจารย์ดัง ตัวอาจารย์เองไม่เท่าไรหรอก

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า กัมมัสสกตา วิภังชณฺติ กรรมที่มนุษย์และสัตว์ได้กระทำไว้แล้วย่อมจำแนกสัตว์ให้เกิดและตายไปเป็นต่าง ๆ กัน คนเรามักมองแต่ความตาย ความเกิดไม่มองเกิดมากเท่าไรก็ตายมากเท่านั้น ถ้าตายไม่ดีไม่งาม เช่น ตายเพราะเกิดอุบัติเหตุหรือตายปัจจุบัน ก็เรียกว่าตายไม่ดี ความตายจะตายอย่างไรก็เอาเถิด เรียกว่า ชาติแตกชั้นระดับ เปลี่ยนสภาพใหม่เหมือนกันทั้งนั้นไม่เป็นปัญหา ความต้องการของทุกคนก็เพื่อทำใจของคนให้ใสสะอาดเท่านั้นเป็นพอ หากเกิดอุบัติเหตุรถคว่ำเรือล่มหรือเครื่องบินตก ถ้าเราทำจิตของเราให้สะอาดแล้ว จะไม่คิดว่าที่ตายอย่างทรมาณนั้นหรือ บางคนเจ็บออคๆแอดๆหรือเป็นอัมพาตทรมาณอยู่ตั้งหลายปี จะตายແທ່ไม่ตายແທ່ เมื่อร่างกายทรุดโทรมสติสตั้งก็อ่อนแอ หลงหน้าลืมหลัง กินแล้วก็หาวไม่ได้กิน เห็นแล้วเป็นที่น่าทุเรศมาก นี่เพราะกรรมตกแต่งให้แท้ๆ ใครจะปรารถนาเอาตามใจชอบของตนเองไม่ได้ ฉะนั้นจึงควรทำแต่กรรมที่ดีจนเป็นนิสัย เพื่อจะได้ไม่ได้รับผลของกรรมชั่วเมื่อจวนจะตาย และตายไปแล้วก็จะไปสู่สุคติในภพนั้น

เรื่องกรรมนี้บุคคลที่ทำลงแล้วไม่ว่าดีและชั่ว จะทำอย่างไรแม้พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายก็ตาม เมื่อยังมีวิบากอันนี้เหลืออยู่ ได้โอกาสเมื่อไรย่อมตามขี้เอาจนได้ ดังพระโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง เมื่อนานมาแล้วในอดีต พระโมคคัลลานะท่านเกิดเป็นบุรุษลูกคนเดียวเลี้ยงบิดามารดาตาบอด โดยความเอาใจใส่ไม่ว่าจะเป็นอาหารและเครื่องนุ่งห่มตลอดถึงอาบน้ำนวดเท้า ไม่ให้บิดามารดาอุทธรณ์ร้อนใจตามปฏิบัติทุกเช้าเย็น มารดาเห็นเช่นนั้นด้วยสัญชาติญาณก็เกิดสงสารบุตร จึงเรียกบุตรมาบอกว่า ลูกเอ๋ยลูกคนเดียว ปฏิบัติบิดามารดาเป็นการลำบากมาก ไหนจะต้องวิ่งเข้าครัวออกครัว ไหนจะต้องวิ่งทำมาหากินภายนอกบ้าน แล้วจะต้องปฏิบัติคนพิการทั้งตายายอีกด้วย อย่างกระนั้นเลย แม่จะไปหาภรรยามาให้เพื่อจะได้ช่วยแบ่งเบา ลูกชายคนดีก็บอกว่า ไม่เป็นไรหรอก ลูกคนเดียวสามารถจะทำได้ทุกอย่าง ได้ภรรยามาแล้วไม่ทราบว่าเขาจะพอใจปฏิบัติหรือไม่ ถ้าเขาพอใจปฏิบัติก็ดีไป ถ้าเขาไม่พอใจปฏิบัติก็จะทำให้ยุ่งไปเปล่าๆ มาภายหลังมารดาก็พูดเช่นนี้อีก 2 ครั้ง 3 ครั้ง ลูกชายก็คัดค้านเช่นเคย มีหลังมารดาไม่ได้พูดอีกแล้ว ขอเอาหญิงในตระกูลที่เห็นว่าสมควรมาให้ลูกชายมาเป็นภรรยา เมื่อภรรยาอยู่ที่แรกก็คืออยู่ น้ำท่า ฟืนไฟและปฏิบัติพ่อแม่ผู้แทนผู้ได้ อยู่มาหน่อยมันไม่ใช่บิดามารดาของตนเอง เราปฏิบัติแต่ผู้ของเราที่เข้อยู่แล้ว ธุระอะไรจะมาปฏิบัติพ่อแม่ผู้ใดแล้วคิดแล้วก็อดกลั้นไว้แต่ในใจไม่กล้าพูดให้ฟัง เมื่อผู้ออกไปทำงานนอกบ้านก็ไม่เอาใจใส่ปฏิบัติพ่อแม่ผู้ใด เวลาผู้กลับมาจากทำงานก็แกล้งกลิ้งลูกจอกปฏิบัติพ่อแม่ผู้ดี

อยู่มาวันหนึ่งทำเป็นหน้าเศร้าซำก็ไม่มีกิน ผู้จึงเข้าไปถามเรื่องอะไร ทำเป็นอิดๆออดๆตามภาษามารดาของหญิงชั่ว แล้วร้องไห้โฮออกมาว่า จะเรื่องอะไรก็พ่อแม่ของคุณนั่นแหละ ทำอะไรก็ไม่ถูกใจสักอย่างเดียว ฉันอยู่ไม่ได้หรอก ถ้าอย่างนี้เห็นจะอยู่ไม่ได้แน่ สามิบอกว่า พ่อแม่ของฉัน เธออยู่ไม่ได้จะกลับไปอยู่กับพ่อแม่ของเธอก็ตามใจ แต่ฉันจะต้องปฏิบัติพ่อแม่ของฉัน แล้วเรื่องนั้นก็ระงับไป อยู่มาทีหลังเธอก็พูดอย่างนี้อีก สามิก็พูดอย่างเก่า เสาวินทชิลฝั่งลึกถึง 8 สอก หากมีคนผลัดบ่อๆ หนักเข้ามันก็คลอนเป็นเหมือนกัน

นับประสาอะไรใจผู้ชายถูกเมียกระตุกบ่อยเข้าจะไม่ห้วนไหวได้หรือ มาวันหนึ่งจึงเข้าไปพูดกับบิดามารดาว่า ฉันจะพาไปเยี่ยมญาติที่บ้านโน้น แล้วเอามารดาบิดาขึ้นเกวียนขับไปพอลถึงกลางดงแห่งหนึ่ง จึงบอกมารดาบิดาว่า ที่แห่งนี้มีโจรชุกชุมมากขอให้ระวังตัวหน่อย ว่าแล้วก็แกล้งว่ามีธุระ หยุดเกวียนแล้วก็ลงจากเกวียนไป ประเดี๋ยวเดียวก็ร้องตะโกนมาว่า เฮยๆใครมานั้นเอาให้ตาย ใครมาอะไรนั่น ส่วนมารดาบิดาด้วยรักบุตรสุดกำลังจึงเรียกบอกว่า พ่อหนูงงหนีให้พ้นจากมือโจร มารดาบิดาจะตายก็ช่างเถิด หาได้รู้ว่าเป็นโจรบุตรของตนไม่ พอมาถึงก็ทุบเอา 2 ตาขายจนดับในทีนั้น ลูกทรพีพอดับสิ้นชีพไปแล้วก็ไปเกิดในทุกคติและถูกเขาฆ่าเป็นอนเณกชาติ (แต่มิใช่บิดามารดาตามไปฆ่า กรรมหากบันดาลให้เขาฆ่าเอง) มาชาติสุดท้ายได้มาเกิดเป็นพระโมคคัลลานะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ไปจำพรรษาอยู่ ณ กาศสิลาประเทศ กรรมเก่าตามทัน ทำให้โจรมาล้อมปองทำร้ายอยู่นานถึง 4 เดือน มาที่ไร่นานเหาะหนีทุกที ทีหลังท่านมาพิจารณาดูก็รู้ว่า อ้อ กรรมเก่าท่านได้กระทำไว้ จึงปล่อยให้โจรทุบเอาจนนิพพาน อันนี้เรียกว่ากรรม

ส่วนเวรนั้นสับเปลี่ยนทำร้ายล้างผลาญซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเรื่องนี้ก็คล้ายๆกับเรื่องก่อน แต่เรื่องนี้มีแต่มารดา เมื่อมารดาหาภรรยามาให้แล้วไม่มีบุตร ทีหลังภรรยาหลงไปหาภรณาน้อยมาให้สามีเอง เมื่อภรณาน้อยมีบุตรก็กลัวเขาจะใหญ่กว่าตน จึงแกล้งไปทำดีด้วย ให้อาหารและรักษาครรภ์ในผลที่สุดทำยาแทงลูกให้กินเสีย ทำอยู่อย่างนี้ถึง 2-3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายนี้แม่ของเด็กเลยตายไปด้วย ก่อนจะตายจึงรู้ว่าภรรยาหลงทำให้ตาย จึงปรารถนาว่าขอให้ลูกได้ฆ่าลูกมึงถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 3 ขอให้ลูกได้ฆ่ามึงพร้อมทั้งลูกด้วย เมื่อสามีรู้เรื่องนั้นเข้าจึงโกรธภรรยาหลง ทุบด้วยศอกตอกด้วยเข่าเอาจนตาย ตายไปแล้วเกิดเป็นแม่ไก่ ภรรยาหนีไปเกิดเป็นแมว ไก่ไข่ม้าแมวก็เอาไปกินเสียถึง 2 ครั้ง ครั้งที่ 3 ขม้แม่ไก่เอาไปกินด้วย แม่ไก่ตายไปเกิดเป็นเสี้ยเหล็ก แมวตายไปเกิดเป็นนางเนื้อ นางเนื้อเกิดลูกมาเสี้ยเหล็กก็เอาไปกินหมด ครั้งที่ 3 ขม้แม่เนื้อเอาไปกินด้วย นางเนื้อตายไปเกิดเป็นนางยักษ์นิ เสี้ยเหล็กตายไปเกิดเป็นนางกุลธิดา เมื่อนางกุลธิดาคลอดบุตรมา นางยักษ์นิทำเป็นเหมือนสหาย แล้วอุ้มลูกของนางกุลธิดาหมไปชมมาก็ฉีกกินลูกนั้นเสีย ครั้งที่ 2 ก็ทำเช่นนั้นอีก ครั้งที่ 3 นางกุลธิดาเข็ดพอลอดแล้วก็อุ้มลูกพาสามีหนีไปสู่ตระกูลของตน พอไปถึงกลางทาง นางอุ้มลูกให้สามีแล้วลงอาบน้ำอยู่ก็เห็นนางยักษ์นิวิ่งติดตามมา พอนางเห็นก็วิ่งเข้าไปในวัดเขตวันหวังที่พึ่งพระพุทเจ้า แล้วบอกว่า ขอพระองค์โปรดช่วยลูกของข้าพระองค์ด้วย นางยักษ์นิมันจะกินเอา นางยักษ์นิวิ่งไปถึงประตูวัด พระอานนทไม่ให้เข้าไป พระพุทเจ้าองค์บอกว่า ให้เข้ามาเถิด เมื่อเข้าไปถึงแล้วพระพุทเจ้าองค์เทศนาเรื่องเวรก่อเวรไม่มีที่สิ้นสุด ดีที่เธอได้มาพบเรตถาคตในวันนี้ ถ้าหาไม่แล้วก็จะก่อเวรแก่กันและกันไปไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อจบเทศนาแล้วต่างมีความเบิกบานชื่นใจให้อภัยซึ่งกันและกัน พระองค์จึงให้ทั้งสองเป็นสหายกัน แล้วนำไปเลี้ยงดูกันต่อไป

ทั้งสองเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าเวรนั้นถ้าอยู่พร้อมหน้ากันก็สามารถอภัยให้ซึ่งกันและกันได้ ในบางกรณี เช่น เรื่องนางยักษ์นินี้เป็นต้น ส่วนกรรมนั้นใช้กันเป็นอนเณกชาติกันทีเดียว กรรมมิใช่คู่กรรมด้วยกันจะมาส่องกรรมอยู่เรื่อยไป แต่กรรมที่ตนกระทำไว้มันบันดาลให้เป็นไปเอง

เจ้ากรรมนายเวรก็คือตัวของเราเองนั่นแหละ เราได้กระทำไว้แล้วด้วยความตั้งใจ มิใช่มีคนอื่นมาบังคับให้กระทำ หรือคนอื่นมายกให้ จิตที่ตั้งเจตนาไว้แล้วว่า จะทำกรรมนั้นๆไม่ว่าดีหรือชั่วนั่นแหละเป็นตัวกรรม ผลของกรรมดีและกรรมชั่วก็จิตของผู้นั้นได้สว่ย คนอื่นจะสว่ยแทนไม่ได้

อุบาสิกาคณหนึ่งถามว่า

(3) ถาม ทำบุญอะไร มากและน้อยอย่างไร จึงจะได้บุญมาก

(3) ตอบ ทำบุญอย่างหนึ่ง ทำทานอย่างหนึ่ง ทำกุศลอย่างหนึ่งไม่เหมือนกัน แต่ลงที่เจตนาอันเดียวเป็นรากฐาน

ทำบุญ นั้น มีเจตนาศรัทธาเป็นทุนก่อน จะมีวัตถุหรือไม่ก็ตาม ศรัทธานั้นเต็มเปี่ยมบริบูรณ์อยู่ในใจแล้ว ยังมีวัตถุสิ่งของเป็นเครื่องแสดงให้ไปก็ยิ่งเพิ่มศรัทธาขึ้นเป็นทวีคูณ นี้เรียกว่าบุญ บุญคือความยินดีในสิ่งที่ตนให้แล้วเกิดเต็มเปี่ยมขึ้นมาในใจ

ทำทาน นั้น จะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม คิดจะให้แล้วก็ให้ไปเลย ไม่ว่าสิ่งของอะไรทั้งหมด ถ้ามีเจตนาศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลผู้รับและสิ่งที่ตนให้นั้น หรือเอ็นดูต่อบุคคลผู้รับนั้นแล้วให้ไปเรียกว่าทาน สมดังคำว่า ทานัง เทติ เทก็หมายความว่า เเทให้ ทอดให้ ให้สิ่งของจึงเรียกให้

สรุปได้ว่า ทำทานคือ ให้สิ่งของพัสดุนั้นไม่ว่ามากหรือน้อย หยาบหรือละเอียด ไม่ปรารถนาผลตอบแทน แต่มีเมตตาจิตเป็นพื้นฐาน แม้ที่สุดให้ด้วยแก้ความรำคาญ เรียกว่า ทำทาน

การทำบุญนั้น ต้องมีเจตนาศรัทธาเป็นพื้นฐาน ก็การให้นั้นแหละเรียกว่า ทำบุญ จะให้สิ่งของอะไรมากและน้อย หยาบและละเอียดก็ตาม ให้แล้วหวังผลตอบแทน เช่น ปรารถนาว่า ด้วยอำนาจอานิสงส์ที่ข้าพเจ้าได้ทำบุญแล้วในครั้งนี ขอให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติเป็นต้น

การกุศล นั้น คือ ทำบุญทำทานนั่นเอง แต่เป็นกุศลโลบายของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่จะให้พ้นจากความยากและความหิวทั้งปวง ทำไปเพื่อให้ใจผ่องใสสะอาดไม่พึงปรารถนาสิ่งใดๆทั้งสิ้น แม้แต่จิตคิดจะทำภาวนาสมาธิก็เช่นเดียวกัน

ทำบุญ ทำทาน ทำกุศล ไม่ว่ามากหรือน้อย วัตถุมิใช่ตัวบุญแท้ ตัวบุญแท้มันเกิดที่หัวใจ คือเจตนาของบุคคลนั้นต่างหาก ถ้าเจตนาศรัทธาในขณะใด ในบุคคลใด ในสถานที่ใด ในที่นั้นๆได้บุญมาก ฉะนั้นบุญในพุทธศาสนานี้คนทำจึงไม่รู้จักหมดจักสิ้นสักที พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้สองพันกว่ามาแล้วว่า ทำบุญได้บุญเช่นไร มาในปัจจุบันนี้หรือในอนาคตต่อไปก็ได้อย่างนั้นเช่นเคย คนทำบุญมากเท่าไรก็จะได้บุญมากเท่าที่ตนนั้นสามารถจะรับเอาไปได้ เหมือนกับคนนับเป็นหมื่นๆแสนๆถือเทียนมาคนละเล่ม ไปขอยอดจากผู้ที่มิมีเทียนจุดอยู่แล้ว ย่อมได้แสงสว่างตามที่ตนมี เทียนเล่มโตหรือเล่มเล็ก ส่วนดวงเดิมที่ตนขอยอดนั้นก็ดับ เทียนหลายดวงยิ่งเพิ่มแสงสว่างยิ่งขึ้นไปอีก

ครูโรงเรียนคนหนึ่งได้ถามปัญหาผู้เขียนมานานแล้ว แต่ปัญหานั้นผู้เขียนเห็นว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป จึงได้นำมาลงไว้ ณ ที่นี้

(4) ถาม ผู้ไม่มีศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 หรือมีแต่ไม่ครบทั้งหมด จะทำสมาธิภาวนาให้แน่แนแต่เต็มที่ได้อย่างไร

(4) ตอบ ปัญหานี้กว้างขวางมาก จะขอตอบแต่เฉพาะข้อแรก คือข้อที่ว่ามี ศีล 5 แต่ไม่ครบทั้ง 5 ข้อ จะทำสมาธิภาวนาได้หรือไม่ ตอบว่าไม่ได้แน่นอน เพราะศีล 5 ข้อ แต่ละข้อจะล่วงละเมิดได้ก็เพราะเจตนาเจตนาเป็นตัวศีล 5 ข้อนั้นเป็นแดนให้เกิดโทษต่างหาก ถึงผู้นั้นจะไม่มีเจตนาที่จะรักษาศีลเลย ไม่ว่า ศีล 5 ศีล 8 ศีล 227 ในเบื้องต้น แต่เมื่อภาวนาเป็นแล้ว ศีลเข้าถึงจิต ตัวเจตนาในศีลข้อนั้นๆศีลจะสมบูรณ์ขึ้นมาเอง คราวนี้ไม่ต้องสมาทานและไม่ต้องรักษาศีล ศีลกลับมารักษาตัวของเราเอง ธมโม เหว รกฺขติ ธมมสริ ธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติธรรม ธมโม สุฉิน โณ สุขมาวหาติ ผู้ปฏิบัติธรรมดีแล้วย่อมนำสุขมาให้

ครูผู้นั้นแอบบอกว่า บางคนพูดว่าศีลและสมาธิไม่ต้องเจริญ เพราะเป็นของภายนอกเจริญวิปัสสนาเอาเลยทีเดียว ผู้เขียนอยากจะร้องขอว่า คำๆนั้นอย่าได้อามาพูดเลยในที่นี้ เพราะเป็นวงศาสนามาไม่ใช่

สัตตศาสนา ถ้าจะสอนให้คนปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธแล้ว จึงสอนตามแนวคำสอนของพระองค์เถิด พระองค์สอนว่า สิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นทางดำเนินในพุทธศาสนา มรรค 8 ก็รวมลงใน ศีล สมาธิ ปัญญาเหล่านี้ ผู้เจริญศีลให้มากแล้วมีสมาธิเป็นอันสงัดมาก สมาธิเมื่อเจริญให้มากแล้วมีปัญญาเป็นอันสงัดมาก เมื่อปัญญาแล้วจะทำให้จิตใจพ้นจากอวิชชากิเลสทั้งปวงได้ คำสอนของพระองค์บังคับอยู่อย่างนี้ จะสอนนอกกลุ่มนอกรทางไปทำไม ผู้พูดอย่างนั้นคือผู้ที่ไม่เคยรักษาศีลเลย หรือรักษาศีลไม่ได้จึงพูดอย่างนั้น

ศีลห้าเป็นรากฐานของการกระทำกรรมต่างๆไม่ว่ากรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีต้องเว้นจากโทษห้านี้ ข้ออื่นๆเป็นเรื่องปลีกย่อยออกไปจากศีลห้าทั้งนั้น เมื่อไม่มีศีลห้าข้อนี้กำกับอยู่กับใจแล้ว ความชั่วนอกนั้นทั้งหมดจะหลั่งเข้ามาครองใจ ความดีทั้งปวงไม่สามารถจะทำให้เกิดมีขึ้นมาได้ ถึงทำให้เกิดมีขึ้นมาได้ก็ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้นาน ไม่ต้องพูดถึงสมาธิ สมาบัติ ปัญญาหรือ

ข้าราชการผู้ใหญ่จากกระทรวงศึกษาคนหนึ่งถามว่า

(5) ถาม มีสำนักปฏิบัติมากในสมัยนี้ เมื่อเข้าไปศึกษาแต่ละสำนักก็สอนไม่เหมือนกัน เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติลังเลใจไม่ทราบว่าจะปฏิบัติตามสำนักไหนดีจึงถูกต้อง

(5) ตอบ นำเห็นใจมากสำหรับผู้ฟังจะสงสัยอยู่เลยไม่ทราบจะปฏิบัติตามสำนักไหน แต่สำหรับผู้ปฏิบัติแล้วย่อมได้รับรสชาติต่างๆ แล้วเลือกเอาแต่สิ่งที่เห็นว่าสมควรเหมาะสมกับอัชฌาศัยของตน ยังจะเป็นประโยชน์ให้เพิ่มความรู้อีกด้วย อาจารย์แต่ละองค์ท่านปฏิบัติมาแล้วคล่องทางไหนก็สอนไปในทางนั้น เพราะท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุดแล้ว ทั้งๆที่ท่านสอนอยู่นั้น (บางสำนักก็ไม่มีในคัมภีร์พุทธศาสนาด้วย) สอนเอาตามความเห็นของท่าน แต่ก็ยังมีคนปฏิบัติตามมากเหลือหลาย ทำให้คนละชั่วทำได้อีกไซ้ แต่บางองค์ทำได้เป็นเช่นนั้นไม่ พอได้ศึกษาจากครูบาอาจารย์ได้ความรู้ความเข้าใจเล็กๆน้อยๆหรือศึกษาจากตำราแล้วก็เอาไปสอนเลยตัวเองยังไม่ได้ฝึกหัดอบรมให้เป็นไป หรือฝึกหัดอบรมพอเป็นไปบ้าง แต่ยังไม่ชำนาญเพียงพอ แล้วก็ไปตั้งสำนักฝึกหัดอบรมลูกศิษย์ พอลูกศิษย์เป็นสมาธิภาวนามีนิมิตเห็นสิ่งต่างๆก็ชมเชยสรรเสริญว่านั่นถูกแล้วดีแล้วอะไรต่างๆนานา เลยทำให้เขาเกิดวิปริตเสียผู้เสียคนไปก็มาก

การฝึกหัดสมาธิภาวนาเป็นการฝึกหัดใจ ซึ่งเป็นของไม่มีตัวไม่มีดิน ไม่เหมือนการสอนหนังสือ ต้องฝึกหัดด้วยตนเองให้ชำนาญ รู้จักเล่ห์กลมารยาของใจเสียก่อน จึงจะฝึกหัดคนอื่นได้ถูกต้อง เวลาลูกศิษย์เป็นไปต่างๆจึงจะสามารถแก้ไขเขาได้ เพราะนิสัยของคนเราเป็นไม่เหมือนกัน บางคนชอบสงบซึมเซอ บางคนก็ชอบเห็นโน้นเห็นนี้ เมื่อเขาไปพูดให้อาจารย์ฟัง อาจารย์ก็เห็นเป็นของแปลกและน่าอัศจรรย์ อาจารย์ไม่เคยเป็นและไม่เคยเห็นก็ชมเชยว่านั่นถูก ดีแล้วอะไรไปตามทำนองนี้ ลูกศิษย์ก็ยิ่งได้ใจใหญ่ทำให้เสียคน เป็นเหตุให้คนอื่นซึ่งจะเริ่มทำหรือยังไม่เคยทำเลยก็กลัวกันใหญ่ พุทธศาสนานี้สอนให้คนดี มิใช่สอนให้คนเป็นบ้า แต่ผู้สอนเองสอนไม่ถูกทางจึงทำให้คนเป็นบ้า ไม่เหมือนสอนหนังสือสอนคิดแล้วลบได้เขียนใหม่

(6) ถาม ท่านปฏิบัติอยู่นี้เชื่อว่าถูกหนทางอยู่แล้วหรือ มีอะไรเป็นเครื่องวัด

(6) ตอบ ผู้เขียนเชื่อว่าถูกหนทางแล้วเพราะปฏิบัติมา 60 กว่าปียังไม่เคยห่อถอย และครูบาอาจารย์ก็ปฏิบัติเช่นนี้มีมาหลายชั่วคนแล้ว อนึ่ง การปฏิบัตินั้นก็ไม่ได้คิดจากศีล สมาธิ ปัญญา ตามแนวที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ และการปฏิบัตินั้นก็มิใช่เพื่อเห็นแก่ตัว ปฏิบัติเพื่อละสิ่งที่ชั่วได้จริงๆแล้วตัวเองก็เห็นด้วยใจของตัวเองจริงๆว่าสิ่งที่ชั่วนั้นค่อยหายไปโดยลำดับ แต่การที่ถูกมากถูกน้อยเห็นด้วยใจของตนเอง คนอื่นจะตัดสินให้ไม่ได้

(7) ถาม ปฏิบัติแบบไหนที่เรียกว่าถูกแล้ว แบบขุบหนอพองหนอ หรือสัมมารัง หรืออานาปานสติ หรือพุทโธ

(7) ตอบ ถูกด้วยกันทั้งนั้น ขอให้ตั้งสติกำหนดอารมณ์ของบริกรรมนั้นๆ ให้มั่นคง จนกระทั่งจิตเป็นหนึ่งอยู่ในอารมณ์นั้นๆ ก็ใช้ได้ทั้งนั้น เมื่อจิตรวมลงเต็มที่แล้ว คำบริกรรมที่บริกรรมอยู่นั้นก็หายหมด จะเหลือแต่จิตตัวเดียว เพราะคำบริกรรมนั้นเป็นแต่เครื่องล่อให้จิตรวมเข้ามาเท่านั้น การบริกรรมก็คือต้องการให้จิตรวมเข้าอยู่ที่เดียว เมื่อรวมเข้ามาอยู่ที่เดียวกับจิตได้แล้ว คำบริกรรมนั้นไม่มีปัญหา จะใช้คำบริกรรมอื่นนอกเหนือจากนี้ก็ไม่ได้เหมือนกัน ผู้ไม่เข้าใจถือเอาแต่คำบริกรรมนั้นเป็นหลัก จิตจึงไม่ก้าวหน้า

(8) ถาม จิตที่ตั้งสติให้มั่นกำหนดให้เป็นอารมณ์อันเดียวอย่างที่ท่านว่านี่เห็นท่านจะได้แล้ว

(8) ตอบ ถ้าผู้เขียนได้แล้วก็ไม่ต้องทำอย่างนี้อีกต่อไป ถ้าไม่เห็นการกระทำอย่างนี้อยู่จนตั้ง 60 กว่าปี ก็ไม่มีประโยชน์อะไร การภาวนามันพูดถึงเรื่องของจิต จิตเป็นของไม่มีตัวมีตน ถ้าพูดว่าจิตเรา เรารักษาได้แล้วใครจะไปเชื่อ มีใจเหมือนกับว่าความผูกงูมาให้คุณก็ได้ ถึงว่าควายก็เอาเถิด จะผูกงูมาได้ก็แต่ตัวของมันเท่านั้น ส่วนจิตใจของมันจะมาด้วยหรือเปล่าก็ไม่ทราบ มันอาจจะหากินหญ้าอยู่ในทุ่งใหญ่ที่ไหนก็ไม่ทราบ

สตรีชาวกรุงเทพฯ คนหนึ่งเป็นนักภาวนา ได้เที่ยวแสวงหาครูบาอาจารย์มาหลายสำนักแล้ว
ถามว่า

(9) ถาม นั่งสมาธิภาวนาจะเข้กบดาน จะแก้ไขได้อย่างไร

(9) ตอบ เอ๊ะ คำนี้ชอบกลแสะ ไม่เคยได้ยิน ขอให้อธิบายให้ฟังอีกที คำที่ว่านั่งสมาธิภาวนาจะเข้กบดานนั้น คือทำอิท่าไหน นอนพับพาดลงแล้วเหยียดลำข้างจะเข้ขึ้นหรือ จึงเรียกว่าจะเข้กบดาน อันนั้นก็มิใช่ นั่งสมาธิ มันเป็นการอนเสียดแล้ว คนสมัยนี้บัญญัติศัพท์แปลกๆ ชอบกลๆ เราตามเขาไม่ทัน

เขาได้อธิบายว่า เวลานั่งสมาธิภาวนาแล้วจิตมันรวมลงนิ่งแน่วแน้อยู่คนเดียว ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย นั่นเรียกว่า นั่งสมาธิภาวนาจะเข้กบดาน ผู้เขียนบอกว่า อ้อ ถ้าอย่างนั้นเข้าใจ บอกว่านั่งสมาธิมันหลับทั้งนั้นก็หมดเรื่องไป งงอยู่ตั้งนาน

มันเป็นอย่างนี้ คือผู้นั่งสมาธิจะใช้คำบริกรรมอะไรก็เอาเถิด เมื่อภาวนาไปจิตจะรวมลงไม่มีสติ แล้วหายเจิบไป บางคนก็ตั้งนานหลายชั่วโมง บางคนตลอดคืนก็มี บางคนเลยนอนหลับไปไม่รู้ตัว พอตื่นขึ้นมาจึงรู้ว่าตนนอนหลับเสียแล้ว ทั้งหมดนี้พอรู้ตัวก็ไม่ได้อะไรขึ้นมา เป็นแต่พักกายพักจิตเล็กน้อยเท่านั้น แต่ก็ดีกว่าจิตที่ฟุ้งซ่านไม่มีขอบเขต สำหรับผู้ที่มีจิตฟุ้งซ่านมากนอนไม่หลับ หัดสมาธิภาวนาจะเข้กบดานได้แล้วดีมากกว่าทีเดียว

ยังมีอีกชนิดหนึ่งเมื่อจิตรวมลงไปอย่างนั้นเหมือนกัน แต่เมื่อรวมลงแล้วอารมณ์ภายนอกไม่เกี่ยวข้องหมด เช่นรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะภายนอกหายไปหมด จะเหลือแต่อารมณ์ภายใน (เรียกว่า อายตนะภายใน) อารมณ์ภายในนี้ก็เหมือนกับอารมณ์ภายนอกนี้แหละ แต่มันมีรสชาติละเอียดกว่า เมื่อเข้าไปถึงตรงนั้นแล้ว ชมรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะสนุกสนานมาก เมื่อจิตถอนออกมาจากนั้นแล้ว สัมผัสกิเลสและอารมณ์ทั้งหลายที่มีอยู่เช่นไรก็มีอยู่เช่นเคย หาได้ทำให้เบาบางลงไม่ ชำร่ากว่านั้นอีกเมื่อมีผู้เข้าไปอยู่เรื่อยๆ หรือเข้าไปบ่อยๆ เวลาออกจากนั้นมาแล้ว จะรู้สึกซึมเซอเห็นอะไรเป็นของแปลกไปหมด จี้โกรธ หงุดหงิด ไม่อดทนต่ออารมณ์ ถ้าเป็นฆราวาสมักทะเลาะกับครอบครัวบ่อยๆ ถ้าเป็นพระเป็นเณรอยู่กับหมู่เพื่อน เพื่อนๆ จะเอาใจยากที่สุด อันนี้จะเรียกว่า สมาธิจะเข้ขังกรงหรืออะไร

อนึ่ง เมื่อจิตรวมลงเป็นสมาธิแล้ว มีสติรู้ตัวอยู่จะพิจารณาอะไรก็ได้ จะไม่พิจารณาเลขอยู่เฉยๆ ก็ได้ สติ สมาธิมันหากอยู่ตามสภาพของมันเอง อันนี้จะเรียกว่า สมาธิภาวนาจะเข้มข้นอิสระก็ได้ ถ้าหากภาวนาสมาธิเข้าไปเห็นตัวจะเข้(คือจิต)แล้ว จะเข้มข้นจะแสดงอาการต่างๆ ร้อยแปด ขอแต่ให้ผู้ภาวนาอย่าได้ทิ้งตัวจะเข้ก็แล้วกัน ปัญญาหากจะเกิดขึ้นก็เกิดในที่นั้น ไม่ต้องไปหาปัญญาในที่อื่น

อุบาสิกาคนหนึ่งมีวัยประมาณ 60 กว่าปีแล้ว แยกไปปฏิบัติอยู่วัดหินหมากเป้งเสมอๆ อยู่มาแะสมาทานมังสาวิรัต แล้วชักชวนผู้เขียนทำอย่างแกบ้าง ผู้เขียนบอกว่า เมื่อผู้เขียนทำอย่างนั้นแล้วเขาต้องตามปฏิบัติผู้เขียนนะ เพราะผู้เขียนหากินเองอย่างเขาไม่ได้ เขาได้ถามปัญหาว่า

(10) ถาม รับประทานมังสาวิรัตผิดกับคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือ

(10) ตอบ ปัญหานี้เป็นปัญหาโลกแตก จะต้องอธิบายกันมากจึงจะเข้าใจ คนเกิดมาในโลกนี้ทั้งหมด ล้วนแล้วแต่กินเลือดเนื้อของผู้อื่นทั้งสิ้น เดิมแต่อยู่ในครรภ์ของมารดาที่กินอาหารของมารดาที่ซึมซาบเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกายจึงเติบโตขึ้นมาได้ คลอดออกมาแล้วจนเป็นหนุ่มเป็นสาวก็เช่นนั้นเหมือนกัน ฟังมาปฏิบัติรับประทานมังสาวิรัตเมื่อโตขึ้นมาเอง เรื่องนี้จึงเป็นความฝ่าฝืนความรู้สึกของคนส่วนมาก เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าของเรายังมีพระชนม์ชีพอยู่ พระเทวทัตก็เคยเสนอเรื่องนี้ขึ้นมาให้พระพุทธองค์ได้ทรงอนุโมทนาแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ไม่ทรงอนุญาต จึงได้ประกาศในท่ามกลางสงฆ์ว่า พระสงฆ์องค์ใดเห็นคิดกับเราก็คงไปกับเรา ภิกษุที่บวชใหม่ยังไม่รู้ธรรมวินัยจึงได้ติดตามพระเทวทัตไป นั่นก็โลกแตกครั้งหนึ่งละ ผลที่สุดพระเทวทัตถึงแก่ภรรณาภาพไป พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นเห็นความอาฆาตของพระเทวทัตซึ่งมีต่อพระพุทธเจ้า จึงกลับมาหาพระพุทธเจ้าอีก ฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์และพุทธบริษัททั้งหลายจึงไม่ควรยกเอาคำนี้ขึ้นมากล่าวอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า มันจะเป็นเหตุให้สงฆ์แตกแยกกัน ส่วนฆราวาสนั้นก็ปล่อยเขาตามเรื่อง ถ้าหากรับประทานมังสาวิรัตเฉพาะตนเพื่อทรมานตน เพราะจิตใจของตนมันชอบการทรมานอย่างนั้นก็สมควรอยู่ ถ้าอ้างว่ามังสาวิรัตเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้เขียนก็ขอร้องเถิด มันจะกลายเป็นวังคาศาสนาไป มิใช่สัตตศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้าแท้จริงมังสาวิรัตนี้พระพุทธเจ้าของเราท่านก็รู้ดีเหมือนกันว่าคนในสมัยนั้นเขานิยมกันขนาดไหน และเขาปฏิบัติกันได้มากน้อยเพียงใด พระองค์จึงทรงบัญญัติให้ภิกษุฉันเนื้อ ได้โดยปราศจากโทษ 3 ประการ

1. โดยไม่ได้ใช้ให้เขามาเพื่อตน
2. โดยไม่ได้เห็นได้ยินเขามาเพื่อตน
3. โดยไม่สงสัยเขาจะฆ่าเพื่อให้ตน

เมื่อพ้นจากโทษ 3 ประการนี้แล้วฉันได้

ถึงเราจะกินและไม่กิน ทั้งโลกนี้โดยส่วนมากเขาก็ฆ่ากันอยู่อย่างนั้น พระยังชีพเนื่องด้วยคนอื่น ถ้าไปในถิ่นที่เขารับประทานเนื้อ พระที่ฉันมังสาวิรัตก็จะอยู่ด้วยกับเขามิได้ และคนที่จะฟังคำสอนของพระพุทธเจ้ามิใช่มีแต่พวกมังสาวิรัต มีทั้งมังสาวิรัตและรับประทานเนื้อด้วย คนเหล่านั้นถ้าหากฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าเข้าใจดีแล้วก็จะไม่เป็นอุปสรรคแก่กันและกัน สำหรับพระภิกษุพระวินัยสิกขาบทของพระยังมีมากที่ยังปฏิบัติไม่ครบถ้วน ไม่ควรเอาเรื่องเล็กๆน้อยๆมายกโทษซึ่งกันและกัน

ผู้เขียนจะยกเรื่องพระคณาจารย์ฉันมังสาวิรัตองค์หนึ่งมาเล่าสู่กันฟัง เมื่อราว 40 กว่าปีมานี้เอง ที่แรกท่านก็ฉันตามธรรมดาๆอย่างเราท่านทั้งหลายฉันกันอยู่อย่างนี้แหละ เมื่อพระโลกนารถเข้ามาเมืองไทย มีคุณนายคนหนึ่งไปเรียนกินเจกับพระโลกนารถแล้วทำถวายท่าน ท่านมีลูกศิษย์ลูกหามากหลาย ลูกศิษย์เหล่านั้นก็เลยทำตามพระองค์นั้น ต่อมาท่านชักชวนหมู่เพื่อนให้ทำตาม เมื่อหมู่เพื่อนไม่ทำตามก็หาว่าย่อหย่อนต่อการปฏิบัติ

ท่านก็เลยคิดคนเดียว หมู่เพื่อนคบค้าสมาคมไม่ได้ ลูกศิษย์ลูกหาก็ค่อยๆหายไป จะไปรุกขมูลทางไหนต้องให้พระ
ล่องหน้าไปก่อน บอกชาวบ้านว่าท่านอาจารย์ท่านฉันเจ ต้องจัดหาอาหารอย่างนั้นๆไว้ก่อนอย่างนั้นๆท่านถึงจะฉัน
ได้ เวลาเข้าไปบิณฑบาตในบ้านที่เขาไม่รู้ เขาเอาห่อเนื้อมาใส่บาตรให้ ท่านก็จับเอาของเขาปาทิ้งเสีย ทีหลังเขา
เลยพากันไม่ใส่บาตร เห็นท่านเดินมาเขาพากันมองหน้าท่านเป็นแถวเลย อย่างนี้เขาเรียกว่าทำเกินควร ไม่สมแก่
สมณะสารูปผู้สำรวมเลย เมื่อท่านมรณภาพไปแล้วก็ไม่มีการปฏิบัติต่อ

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสว่า ธรรมอย่างอื่นทั้ง 4 อย่างนี้เราได้ทำมาแล้ว ซึ่งไม่มีใครจะทำ
ได้เหมือนเรา แต่ก็ไม่เป็นไปเพื่อความพ้นจากทุกข์ได้ ธรรม 4 อย่างเป็นไฉน ธรรม 4 อย่างคือ

เกลียดอย่างยิ่ง 1 กลัวอย่างยิ่ง 1 ระวังอย่างยิ่ง 1 ตบะอย่างยิ่ง 1

เกลียดอย่างยิ่งเป็นไฉน คือ เห็นร่างกายของตนและของคนอื่นเป็นของน่าเกลียด และทุกข์
ทั้งหลายในโลกนี้เป็นของน่าเบื่อหน่ายแทบจะอยู่ได้ได้เสียเลย นั่นเรียกว่า เห็นหน้าเดียว คนทั้งโลกพร้อมด้วยตัว
ของเราทำไมจึงอยู่มาได้จนบัดนี้ เขาโง่หรือตัวเราโง่ ท่านผู้รู้ทั้งหลายเห็นสภาพตามความเป็นจริงแล้วเกิดสลด
สังเวชเบื่อหน่าย ถอนความยินดีในโลกด้วยอุบายแยกกายอันชอบแล้ว

กลัวอย่างยิ่งเป็นไฉน คือ กลัวบาปอกุศลแม้แต่อาบัติเล็กๆน้อยๆก็กลัว เป็นต้นว่าจะยกย่าง
เดินเหินไปมาที่ไหนก็กลัวจะไปเหยียบมดและตัวแมลงต่างๆให้ตายเป็นอาบัติ นั่นเรียกว่า ระวังส่งออกไปนอก
พระวินัยท่านสอนให้ระวังที่ใจถ้าไม่มีเจตนาแกล้งทำให้ล่วงเกินก็ไม่อาบัติ

ระวังอย่างยิ่งเป็นไฉน คือ สังวรกาย วาจา ใจ ไม่ให้เกิดกิเลสบาปอกุศลทั้งหลาย ซึ่งมัน
ล่องลอยมาตามอายตนะทั้ง 6 นี้ ระวังจนไม่ให้เห็น ไม่ให้ได้ยินสิ่งต่างๆ จนเข้าไปอยู่ในป่าคนเดียว เวลาเข้าไป
บิณฑบาตในบ้านก็เอาตาลปัตรบังหน้าไว้ กลัวมันจะเห็นคน อย่างนี้เขาเรียกว่า ลิงหลอกเจ้า กิเลสมันไม่ได้เกิดขึ้น
ที่อายตนะ แต่มันจะเกิดที่ใจต่างหาก ขอโทษเถิด คนตายแล้วให้ผู้หญิงคนสวยๆไปนอนด้วย มันก็นิ่งเฉย ผู้หญิงที่
ไปนอนกลับกลัวเสียอีก

ตบะอย่างยิ่งเป็นไฉน คือ นักพรตที่ทำความเพียรเร่งบำเพ็ญตบะธรรมที่จะให้พ้นจากทุกข์ใน
เดี๋ยวนี้ ทำความเพียรตลอดทั้งกลางวันกลางคืน ไม่คิดถึงชีวิตชีวาเลย เหมือนกับกิเลสมันเป็นตัวเป็นตนวิ่งจับผูก
เอามาได้ฉะนั้น แท้จริงกิเลสมันวิ่งเข้ามาซุกอยู่ในความเพียร (คือความอยากพ้นจากทุกข์) นั่นเอง ไม่รู้ตัวมัน
ความอยากทำให้ใจขุ่นมัว น้ำขุ่นทำให้ไม่เห็นตัวปลา ถึงแม้ใส่ตาข่ายกระเพื่อมอยู่ที่ไม่เห็นตัวปลาเหมือนกัน

ความเกลียด ความกลัว ความระวัง และตบะอย่างยิ่งทั้ง 4 อย่างนี้ พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญ
มาแล้ว พระองค์ทรงเห็นว่าไม่เป็นไปเพื่อพ้นจากทุกข์ทั้งปวง จึงละเสีย แล้วทรงปฏิบัติทางสายกลางจึงทรงสำเร็จ
พระโพธิญาณ สิ่งใดมันไม่พอดี สิ่งนั้นมันก็ไม่งาม เขาจึงเรียกว่าไม่พอดีไม่พองาม เช่น รถ เรือ ล้อ เกวียน
บรรทุกเกินน้ำหนักของมันมันเป็นอันตราย บางทีถึงกับล่มจมหรือหักก็ได้ มันไม่งาม

มีพระบวชใหม่หลายรูป มีทั้งนักศึกษาและมีชั้นนักศึกษา พากันสนทนาปรารภถึงเรื่องต่างๆ
เช่น เรื่องพระศาสนาเสื่อมและไม่เสื่อม ภิกษุปฏิบัติไม่เหมือนกัน สมัยก่อนพระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัยไว้น้อย
แต่ผู้บวชมาในพุทธศาสนาได้สำเร็จมรรคผลนิพพานเป็นส่วนมาก เดียวนี้พระวินัยมีมาก แต่ผู้ปฏิบัติได้สำเร็จ
มรรคผลพระนิพพานมีน้อย ดังนี้ เป็นต้น ผู้เขียนเดินกรายไปในกลุ่มพระเหล่านั้น ได้ยินแล้วชอบกล พระเหล่านั้น
บวชใหม่แต่ยังสนใจในพุทธศาสนา ผู้เขียนไม่ได้เข้าร่วมวงกับพระเหล่านั้น แต่มาคำนึงถึงปัญหาเหล่านั้นแล้ว คิด
ว่าน่าจะนำเอามาตอบไว้ในที่นี้เพื่อจะได้ฟังกันให้เป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป สรุปรวมปัญหาแล้วมีดังนี้

(11) ถ้าม พระพุทธศาสนาในสมัยนี้เจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ทำไมพระพุทธศาสนาเหมือนกัน จึงปฏิบัติไม่เหมือนกัน

(11) ตอบ พระพุทธศาสนาในสมัยนี้จะว่าเสื่อมก็เสื่อม จะว่าเจริญก็เจริญ ความเสื่อมและความเจริญมิได้อยู่ที่คนนั่งพูดขึ้นพูด แต่อยู่ที่ผู้ปฏิบัติที่ต่างหาก พุทธศาสนาสอนให้คนปฏิบัติตาม ถ้าผู้นั้นปฏิบัติตามหรือหลายคนปฏิบัติตามแล้ว พุทธศาสนาก็ได้ชื่อว่าเจริญในบุคคลนั้นหรือในหมู่ในขณะนั้นๆ คนเรียนมาการู้มากพูดมาก แต่ตัวเองไม่ถึงพระไตรสรณคมน์ ศีล 5 ศีล 8 และสมาธิก็ไม่ทำ จะได้ชื่อว่ายังพุทธศาสนาให้เจริญไปได้อย่างไร ผู้คนที่ไม่ได้เรียนเลย แต่เขาตั้งใจปฏิบัติและเห็นศีลธรรมด้วยตนเองไม่ได้ เหมือนคนที่มึนจอบอยู่ในมือแล้วอดอ้างว่า ฉันมีจอบแล้ว หย้าฉันไม่กลัวเอาให้เตียนราบเลย กับคนที่ไม่ได้พูด แต่เขาคายหย้าให้เตียนเลย คนไหนดีกว่ากัน

พระพุทธศาสนาสอนกว้างขวาง สอนให้คนละความชั่ว ทำความดีด้วยตนเอง แล้วชำระใจให้สะอาด ไม่ว่าใครคนใด คณะใดหมู่ใดจะอยู่ในที่เช่นไรก็ตาม ถ้าหากทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในหลัก 3 ประการนี้แล้ว ก็ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ที่จะถูกมากถูกน้อยเอาไว้อีกเรื่องหนึ่ง ผู้เขียนมีโอกาสได้ไปเที่ยวออสเตรเลียกับเขาหนหนึ่ง มีสามี 2 คน เป็นหัวหน้าสอนศาสนาฮินดู คนหนึ่งบวชอย่างพระธิปต คนหนึ่งไม่ได้บวชแต่ยังไม่มีเมีย ทั้ง 2 คนถือเพศพรหมจรรย์ อายุ 60 และ 80 กว่าปี แยกได้ไปศึกษาในประเทศอินเดียกับ 6 อาจารย์มาแล้ว ทั้ง 2 คนได้มาเยี่ยมผู้เขียนถึงที่อยู่ แต่มาคนละวันกัน ที่เป็นพระมาก่อนพอเห็นหน้าผู้เขียนก็แสดงความยินดียกมือไหว้ไม่ถือตัว ผู้เขียนจึงถามถึงศาสนาฮินดู แยกบอกว่าเหมือนกันทุกศาสนา เมื่อถามถึงปฏิบัติของแยก แยกบอกว่า เมื่อใช้คำว่า โอมะ เป็นคำปริกรรมแล้วจิตก็จะค่อยสงบลง ต่อจากนั้นก็เห็นพระเจ้ามาสอนเป็นเรื่องราวไป คือสอนให้ละสิ่งนั้น ไม่ดีอย่างกระทำ และสอนให้ทำสิ่งที่ควรกระทำ (พุทธศาสนาเรียกว่า ธรรมเป็นเครื่องสอน ธรรมเป็นของไม่มีตัวตน เขาถือพระเจ้า เลยหาว่าพระเจ้ามาสอน ธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติดีแล้วไม่ให้ตกไปในที่ชั่วหรือเรียนกว่า รูปฌาน) เมื่อจิตสงบเต็มที่แล้ว พระเจ้าก็ไม่มาสอน จิตนิ่งเฉยเหมือนน้ำในแม่น้ำไม่มีคลื่นจะนั้น นั่นถึงพระเจ้าอย่างนิรันดร (พุทธศาสนาเรียกว่า อรูปฌาน) ผู้เขียนถามถึงเรื่องเผยแพร่ศาสนาได้ผลอย่างไร แยกบอกว่าเหมือนกับศาสนาทั่วไป มีคนมาอบรมมากบ้างน้อยบ้าง ผู้ที่มากถ้าหากอบรมได้ความสงบดีก็ไม่อยากกลับบ้าน ถ้าไม่สงบก็อยากกลับบ้าน เมื่อกลับแล้วก็ไม่เห็นหน้าอีก ดูเหมือนแยกจะรู้เรื่องของศาสนานั้นๆดี แยกพูดว่า คนในสมัยนี้พูดยาก ไปเอาแต่เรื่องวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มาอ้าง มันจึงทำสมาธิไม่เป็น ไม่เห็นพระเจ้า เมื่อเป็นพระเจ้าแล้วก็สอนง่าย ผู้เขียนถามถึงเรื่องคำว่าสามี ใครเป็นคนตั้งให้แยกบอกว่ามันเป็นเอง เราสอนเขา เขาก็นิยมนับถือ เขาก็เรียกเอง เมื่อได้เวลาแล้วแยกมือไหว้ผู้เขียน ผู้เขียนจับมือแยกแล้วบอกว่า ขอขอบใจที่ใดมาเยี่ยมและได้สนทนาธรรมกัน แยกบอกว่าไม่ต้องขอบใจ เราเป็นกันเอง เราลูกศิษย์พระเจ้าอันเดียวกัน (เขาถือว่าพระ โมหะหมัด พระเยซู และพระพุทธเจ้าของเราเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าอวตารลงมาเกิด เหตุนี้แยกจึงพูดว่าเราเป็นกันเอง มีพระเจ้าองค์เดียวกัน)

สามีคนที่สองที่ไม่ได้บวชเป็นพระ ก็พูดในทำนองเดียวกันนี้ แต่คนนี้แยกไม่ได้เห็นพระเจ้ามาสอน เป็นแต่ทำความสงบและสงบมากเสียด้วยจนกระทั่งทุกสิ่งทุกอย่างหายไปหมด เมื่อผู้เขียนถามถึงการเผยแพร่ศาสนา ก็พูดอย่างเดียวกัน เมื่อผู้เขียนถามถึงการบวช แยกบอกว่าบวชหรือไม่บวชก็เหมือนกัน ถ้าเราทำดีแล้ว อบรมตนให้เข้าถึงพระเจ้าแล้วก็ได้เหมือนกัน เมื่อผู้เขียนถามถึงอาชีพแยกบอกว่าไม่ได้ทำมาค้าขายอะไร แต่ลูกศิษย์ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาเขาให้คนละเล็กคนละน้อย เราไม่ขอเขากลับไปไหนการมาไหนก็เหมือนกัน เขาหากให้เอง

การปฏิบัติถ้าหากเข้าถึงจิตใจแล้ว ไม่ว่าจะเชื่อชาติตระกูลอะไรอยู่ ณ ที่ไหน นับถือศาสนาใดก็ตาม ย่อมเข้าถึงธรรมด้วยกันทั้งนั้น แต่จะให้เข้าถึงมากหรือน้อยนั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายจะตัดสินเอาเอง และเข้าถึงธรรมแล้วจะไม่ข่มขู่เหยียดหยามสับโขกซึ่งกันและกัน ถ้ามีการข่มขู่เหยียดหยามสับโขกซึ่งกันและกันอยู่ ผู้หนึ่งได้ชื่อว่ายังไม่เข้าถึงธรรมของจริงแท้ ดูตัวอย่างสาวามีผู้เป็นหัวหน้าสอนศาสนาฮินดูทั้งสองคนที่นำมาเล่าให้ฟังนั้น อยู่คนละฟากฟ้า และทั้งไม่ใช่ศาสนาอันเดียวกับผู้เขียน พอเห็นผู้เขียนก็ยกมือไหว้อย่างสนิทไม่ว่าเงินและคุยเรื่องการภาวนาอย่างสิ้นเชิง ไม่เหมือนคริสต์อิสลามในบ้านเราบางคนและบางหมู่

ที่ว่าพระในพุทธศาสนาอันเดียวกัน ทำไมจึงปฏิบัติไม่เหมือนกัน ผู้เขียนก็ขอตอบว่าเรียนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เมื่อไม่เข้าใจไม่ได้สอบถามจากผู้รู้ทั้งหลายให้เข้าใจถึถ้วนเสียก่อน และยังไม่ได้ปฏิบัติให้เข้าใจถึงเนื้อความอันนั้นด้วย เมื่อไม่เข้าใจก็แสดงว่าความเข้าใจนั้นยังคงคลาดเคลื่อนอยู่ ผู้เข้าใจคลาดเคลื่อนต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว นำเอาคำสอนนั้นๆ ไปสอนแก่คนอื่นก็คลาดเคลื่อนเรื่อยไป จึงเป็นเหตุให้ปฏิบัติผิดแผกแตกต่างกัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนใดเข้าใจว่าตนเป็นผู้ฉลาดแล้วคนนั้นเป็นคนโง่โดยแท้ คนใดยังเห็นว่าตนยังเป็นคนโง่อยู่ คนนั้นเป็นผู้ฉลาดอยู่บ้าง คนเราชอบเรียนแต่ความฉลาด เพราะมีหลักสูตร เรียนจบแล้วเขาให้ประกาศนียบัตร แต่คนไม่ชอบเรียนโง่ เพราะไม่มีหลักสูตร เรียนจบหรือไม่จบ จะรู้ด้วยใจของตนเอง

(12) ถาม สมัยก่อนพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทวินัยมีน้อย แต่มีพระปฏิบัติตามได้สำเร็จมรรคผลนิพพานมาก สมัยนี้สิกขาบทวินัยมีมาก แต่มีพระได้สำเร็จมรรคผลมีน้อย นี้เป็นเพราะเหตุใด

(12) ตอบ ปัญหานี้มีมานานแล้วแต่ครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนมายุอยู่ พระมหากัสสปะเถระเคยทูลถามพระพุทธเจ้าแล้วเหมือนกัน พระที่เข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้ เบื้องต้นมีน้อยและเมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ต้องการทำความเพียรเพื่อพ้นจากทุกข์จริงๆ สิกขาบทวินัยจึงไม่ต้องบัญญัติมากมาย เมื่อพระบวชมากเข้า บวชเพื่อเจตนาหลายๆอย่างต่างกัน ไม่ได้บวชเพื่อความพ้นทุกข์อย่างเดียว จึงประพฤติดีผิดแผกแตกต่างจากทำนองคลองธรรมเป็นอสังขี อันเป็นเหตุทำความเดือดร้อนให้แก่พระที่มาปฏิบัติ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัยมากขึ้นโดยลำดับ เพื่อปราบอสังขีเหล่านั้น สิกขาบทวินัยจึงมีมากและผู้สำเร็จมรรคผลนิพพานจึงมีน้อย

นักศึกษาหญิง คนแก่ทั้งหญิงและชาย และข้าราชการหลายคนซึ่งไม่เคยหัดกัมมัฏฐานถามในทำนองเดียวกันนี้ว่า

(13) ถาม การฝึกหัดกัมมัฏฐานคือทำอย่างไร และฝึกหัดตรงไหน อย่างพวกผมนี้เป็นฆราวาสพวกผมจะทำกัมมัฏฐานได้ไหม

(13) ตอบ พวกเราชาวพุทธนับถือพุทธศาสนาทำบุญทำทาน รักษาศีลตามบรรพบุรุษสืบเนื่องมาโดยลำดับ แต่ไม่มีการทำภาวนา จึงน่าเห็นใจมากที่ถามเช่นนั้น แท้จริงพุทธศาสนาสอนให้ทำกัมมัฏฐาน คือภาวนาสมาธินั่นเอง จาละนุสติ ระลึกถึงการจาละก็ดี ศีลानุสติ ระลึกถึงศีลของตนอยู่ที่ดี เรียกว่าภาวนาแล้ว แต่ผู้สอนไม่สอนให้เขาเข้าใจว่าเป็นกัมมัฏฐานต่างหาก แต่ถึงกระนั้นคนแต่ก่อนก็ยังนำพระศาสนามาให้เราได้ปฏิบัติอยู่จนทุกวันนี้ ดีว่าผู้ที่เอาแต่ภาวนาอย่างเดียว หรือเอาแต่ปัญญาอย่างเดียว แต่ไม่เคยเข้าวัดทำบุญเลย ถ้าเป็นอย่างพวกหลังนี้แล้ว พุทธศาสนาเห็นจะไม่มีเหลือให้พวกเราได้รับรู้ได้เรียนอีกแล้ว

ที่ถามว่า การฝึกหัดกัมมัฏฐาน คือทำอย่างไร

ตอบว่า การฝึกกัมมัฏฐานคือ ฝึกหัดจิตของตนให้อยู่ในความสงบ จิตของคนเราไม่สงบชอบส่งสายปรุงแต่งไปในที่ต่างๆ ดิบ้าง ชั่วบ้าง ถ้าชั่วมันก็เศร้าหมอง ถ้าดีมันก็ผ่องใสเบิกบาน พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตากรุณาแก่เหล่ามนุษย์ จึงได้ทรงสอนให้ทำจิตสงบอยู่ในความดี คือจาคะ และรักษาศีลอย่าได้ส่งสายออกไปภายนอกหาความดี จิตตะเศร้าหมอง

ถามว่า แล้วจะฝึกหัดตรงไหน

ตอบว่า ฝึกหัดตรงใจของทุกคนนั่นแหละ เพราะทุกคนก็มีใจด้วยกันทั้งนั้น และใจของทุกคนก็ต้องมีการปรุงแต่งและกระสับกระส่ายวุ่นวายเหมือนกันทั้งนั้น

ถามว่า อย่างพวกผมนี้เป็นฆราวาสจะทำกัมมัฏฐานได้ไหม

ตอบว่า ถ้าต้องการให้จิตสงบก็ทำได้ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนแต่เฉพาะพระ สอนทั่วไปหมดตลอดถึงฆราวาสด้วย ไม่ว่าพระไม่ว่าฆราวาสมีกิเลสเท่ากัน คือมีโลภ โกรธ หลงเหมือนกัน ที่ไปบวชเป็นพระนั้นคือต้องการละกังวลทางโลก แล้วจะมีเวลาบำเพ็ญความเพียรให้มากยิ่งขึ้นจึงต้องบวช ถ้าบวชแล้วยังมละความชั่ว บวชมาก็จะไม่มีประโยชน์อะไรเลย

บางคนพูดว่า กิเลสอยู่ที่หัวใจของตนทุกคนแล้ว บวชหรือไม่บวชไปวัดหรืออยู่ที่บ้าน หรือเข้าป่าก็เหมือนกัน ไม่เห็นผิดแปลกอะไร เราละกิเลสได้อย่างเดียวก็ใช้ได้ จริงอยู่ที่พูดเช่นนั้นไม่ค่อยเห็นทำอะไร นอกจากจะคิดสุขในทุกข์ คนทำไม่ได้แล้วก็พูดเอาเปรียบคนอื่นเท่านั้นเข้าตำราว่า คนไม่พ่ายแล้วเอาเมื่อน้ำ ลองคิดดู ถ้าหากทำตนอย่างคนที่พูดนั้นทุกคนแล้ว พุทธศาสนาจะเป็นมาได้ถึงขนาดหรือ พุทธศาสนาสอนให้ละสิ่งที่ยึดมั่นทั้งปวง เพราะเป็นอุปสรรคแก่การฝึกจิตให้สงบ ผู้ที่ฝึกจิตให้สงบได้แล้ว อย่าวัวแต่เข้าวัดหรือออกบวชเลย แม้แต่ในป่าที่มีทหารคอมมิวนิสต์อยู่ตั้งกองพันก็สามารถบุกเข้าไปหาวิเวกได้

มีชาวอินโดนีเซียผู้ชายคนหนึ่งมาเที่ยวเมืองไทย แล้วได้เข้าไปนมัสการถามถึงเรื่องภาวณา

(14) ถาม เมื่อภาวณากำหนดลมหายใจเข้าออกอยู่นั้น ลมมันจะค่อยหายไปจนหมดลมหายใจ แล้วจะเหลือแต่จิต เมื่อดูเฉพาะแต่จิต จิตมันค่อยรวมเข้าเป็นอัปนาแห่งหนึ่งไม่รวมเหลืออยู่เพียงแค่นั้น ไม่ทราบว่าจะแก้อย่างไร

(14) ตอบ การพิจารณาอารมณ์จนลมมันหายไป ไม่มีลมยังเหลือแต่จิตนั้นดีแล้ว แต่เมื่อเหลือแต่จิตก็อยากให้อัตถมเป็นอัปนาสมาธิโดยสำคัญตามสัญญาว่า เมื่อจิตถึงอัปนาสมาธิแล้วจะเกิดวิชาปัญญาอย่างนั้นอย่างนี้ มันเลยไม่เป็นอัปนาสมาธิ อัปนาสมาธิมิใช่ของแต่งเอาได้ มันต้องละทิ้งหมดตลอดถึงอดีตอนาคตแม้แต่ปัจจุบันมันก็ไม่ถือ จึงจะรวมเป็นอัปนาสมาธิได้ คนส่วนมากมีความหวังและตั้งใจปรารถนาไว้ มันจึงลงไม่ถึงอัปนาสมาธิได้

สตรีผู้หนึ่งในกรุงเทพฯ เริ่มภาวณา ยังไม่เป็นดีพอ แต่รู้จักจิตของตนว่าอยู่หรือไม่อยู่ที่นั่น เขา รักลูกมากจนเห็นโทษของความเกิดและการมีครอบครัว ความรักลูกก็รู้ว่ามันเป็นทุกข์แต่อดกลั้นไม่ได้ เราจึงอยากเรียนถามว่า

(15) ถาม ความรักและความโกรธทั้งที่รู้ตัวมันอยู่แต่ทำไมมันจึงละไม่ได้

(15) ตอบ ความรักและความโกรธถ้ารู้มันก็คือละได้ กลัวแต่จะไม่รู้ตัวมันนั่นแหละ เมื่อมีความรักและความโกรธจะไปเพ่งแต่วัตถุภายนอก ไม่ได้เพ่งเข้ามาหาตัว เราจึงไม่หายรักและหายโกรธ วัตถุหรือบุคคลหรืออารมณ์นั้นๆ มิใช่ความรักหรือความโกรธอยู่ ณ ที่นั้น ที่นั้นเป็นแต่วัตถุอันหนึ่งเท่านั้น ใครจะรักหรือจะ

โกรธมัน มันก็อยู่อย่างนั้นของมัน ผู้รักหรือผู้โกรธแท้คือหัวใจของเราที่ต่างหาก เหตุนั้นเมื่อจะดับความรักและความโกรธจึงดับที่ใจของเรา เราไม่ต้องละความรักและความโกรธหรอก ถ้าเห็นความรักและความโกรธเกิดขึ้นที่ใจแล้วมันจะดับไปเอง แม้แต่อารมณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวก็เช่นเดียวกัน

ผู้หญิงคนหนึ่งอายุ 60 กว่าปีถามว่า

(16) ถาม เคยภาวนาอานาปานสติ เวลาภาวนาไปลมหายใจมันหายเงียบไป คิดนึกความมันหลับ แต่ทำไมมันบอบลง เป็นอย่างนี้บ่อยครั้ง คิดนึกอยากทราบว่ามันเป็นอะไร

(16) ตอบ นั่นคือจิตรวมแต่ไม่มีปัญญา ผู้ภาวนาทั้งหลายโดยส่วนมากมักจะเป็นอย่างนี้คือเมื่อภาวนาอานาปานสติ หรือภาวนาอะไรเป็นปริกรรมที่สุดแล้วแต่ เมื่อภาวนาๆไปไม่มีปัญญา มีแต่จะทำให้จิตรวมอย่างเดียว ก่อนจิตจะรวม มีอาการซึมเซอแล้วโน้มจิตไปตามความสงบสุขนั้น ประเดี๋ยวเดียวก็หายเงียบไป เรียกว่าจิตรวมเข้าวังค์ (คือเข้าสู่ภพจิตของจิตเดิม แต่ไม่ใช่ภวังค์ที่ 3 ที่ท่านพูดไว้) แต่ถ้ามีปัญญาก็ไม่เป็นอย่างนั้น คือปัญญาค้นคว้าในอานาปานสตินั้นแหละ เช่นพิจารณาลงในกายนี้ ให้เห็นอาการของลมที่ขึ้นลงและซาบซ่านไปในร่างกาย ตลอดถึงความเป็นอยู่นี้ก็เพราะลม เห็นละเอียดเข้าจนลมนั้นหายเงียบไปก็รู้ตัวอยู่ว่าลมหายไป จะอยู่ด้วยความว่างนั้น ตอนนี้มีปัญญาไม่เกิด แต่อย่าไปอยากให้มีมันเกิดหรือไม่เกิด ความว่างนั้นจะหายไปถึงทำอย่างนั้นให้มาก จนกระทั่งทำได้ทุกอิริยาบถ ปัญญาและความรู้มันหากจะเกิดขึ้น ณ ที่ว่ามาสงบนั่นเอง ตะเกียงจุดสว่างแล้ว ลมไม่พัดย่อมสว่างจ้า เห็นวัตถุสิ่งของรอบๆข้าง ของเหล่านี้ก็มีได้เรียกให้ตะเกียงมาส่อง เมื่อจุดตะเกียงสว่างแล้วมันหากเห็นของมันเอง ที่ว่าปัญญาเกิดจากสมาธินั้น สมาธิยังไม่เกิดหรือเกิดแต่ยังไม่พอที่จะเป็นบทบาทของปัญญา ปัญญาจึงไม่เกิด ผู้ภาวนาทั้งหลายใจร้อนอยากให้เกิด แต่ปัญญาขี้งไม่เกิด เพราะความอยากเป็นเหตุ

ขอให้เอาแต่ปัญญาตื่นๆนี้เสียก่อน คือเห็นความเกิดขึ้นและดับไป หรือเป็นทุกข์ในขันธห้านี้ อยู่เป็นนิจ พิจารณาอย่างนี้ไปจนชำนาญ หากจะไม่เห็นแจ้งด้วยใจก็เห็นอนุมาณไปก่อน นานๆเข้าหากจะเห็นแจ้งด้วยใจ การเห็นแจ้งด้วยใจมิใช่ของแต่งเอาได้ ของเกิดเองเป็นเองโดยไม่ได้สนใจไว้ก่อน แต่ด้วยการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมแก่เหตุผลนั่นเอง และการเกิดปัญญาเช่นว่านี้ก็ไม่ได้เกิดบ่อยครั้งนัก เหตุนี้หน้าที่ของเรามีเพียงทำ ความสงบอบรมสมาธิให้ชำนาญ ทำปัญญาขั้นสามัญพินๆนี้ให้เกิดก่อน สมาธิและปัญญาขั้นละเอียดมันหากจะเกิดเอง นั่นจึงเป็นของแท้แน่นอน

มีพระภิกษุรูปหนึ่งท่านปฏิบัติอยู่ในสำนักที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ถามว่า

(17) ถาม ผู้ที่ได้ฌานมาแล้วจะมีโอกาสตกรกได้ไหมครับ

(17) ตอบ ถ้าได้แต่เพียงโลกียฌานก็มีโอกาสตกรกได้ ตัวอย่างเช่นพระเวททัตเป็นต้น

(18) ถาม เราจะทราบได้อย่างไรว่าเราได้ฌานอะไรแล้ว

(18) ตอบ ผู้ไม่ชำนาญเข้าฌานหรือไม่พิจารณาตามตำราที่ท่านว่าไว้ ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเราจะ ได้ ฌานอะไร และถึงขั้นไหนแล้ว

(19) ถาม ผู้ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานผิดทางจะได้ฌานไหมครับ

(19) ตอบ ผู้ปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานผิดทางย่อมได้ฌานมิฉะสมาธิ

(20) ถาม ผู้ที่ได้ปฐมฌานแล้วจะฝันหวานอีกไหมครับ

(20) ตอบ ผู้ที่ได้ปฐมฌานที่เป็นโลกิยะหรือโลกุตระก็ตามที่ที่ยังอ่อนอยู่ เวลาออกจากฌานแล้วยังฝันหวานอยู่เหมือนกัน

(21) ถาม ถ้าผู้ได้ปฐมฌานแล้วจะขึ้นทุติยฌานจะอย่างไร

(21) ตอบ การเข้าฌานมิใช่เป็นการขึ้นฌานอย่างที่เราก้าวขึ้นบันได เราต้องฝึกหัดจิตให้สงบอบรมให้ละเอียดไปโดยลำดับ เบื้องต้นไม่ได้คิดว่าจิตเราสงบเข้าถึงไหนแล้ว ถ้ามีวิตกเช่นนั้นอยู่จิตจะไม่สงบและไม่ถึงฌานเลย เมื่อเข้าถึงฌานชำนาญชำนาญแล้ว จึงจะมาพิจารณาว่าจิตเราอยู่ชั้นไหน ของฌานอะไร จึงจะรู้แล้วจึงจะเข้าถึงฌานนั้นๆ ได้ หรือบางคนอาจจะไม่รู้เสียซ้ำก็มี แล้วแต่นิสัยวาสนาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน

(22) ถาม พระจะไหว้ศพได้ไหม ดูๆก็กระไรอยู่ พระผู้มีสัจใจไหว้ซากอกุสภที่ปราศจากวิญญาณ

(22) ตอบ ถ้าไหว้ระลึกถึงคุณงามความดีของผู้นั้นได้อยู่ อย่าไปไหว้เพียงซากศพของผู้นั้น เราไหว้พระธาตุพระเจดีย์ เห็นแต่ก้อนอิฐก้อนปูน เราก็กังไหว้ได้ไม่เห็นขวยเงินอะไร

(23) ถาม การขอขมาโทษแล้ว บาปนั้นจะหายได้จริงหรือ

(23) ตอบ การขอขมาโทษต่อหน้าซึ่งกันและกัน ถ้าทั้ง 2 ฝ่ายตั้งใจโศกกรรมกันแล้ว บาปกรรมนั้นหายได้จริง ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมขอโทษกรรมให้ โทษกรรมนั้นก็หายไม่ได้ ดังเรื่องนางชกจินีกับนางกุลธิดาในธรรมบท

(24) ถาม กระผมได้ป่วยเป็นโรคหูดื้อมาหลายปีแล้ว มีคนเขาแนะนำให้อาบน้ำความป่วยนี้มาเป็นอารมณ์ ทำอย่างไร

(24) ตอบ ให้กำหนดเอาความป่วยนั้นไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตามมาไว้ที่ใจ หรือเอาใจไปไว้ที่ความเจ็บป่วยนั้น แล้วพิจารณาความป่วยนั้นว่า เวทนานี้เป็นของไม่มีตัวมีตน เวทนานั้นอยู่ที่ไหน ใครเป็นคนว่า เวทนา เวทนาเป็นของไม่เที่ยงถาวร มันเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมดับไป เมื่อมันดับไปก็ไม่ทราบว่ามันไปอยู่ที่ไหน หรือจะพิจารณาให้เป็นธาตุก็ได้ เมื่อพิจารณาอยู่ในสิ่งนั้นโดยเฉพาะแล้วจิตจะปล่อยวางเวทนานั้น แล้วจิตจะเข้ามารวมอยู่ในที่เดียว อาการป่วยนั้นก็หายไปหมดโดยไม่มีในตัว การหายเช่นนี้บางคนจะหายในเฉพาะที่เราพิจารณาอยู่นั้น หรือบางคนก็หายเด็ดขาดเลยก็มีแล้วแต่กำลังสมาธิของผู้นั้น

(25) ถาม จิตฟุ้งซ่านคอยแต่จะปรุงแต่งเรื่องต่างๆเรื่อยไปจะแก้ไขอย่างไรจึงจะหาย ไม่ทราบว่าจะใช้วิตกวิจิตรหรือไม่

(25) ตอบ นั้นใช้ตัววิตกวิจิตรละ ต้องแก้ด้วยกลิ่นลมหายใจเข้าออก เมื่อกลิ่นลมหายใจเข้าออกแล้วมันกลัวตาย มันก็จะหยุดทันที นี่เป็นอุบายให้จิตอยู่อย่างปัจจุบัน

มีแพทย์หญิงคนหนึ่งซึ่งเคยภาวนามากี่นานพอควร แต่ก็จับหลักยังไม่หนักแน่น มีปัญหาถามว่า

(26) ถาม ดิฉันภาวนากายคตาสติ เมื่อภาวนาไปกายมันจะหายไป จะยังเหลือแต่จิตอันเดียว แล้วจะสบาย จะถูกไหมคะ และเมื่อกำหนดเอาความสบายนั้นเป็นอารมณ์ นานๆไปความสบายนั้นก็หายไปอีก แล้วเมื่อกำหนดคลื่นลมหายใจเข้าออก จิตก็จะนิ่งเฉย กำหนดเอาแต่ตัวนิ่งเฉย ไม่มีมือติดอนาคตในขณะนั้นจะรู้สึกถูกแน่นขึ้นมาที่หน้าอกไม่ทราบว่าเป็นอะไร

(26) ตอบ การภาวนากายคตาสตินั้นถูกแล้ว กายคตาสติเป็นที่รวมของอานาปานสติ มรณานุสติ อสุภกัมมัฏฐาน ธาตุวิถิตาน เมื่อกำหนดไปกายมันจะหายไปเหลือแต่จิตอันเดียวแล้วสบายนั้นก็ถูกแล้ว แต่เมื่อกำหนดเอาความสบายนั้นเป็นอารมณ์นานๆไปความสบายนั้นก็หายไป เป็นเพราะเรากำหนดไม่ถูก คือไปกำหนดเอาแต่ความสบาย ไม่กำหนดถึงเหตุผลของความสบายนั้นว่าความสบายนี้มันเกิดจากอะไร มันเที่ยงหรือไม่เที่ยงเป็นต้น แล้วเมื่อกำหนดคลื่นลมหายใจเข้าออก จิตก็นิ่งเฉยไม่มีมือติดอนาคต ดีแล้ว การคลื่นลมหายใจเข้าออกเป็นการหาจุดเดิม จิตเดิมแท้คือไม่มีมือติดอนาคต ลงปัจจุบันแล้วนิ่งเฉย ไม่มีความคิดนึกปรุงแต่งอะไรทั้งสิ้น แต่มีความรู้สึกว่านิ่งเฉยอยู่ ในขณะที่นั้นคุณมีความรู้สึกถูกแน่นขึ้นมาที่หน้าอก นั่นเพราะคุณไม่ชำนาญหรือไม่เคยในความตั้งอยู่ของจิตที่มีอารมณ์ว่าง ธรรมดาอารมณ์ของคนทั่วไปแล้วจะต้องมีวัตถุเป็นอารมณ์ เช่น ยึดเอาลูกหลานหรือเพื่อนมิตรสหายเป็นอารมณ์ แต่พอจิตว่างเลยว่างถึงอารมณ์ของเก่าที่เคยยึดถือ มันจึงรู้สึกแน่นหน้าอกขึ้นมา แต่พอยึดเอาอารมณ์เก่าได้มันก็หายทันที ทีหลังเมื่อจิตว่างแล้วจงกำหนดเอาความว่างนั้นเป็นอารมณ์ จะหยุดได้นานเท่าไรก็ได้ มิใช่ว่างแล้วปล่อยทิ้งเสีย

(27) ถาม เมื่อถึงความสงบแล้วจะรักษาความสงบนั้นไว้ได้ด้วยวิธีอย่างไร

(27) ตอบ พุดยกเรื่องนี้ เหมือนกับพูดว่าอาหารคนเรารับประทานเข้าไป รสชาติเผ็ด เค็ม หวาน เปรี้ยวมันมีลักษณะอย่างไร มีรสสรเช่นไร ใครๆก็ตอบไม่ได้ ตอบได้แต่เพียงว่าอร่อยหรือไม่อร่อย เผ็ด เค็ม หวาน เปรี้ยวเท่านั้น นี่ก็เหมือนกันพูดได้เพียงว่า สงบสบาย แต่ลักษณะสีสันของมันนั้นพูดไม่ถูก มันเป็นความรู้เฉพาะ ควรรักษาไว้ด้วยอุบายแยกกายของตน

มีครูโรงเรียนคนหนึ่ง เคยเป็นมหาเปรียญ 6 ประโยค และเคยปฏิบัติมาพอสมควร มีจดหมายมาถามว่า

ผมได้ขึ้นกิตติศัพท์ของหลวงพ่อมานาน แต่ยังไม่มีโอกาสขึ้นมานมัสการด้วยตนเองเสียที ผมเคยบวชมาแล้ว การปฏิบัติก็เคยผ่านบ้างพอสมควร แต่ผมยังคิดใจคำสอนของหลวงพ่อยู่ ผมอยากจะได้หนังสือแนวทางการปฏิบัติหรือประวัติของหลวงพ่อไว้ศึกษาค้นคว้าแนวทาง แต่ไม่ค่อยจะมีแพร่หลาย ทราบว่ามีอยู่ที่วัดแห่งเดียว เลยอยากจะขอความกรุณาหลวงพ่อส่งไปให้ผมเพื่อได้เป็นแสงสว่างบ้าง

กระผมมีปัญหาคะเรียนถามหลวงพ่อบ้างข้อๆดังต่อไปนี้

(28) ถาม บางอาจารย์บอกว่าขันธเป็นกิเลส บางอาจารย์บอกว่ากิเลสอาศัยขันธ แต่ท่านพุทธทาสบอกว่า ขันธเป็นกลางๆ เป็นเพียงธรรมชาติ ไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรกันแน่

(28) ตอบ ที่ว่าขันธเป็นกิเลสเพราะความเข้าไปยึดถือเอาขันธเป็นตัวเป็นตน จึงเศร้าหมองเป็นกิเลส ที่ว่ากิเลสอาศัยขันธ เพราะถ้าขันธไม่มี กิเลสจะเกิดได้อย่างไร ท่านพุทธทาสบอกว่า ขันธเป็นกลางๆ เป็นเพียงธรรมชาติที่ถูกของท่าน เพราะขันธเป็นแต่บัญญัติ ไม่ได้เป็นกิเลสและไม่ใช่กิเลส เมื่อท่านผู้รู้ทั้งหลายพ้นจากขันธแล้ว ขันธก็มีอยู่เช่นเดิมหรือดับก็ไม่มีพิษสงอะไรแก่ท่านเหล่านั้น

(29) ถาม การปฏิบัติมีแก่นักพูดเป็นส่วนมาก แต่เอาเข้าจริงๆไม่ค่อยจะมี สิล 5 สิล 8 สิล 227 สิล 311 กับสิลในองค์มรรค (มรรคแปด) เป็นอันเดียวกันหรือเปล่า

(29) ตอบ นักพูดห่วง เพราะเขาเรียนกันแต่พูด มีใจเพื่อปฏิบัติ พูดแล้วได้เงินและดังด้วย ปฏิบัติไม่ได้เงินแต่ได้ธรรมซึ่งไม่มีใครเห็นด้วย ถ้าถึงองค์มรรคแล้วสิลต้องเป็นอันเดียวกัน อย่างแต่สิลเลย แม้แต่ธรรมทั้งหลายก็มารวมลงเป็นอันเดียวกันหมด

(30) ถาม การเข้าไปรู้แล้วดับกิเลส เราจะดับกันตรงไหน และเอาอะไรดับ ทั้งนี้ผมไม่ต้องการคำตอบแบบปริยัติ แต่อยากได้แนวปฏิบัติ เพราะเรียนมาพอสมควร

(30) ตอบ การเข้าไปรู้และเข้าไปดับกิเลส ก็คือเอาปัญญาในองค์มรรคนั้นเองเข้าไปรู้เข้าดับ ถ้ามีเช่นนั้นแล้วมรรคจะมีประโยชน์อะไร

(31) ถาม กิเลสกับจิตเป็นอันเดียวกันหรือไม่ ถ้าฉันเป็นกิเลสเราจะเอากิเลสดับกิเลสได้อย่างไร จะมีเป็นเสมือนเอาน้ำโสโครกล้างน้ำโสโครกหรือ ขอนี้ขอหลวงพ่อบุญญาโดยละเอียดด้วย

(31) ตอบ จิตกับกิเลสมีใจอันเดียวกัน แต่จิตเป็นผู้ปรุงแต่งในธาตุขันธ์ อายตนะทั้งหลายให้เกิดกิเลส จิตเสว้าหมองจึงเป็นอาคันตุกะกิเลส จิตและใจนี้ในตำราของเราเรียนกันมาก็เป็นอันเดียวกัน แต่ทำไมท่านจึงเรียกว่าเป็นสองอย่าง ต้องมีความหมายต่างกันแน่ จิตหมายถึงผู้คิด ผู้นึก ผู้ปรุง ผู้แต่ง แต่ใจนั้นหมายถึงเอาผู้ไม่คิดไม่นึก ไม่ปรุง ไม่แต่ง อยู่เฉยๆเป็นกลางๆไม่มีอดีตอนาคต แต่รู้ตัวอยู่ว่าเฉยๆนั้นเรียกว่า ใจ อะไรทั้งหมดถ้าพูดถึงใจแล้วต้องชี้เข้ามาที่ตรงกลางที่นั่น แม้แต่ใจคนเมื่อพูดถึงใจแล้ว จะต้องชี้เข้าตรงกลางหน้าอก แต่แท้จริงแล้วใจหาอยู่ที่หน้าอกไม่ อยู่ที่ศีรษะร่างกายของคนเรา นั่นเป็นอันว่าสอดแสดงถึงใจเป็นของกลางต่างหาก จิตเป็นผู้ออกจากใจไปปรุงแต่ง ไปคิดไปนึก เมื่อหมดหน้าที่แล้วก็เข้ามาเป็นใจ เมื่อท่านผู้รู้ทั้งหลายดำเนินกามมรรคแปด ท่านเอาจิตและใจนี้แหละมาเป็นเครื่องดำเนิน จิตเป็นเหตุให้เกิดปัญญาผ่องใส ชำระสรรพกิเลสทั้งหลาย ใจเป็นพี่เลี้ยงดูแลจิต จิตเป็นผู้ชำระสรรพกิเลส จะเรียกว่า เอาน้ำโสโครกไปชำระของโสโครกได้อย่างไร

(32) ถาม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดขึ้นตรงไหน ใครเป็นผู้เห็น หลวงพ่อบุญญาเห็นเองตามที่มันมีมันเป็น หรือเห็นแบบท่องจำ อันนี้ผมสนใจเป็นพิเศษ ขอความกรุณาหลวงพ่อบุญญาให้กระจ่างด้วย

ผมปฏิบัติอยู่เสมอ พอจิตสงบมันนึกอย่างเป็นพระพุทธรูปเจ้าอย่างนี้เสมอๆ ทุกๆครั้งที่จิตมันรวมแน่นหน้าอก ตื่นตันใจคล้ายโลกทั้งโลกมันหวั่นไหวด้วยความปรารถนา อากาโรอย่างนี้คืออะไร กระทบหวังในความเมตตาของหลวงพ่อบุญญาเป็นอย่างสูง

(32) ตอบ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาเกิดขึ้นที่ตรงรูปนามนั่นแหละ ถ้าไม่เกิดขึ้นที่รูปนามแล้วก็ไม่ทราบว่าจะเกิดขึ้นตรงไหน ปัญญาในอริยมรรคเป็นผู้เห็น หลวงพ่อบุญญาหรือใครก็ตาม ถ้าปัญญาในอริยมรรคเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเห็นด้วยกันทั้งนั้น เห็นด้วยการท่องบ่นจดจำ เรียกว่าเห็นตามสมมุติบัญญัติ ไม่ได้เรียกว่าเห็นด้วยปัญญาในอริยมรรค อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ย่อมแสดงให้ปรากฏอยู่ตลอดเวลาในโลกนี้ แต่ไม่มีคนเห็น จะเห็นได้ชัดเจนด้วยใจของตนเองก็ต่อเมื่อปัญญาในอริยมรรคเกิดขึ้นเท่านั้น

การปฏิบัติของคุณพอจิตจะรวม แต่มันไม่ทันรวม เกิดความอยากเป็นพระพุทธรูปเจ้า ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่จึงเป็นอุปสรรคของสมาธิ จึงแน่นหน้าอกตื่นตันใจ มันก็คล้ายโลกทั้งโลกมันหวั่นไหวไปด้วยความปรารถนานั่นก็แน่ละซี่ ถ้าจิตรวมได้แล้ว มันจะไม่รู้สึกอะไร โลกนี้ทั้งโลกดูเหมือนว่างไปหมด

นี่เป็นปัญหาของคุณครูคนที่เคยเป็นมหา 6 ประโยคถามมาครั้งที่ 2

กรรมได้รับหนังสือแล้ว นับเป็นพระคุณอย่างสูง แต่คำตอบในจดหมายไม่ใช่คำตอบของ หลวงพ่อ เพราะเต็มไปด้วยปริยัติซึ่งกรรมเรียนมามากแล้ว กรรมเป็นเปรียญ 6 ประโยคจึงไม่ค่อยอยากจะได้ คำตอบแบบปริยัติ คำถามที่ว่า ความปรารถนาพุทธภูมิมักจะขึ้นมาขวางทางในช่วงของสามัญญลักษณะจะเกิด มัน เกิดเอง มิใช่ปรารถนามัน ข้อนี้หลวงพ่อก็ไม่ได้แก้กรรมให้ผม หลวงพ่อเป็นนักปฏิบัติทำไมจึงตอบเขาไปอย่าง นั้น ไม่เข้าเป้าเลย กรรมอยากให้หลวงพ่อกำหนดกรรมตรงนี้ เพราะอย่างอื่นมันผ่านมาแล้วเป็นขั้นๆ และพร้อมกัน นี้ผมมีปัญหามากขึ้นอีกคือ

(33) ถาม ในระหว่างมรรควิถีมิกิเลสใหม่ กิเลสกับมรรคชนิดไหนเกิดก่อนดับก่อน

(33) ตอบ มรรควิถีมันก็ต้องมีกิเลสละชิ ถ้าไม่มีกิเลสมรรคจะไปดับอะไร กิเลสกับมรรคเกิด พร้อมๆกันนั้นแหละ ถ้าไม่เกิดพร้อมกันมันจะดับกันได้อย่างไร แล้วกิเลสดับพร้อมๆกันกับมรรคแหละ (สำหรับ นักปฏิบัติความเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่ง คือดำเนินตามมรรคเรื่อยๆไป กิเลสไม่ต้องคำนึงถึงว่ากิเลสชนิดไหน ละได้ หรือไม่ได้ แต่อาศัยความชำนาญชำนาญของการเดินมรรคนั้น กิเลสมันยอมหลุดไปเอง ถ้ามันแต่คำนึงถึงกองกิเลส ต่างๆมรรคก็จะเดินไม่ได้)

(34) ถาม มรรคสมังคินิกเอาโดยอนุโลมเป็นอย่างไร ถ้านี้ก็เอามันก็เป็นจินตามยปัญญา มิใช่ หรือ จะจัดเป็นภวานามยปัญญาได้อย่างไร

(34) ตอบ มรรคสมังคินิกเอาโดยอนุโลม คือนิกเอาตามตำราหรือได้ยินได้ฟังมา เรียกว่าปฐจแต่ง มิใช่มรรคแท้ มรรคที่ประหารกิเลสหมายความว่า อาการเช่นนี้จะเป็นอยู่ชั่วขณะหนึ่งแล้วหายไป ทีหลังเราจะระลึกอาการนั้นได้ แต่จิตไม่เป็นอย่างเดิม นี้เรียกว่า อนุโลมตามมรรควิถิ จะเรียกว่าจินตามยปัญญาก็ถูก แต่ จินตามยปัญญาไม่ได้เห็นของจริง จิตนิกเอาหลายๆ แต่ที่ท่านเห็นจริงแล้วนึกคิดตามกระแสที่เห็นนั้นชัดเจนขึ้นกว่า จินตามยปัญญา

(35) ถาม โมหะ อวิชชา สติ ปัญญาเสมอกันนั้น หมายความว่าอย่างไร

(35) ตอบ โมหะ อวิชชาจะเสมอกับสติ-สมาธิ-ปัญญาได้อย่างไร มีแต่สติ สมาธิ ปัญญา นั้นแหละเสมอกัน สติ สมาธิ ปัญญาเสมอกันนั้น คือมันไม่ยิ่งไม่หย่อนกว่ากัน สติมีอยู่เช่นไรสมาธิก็มีอยู่เช่นนั้น ปัญญามีอยู่เช่นไร สติกับสมาธิก็มีอยู่เช่นนั้น ถ้าสติแก่กล้าเกินไปมันเป็นเหตุให้ระวังจนสมาธิไม่เกิด ถ้าสมาธิ แก่กล้าเกินไป สติมันจะลืมหูลืมตาเสีย ถ้าปัญญาแก่กล้าเลยพุ่งไปนอกขอบเขตสติคุมจิตไม่อยู่ เลยละเอะเทอะไปหมด อย่างนี้เรียกว่า ปัญญาพุ่งเพื่อหาสนามลงไม่ได้ ฉะนั้นผู้ควรยกสำหรับผู้ที่ไม่ถึง ถ้าทำถึงแล้วพูดอย่างนี้เข้าใจกันได้เลย

(36) ถาม กระจายธาตุ ตั้งธาตุใหม่ หมายถึงอาการอย่างไร อ่านหนังสือแล้วหลวงพ่อบุญเป็น ผู้ชำนาญในเรื่องธาตุมาก คงได้รับการอธิบายโดยละเอียดและปรับธาตุให้เสมอ นั้นเป็นหัวใจของการบรรเทาขั้น ธิในยามอาหาร ทำอย่างไร

(36) ตอบ กระจายธาตุ คือ แยกธาตุนั่นเอง ธาตุ 4 ธาตุ 6 ธาตุ 18 แต่จะอธิบายแต่ธาตุ 4 เพราะธาตุ 4 นี้เป็นรากฐานของธาตุทั้งหมด

การกระจายธาตุ คือแยกของที่มีอยู่เป็นอยู่แล้ว (คือตัวของเรานี้) ออกให้เห็นเป็นธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม โดยชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยใจของตนจริงๆ ฟังกายอันนี้เฉพาะให้เห็นเป็นดิน จนจิตแน่วแน่ในอารมณ์อันเดียว กายอันนี้ทั้งหมดจะมีแต่ดินเป็นก้อนอันหนึ่งเท่านั้น มิใช่สัตว์ ตัวตน เราเขาอะไรทั้งสิ้น ฟังน้ำ ฟังลม ฟังไฟโดยอาการในทำนองเดียวกันนี้ นี้เรียกว่า กระจายธาตุ หรือแยกธาตุ

การตั้งธาตุใหม่ คือตั้งด้วยจิตที่เป็นสมาธิดังได้อธิบายในเบื้องต้นนั้น แต่มิใช่ด้วยกายอันนี้ มันจะไปเห็นด้วยจิตที่เป็นสมาธิของมันต่างหาก แล้วมารวมเข้ากันให้เป็นก้อนอันเดียวกัน เรียกว่าตั้งธาตุใหม่ ธาตุใดหนัก ธาตุใดเบา ธาตุใดแข็ง ธาตุใดหย่อน ตามฐานะของมันก็ปรับให้มันอยู่ตามฐานะของมัน นี้เรียกว่า ปรับธาตุให้เสมอ ปรับธาตุให้เสมอนั้นมิได้หมายความว่าปรับธาตุทั้ง 4 ให้มีส่วนเท่าๆกันทั้งหมด แต่ปรับธาตุให้มันเสมอของเดิมที่มีมันมีอยู่

(นักภาวนาสมัยก่อนท่านจำแนกธาตุ ตั้งธาตุ ปรับธาตุ ของท่านด้วยจิตที่เป็นสมาธิแล้ว ก็เห็นด้วยจิตของท่านเอง ไม่เหมือนกับคนทุกวันนี้โดยมากแจกธาตุ แยกธาตุ ปรับธาตุ จะให้เห็นด้วยตาของตนและคนอื่นจริงๆ ถ้าไม่เห็นก็ไม่ทำเอาดีอย่างนี้แหละ มีบ้างบางองค์เมื่อทำแล้วเห็นผลดังคนสมัยนี้ปรารถนา นั้นเป็นเพราะนิสัยของท่านที่เคยบำเพ็ญมาอย่างนี้ จึงได้เป็นอย่างนั้น แต่มิได้หมายความว่า เมื่อแจกธาตุ แยกธาตุ กระจายธาตุ อย่างนั้นแล้วจะต้องเป็นอย่างนั้นทุกอย่างก็ทำไม่ การแจกธาตุ แยกธาตุ หรือปรับธาตุและตั้งธาตุนั้น เป็นวิหารกรรมเครื่องอยู่ของท่านแต่ก่อน ปรีอเพื่อความพยุงขันธอันนี้ให้อยู่รอดปลอดภัยเท่านั้น แต่ผลที่สุดแม้พระพุทธเจ้าก็ยังดับขันธเข้าสู่พระนิพพาน การพิจารณาเห็นเช่นนั้นเป็นเครื่องอยู่ของพระโยคาวจรเจ้าต่างหาก)

(37) ถาม ลมเข้าทางจมูกอย่างเดียวไม่ไปออกที่เดิม โดยไปออกทางหู จมูก จะเกิดประโยชน์อะไรบ้าง หลวงพ่อเคยทดสอบแบบนี้หรือไม่

(37) ตอบ ก็มีประโยชน์ละซี ถ้าไม่มีประโยชน์พระอรหันต์แต่ก่อนท่านจะเข้านิโรธสมาบัติทำไม แต่จะมีประโยชน์อย่างไรรู้จักกันยังไม่ถึงขั้นของท่านยากที่จะรู้ได้

(38) ถาม อารมณ์กับจิตคือสิ่งเดียวกันโดยธรรมนั้นหมายถึงอะไร

(38) ตอบ ถ้าไม่มีจิตอารมณ์ก็ไม่มีความ จิตเป็นที่ตั้งของอารมณ์จึงเป็นอันเดียวกันโดยธรรม

(39) ถาม ทำไมพระบางองค์จึงกล่าวนิพพานแล้วไปเกิดในเมืองนิพพาน โดยเอาจิตไปเกิดที่นั่น เช่นมหาบัว ฤทธิรงค์ ได้ยืนยันในเรื่องนี้พอๆกัน หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไร ทั้งนี้ไม่ปรารถนาจากพระองค์อื่น อยากฟังจากหลวงพ่อโดยตรง กระผมเคยอยู่ป่าอยู่เขามานานพอสมควร คิดว่าคำตอบบางอย่างอ่านแล้วรู้ภูมิปฏิบัติได้ดี

(39) ตอบ อาตมาไม่ยากวิจารณ์ถึงเรื่องนี้ ความเห็นของเกจิอาจารย์ พระนิพพานก็เลยกลายเป็นหลายเมืองไป เดี่ยวต่างคนต่างเข้านิพพานของตนไป คุณมหาคงได้เรียนมาแล้วมิใช่หรือว่า ยลาทีไป จนิพพุโต ประทีปที่สิ้นไส้และน้ำมันแล้ว ไฟย่อมดับไปฉะนั้น ไฟนั้นไม่ทราบดับแล้วไปตั้งอยู่ที่ไหน

เฉลยปัญหานี้ แล้วแต่คุณมหาจะพิจารณาเอาเอง อย่าเพิ่งเชื่อและไม่เชื่อ อาตมาอาจตอบผิดหรือถูกก็ได้ ถึงอาตมาตอบถูก แต่คุณมหาเข้าใจผิดก็อาจผิดไปก็ได้ ในพระไตรปิฎกทั้งหมดเราเชื่อว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสเทศนาไว้ในข้อธรรมเหล่านั้น ล้วนแต่แสดงหาทางให้ไปถึงพระนิพพานเป็นส่วนมาก คุณมหาที่ได้เรียนมาแล้วไม่ใช่หรือ แต่ทำไมจึงไม่ถึงพระนิพพานเล่า

มีข้าราชการเบี้ยบ้านญคนหนึ่ง อายุ 70 กว่าปีแล้ว และเคยปฏิบัติกัมมัฏฐานมานาน อ่านหนังสือธรรมาก็มาก แต่ไม่เข้าใจ มาเวลานี้ท่านปฏิบัติธรรมพอเข้าใจ และอ่านหนังสือก็เข้าใจดีมาก มีปัญหาถามถึงความข้องใจว่า

(40) ถาม ผมนั่งสมาธิไม่ค่อยได้ๆแต่ยืน เดินนั้นพิจารณาดี พิจารณาเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมไปหมด ไม่ว่าในตัวของเราและสิ่งอื่นนอกจากตัวของเราก็คือเป็นธรรม อันนี้จะใช้ได้ไหม

(40) ตอบ ที่นั่งไม่ค่อยได้นั้นเพราะเราไม่เคยนั่ง อิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เราเป็นนักปฏิบัติกัมมัฏฐานต้องหัดให้เป็นสมาธิทั้ง 4 อิริยาบถให้ได้ เราจะไม่เอาตามความชอบใจไม่ได้ เราต้องข่มใจเรา จึงจะเรียกว่าเป็นนักปฏิบัติ อนึ่ง ความตายไม่รู้ว่ามันจะตายในอิริยาบถไหน ต้องหัดให้ชำนาญชำนาญไว้ทุกอิริยาบถ เราทวนาก็เพื่อเตรียมตายนั่นเอง เมื่อเราตายในอิริยาบถนั้นๆก็มีสมาธิตั้งมั่นก็ไม่เสียที

การพิจารณาสิ่งทั้งปวงทั้งในตัวของเราและนอกตัวของเรานั้นเป็นธรรมไปหมดนั้นดีแล้ว แต่พิจารณาไปไม่จบสิ้นสักทีนั้นใช้ไม่ได้ เพราะพุทธศาสนาสอนมีที่จบที่สิ้น จิตผู้คิดผู้นึก ผู้ปรุงแต่ง ผู้จดจำ ย่อมเป็นไปตามอำนาจของจิต มันเป็นวิญญูะ มีใจเราบังคับให้มันคิดนึกปรุงแต่งและจดจำ จึงมีปัญญาก่อเกิดจากสมาธิ ถึงจะรู้เห็นในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาก็สักแต่ว่า ไม่ได้เห็นด้วยปัญญาที่แท้จริง นึกคิดเอาตามสัญญาเฉยๆจะเรียกว่า ปัญญาวิปัสสนาไม่ได้ ปัญญาวิปัสสนาต้องมีสมาธิเป็นพื้นฐาน พิจารณาอะไรทั้งหมดมันอยู่ในที่สมาธิจิตแน่วแน่แห่งเดียว เป็นต้นว่าพิจารณาธาตุ ขันธ์ อายุคนะในตัวของเราเห็นเป็นแต่บัญญัติไม่มีสมมติว่าเป็นหญิงเป็นชาย จนถึงลงสภาวะธรรมได้ เมื่อจิตเข้าถึงสภาวะธรรมแล้ว จิตก็สงบเป็นใจ คือนิ่งเฉย คือไม่คิดนึกปรุงแต่งและไม่ทำอะไรทั้งหมด แต่ไปรู้ตัวของมันเองอยู่ อย่างนี้เรียกว่า พิจารณาจนไม่มีการพิจารณาอะไรต่อไปอีกแล้ว เมื่อพิจารณาจบแล้ว ความสงสัยสงสัยในธรรมทั้งหลายไม่มี เรียกว่าพิจารณาสิ้น คือสิ้นสงสัยนั่นเอง การพิจารณาจบพิจารณาสิ้นนี้ ก็จบสิ้นในภูมิของตนและมรรคของตนนั้นๆนั่นเอง นี่แหละพุทธศาสนาสอนให้ถึงที่สุดได้ด้วยอาการอย่างนี้ ไม่เหมือนทางโลกยังสอนก็ยังไม่จบปลาย

คนเราต้องมีธาตุ ขันธ์ อายุคนะเป็นเครื่องใช้ เมื่อจิตถอนออกมาจากสมาธิแล้ว ธาตุขันธ์ อายุคนะก็ยังใช้อยู่อย่างเดิม และยังพิจารณาอยู่อย่างเดิม แต่พิจารณาโดยอนุโลม คือพิจารณาเห็นเป็นจริงอย่างนั้น แต่จิตไม่เข้าถึงอุปจารสมาธิ เป็นแต่เห็นโดยอนุโลมอย่างนั้น เพื่อเป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่

พิจารณาธาตุขันธ์-อายุคนะลงเป็นสภาวะธรรมแล้ว จิตรวมเข้าไปเป็นใจ หยุดนิ่งเฉย ไม่นึกคิดปรุงแต่ง นั่นเป็นวิวิญญูะ เมื่อจิตพิจารณาธาตุ ขันธ์ อายุคนะถึงแม้จะเห็นแจ้งเห็นชัดเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาก็ตาม แต่จิตยังไม่หยุดนิ่ง นั่นเป็นวิญญูะ ถึงมันไม่ยอมหยุดเอง แต่เราบังคับให้มันหยุดได้ นั่นสมกับนักปฏิบัติฝึกหัดจิตของตนได้แท้ มีใจจิตฝึกหัดเรา แต่เราฝึกหัดจิตใจให้อยู่ในบังคับได้ตามปรารถนาของตน

ผู้หญิงชาวอินโดนีเซียคนหนึ่ง อายุราว 40 กว่าปี มีอาชีพเป็นช่างเสริมสวย เป็นคริสเตียนแต่มาถือพุทธศาสนา เธอคลายกับศีลเข้าสิง บางครั้งก็มีสติอยู่ดีๆนี่เอง แต่เวลาพูด ไม่พูดคำของคนธรรมดา พูดเป็นภาษาผีไป บางทีก็ไม่มีสติ พูดเพื่อไปตามเรื่องตามราว เวลาอยู่ปกติธรรมดาไม่รู้เรื่องต่างๆเช่นรู้เรื่องของตนเช่นเคยเกิดเป็นนั่นเป็นนี่ รู้เรื่องของคนอื่นเขาพูดอะไรรู้ล่วงหน้าก่อนแล้ว ก่อนเธอจะไปที่วัด เธอกับเพื่อนๆได้ไปที่น้ำตกแม่กลางเชียงใหม่ อยู่ดีๆก็ปรากฏเห็นพระพุทธรูปใหญ่องค์หนึ่งสวยงามมาก แต่ไม่ทราบว่ายอยู่ที่ไหน แล้วเธอก็ไม่สนใจ เวลาเธอไปถึงที่วัดแล้ว เข้าไปที่โบสถ์ไปไหว้พระกับเขา เธอคงใจที่เห็นพระพุทธรูปเหมือนกับเธอเห็นเมื่อครั้งกระโน้น เหมือนกันเป็ยเลยไม่มีผิด เธอเป็นอย่างนี้มาเป็นเวลาหลายปี เธอเบื่อหน่ายในความเป็นไป

ของเธอ เธอจึงหันเข้ามาถือในพุทธศาสนา หัดทำสมาธิ เรื่องที่เธอเป็นแต่ก่อนๆก็ค่อยๆเบาบางลงไป แต่หายไม่เด็ดขาด มีพระแนะนำให้มาหาผู้เขียนที่วัดหินหมากเป้ง เมื่อเธอมาถึงถามเธอได้ความตลอดแล้ว ผู้เขียนจึงแนะนำให้เธอถือเอาอันเดียว เอาเฉพาะพุทโธเป็นคำบริกรรมให้จิตเชื่อแน่วแน่มั่นเป็นอันเดียว จะยืน จะเดิน จะนั่งจะนอนก็ให้จิตจดจ้องอยู่กับคำบริกรรมพุทโธๆนั้น เธออยู่ที่วัดหินหมากเป้ง 2 อาทิตย์กว่ารู้สึกว่าสบายดี เรื่องเก่าๆที่เธอเคยเป็นไม่เห็นพุดถึง พุดแต่ว่าอยากอยู่นานๆแต่อยู่นานไม่ได้ เรื่องกิจของฆราวาสมันจำเป็น

เรื่องเช่นผู้หญิงคนอิน โคนีเซียคนนี้ หรือผีเข้าผีทรงอะไรทำนองนี้ ผู้เขียนเคยแนะนำอย่างนี้มาหลายต่อหลายคนแล้ว หายเด็ดขาด เว้นเสียแต่กรรมของผู้นั้นเคยทำมาแต่ก่อน นั่นเป็นของสุคติวิสัยแก้ไม่ได้ พุดมากเดี๋ยวหาว่าเป็นพระหมอ

มีผู้หญิงคนหนึ่งอายุราว 60 กว่าปี แก่เคยภาวนามาแล้ว แต่ยังจับจิตไม่ได้มีปัญหาถามว่า

(41) ถาม เวลานั้นภาวนาจิตใกล้จะรวม ทำไมมันมีแต่ลมหรือร้อน ไรอะไรต่างๆมาไปตามหน้าตาหรือตามตัวต่างๆยุบยับไปหมด แต่เมื่อลูบดูจริงๆมันก็ไม่มียอะไร จะแก้ไขอย่างไร

(41) ตอบ นั่นเรียกว่า มารของจิต มารของจิตนี้ไม่ใช่มีแต่ตัวแมลงต่างๆจะมารบกวนเท่านั้น มันทำให้แน่นหน้าอกหายใจไม่ออกหรือเจ็บอวัยวะต่างๆไปอีกด้วย สุดแล้วแต่มันจะแทรกซึมมาด้วยอาการต่างๆ มารนี้ก่อนที่จิตจะรวมมักเข้ามาแทรกซึมดังกล่าวแล้ว ถ้าเราอดทนต่อผู้ด้วยการมีสติเข้าไปพิจารณาว่า นี่เป็นกิเลส มาร มันจะทำให้เราได้ก็แต่ร่างกายเท่านั้น ส่วนจิตใจมันทำอะไรเราไม่ได้หรือกแล้วยอมสละร่างกายเสีย ตั้งสติกำหนดเอาที่ใจไว้จนกระทั่งจิตตั้งมั่นเป็นอารมณ์อันเดียว แล้วมันจะปล่อยวางกาย ยังเหลือแต่จิตอันเดียวว่างเปล่าไปหมด ไม่มีอะไร ต่อไปก็พิจารณาจิตอันว่างเปล่านั้น จะอยู่นานสักเท่าไรก็ให้มันอยู่ไปเสียก่อน อย่าเพิ่งอยากรู้ อยากเห็นอะไรก่อนเลย ถ้ามันจะรู้จะเห็นมันหากเป็นของมันต่างหากหรือ กิจจะเป็นความรู้ของจริง เราเป็นเพียงแต่ดำเนินให้ถูกทางก็แล้วกัน

เป็นที่วิจารณ์กันมาก มีทั้งผู้แก่เรียนและไม่แก่เรียน พร้อมทั้งนักปฏิบัติอีกด้วย พร้อมกับลงทุนลงแรงไปถามถึงวัดหินหมากเป้งว่า ลูกศิษย์สายท่านอาจารย์มันปฏิบัติได้แต่เพียงขั้นสมณะจริงไหม ไม่เหมือนลูกศิษย์สายอื่นๆเขาปฏิบัติถึงขั้นวิปัสสนา คำๆนี้ผู้เขียนก็เคยได้ยินมานานแล้ว แต่ไม่นานเกินไปในราว 30 ปีเห็นจะได้ แต่ผู้เขียนไม่อยากจะวิพากษ์วิจารณ์ถึงคำพูดของผู้อื่น เดี่ยวไปกระทบกระเทือนจิตใจของกัน เราทำได้แค่ไหนก็ยินดีกับของคนที่ทำได้นั้นก็แล้วกัน แต่มาในสมัยนี้สำนักวิปัสสนาตั้งขึ้นเป็นดอกเห็ดขาวโพลงไปหมดทั่วบ้านทั่วเมือง แต่ท่านอาจารย์มันและลูกศิษย์ของท่านไม่เคยตั้งสำนักวิปัสสนา ถ้าไม่เชื่อลองไปสืบถามดูเถิด ในภาคอีสานหรือที่ไหนๆถ้าเป็นลูกศิษย์ของท่านตั้งแล้วจะไม่มีเลขคำนี้ จะมีก็แต่ว่า วัดป่ากัมมัญฐานเท่านั้น

คำว่าสำนักวิปัสสนานี้เองจึงเป็นเหตุให้คนสนใจมาก จึงได้บุกขึ้นไปถามผู้เขียนถึงวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย และการสอนก็สอนแปลกจากท่านอาจารย์มันมาก สอนสมณะ พอได้สมณะแล้วก็หยุดพักไว้เสียก่อน แล้วก็เจริญวิปัสสนาต่อไป แบบนี้ก็ดีเหมือนกัน เพราะวิปัสสนาเป็นขั้นของอริยภูมิ คนทั้งหลายจะได้พ้นจากคามถึงขั้นอริยะกันเสียสักที มันยุ่งกันเรื่องกามนี้นัก บางสำนักสอนยิ่งเข้มข้นกว่านั้นอีก สอนเอาแต่วิปัสสนาอย่างเดียว คือสมาธิไม่เอาเลย เพราะศีลและสมาธิเป็นแต่ของภายนอก ผู้เขียนฟังๆดูแล้วรู้สึกงงๆระคนด้วยความสลดใจอย่างไรชอบกลพุดไม่ถูก คนอื่นแล้วไม่ทราบ คนสมัยนี้เรียนมากรู้มาก พุดมากในเรื่องศาสนา แต่ไม่ได้ปฏิบัติเข้าถึงของจริงจึงเป็นเหตุให้พุดเลขชอบเขตไป พระพุทธศาสนาทั้งหมดพระองค์ทรงสอนยื่นยอเข้ามาอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญาไม่ใช่หรือ โดยเฉพาะพระไม่มีศีลแล้วจะเอาอะไรมาเป็นเครื่องวัดเล่า

ท่านอาจารย์มั่นปฏิบัติสอนลูกศิษย์ในอนาปานสติและสติปัญญา 4 มาตามแบบบุพพจารย์แต่ก่อน ก่อนแต่นั้นอีก 2000 ปีเศษแล้ว พระพุทธเจ้าท่านก็เคยทรงบำเพ็ญอนาปานสติมาแล้วเหมือนกัน ปฏิบัติแบบเก่าไม่เหมือนเขาสสมัยนี้ เขาจึงหาว่า เต่า 2000 ปี และธรรมวินัยท่านก็ดำเนินอยู่แล้ว อบรมลูกศิษย์ทั้งหลายก็ดำเนินตามนี่คือท่านออกเที่ยวรุกข์มูลไปตามป่าตามเขา ตามบ้านน้อยเมืองใหญ่และป่าดงพงไพรด้วยบาทวิถีระกันดารเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายนานาชนิด สิ่งที่ร้ายกว่านั้นคือไข้ป่า ถ้าได้จับใครเข้าแล้ว ถ้าไม่ตายก็นับเป็นปีจึงจะหายหรือตาย ยารักษาที่ไม่มีอะไร นอกจากน้ำมูตรเน่ากับบรเพ็ดเท่านั้น ขณะที่เที่ยวรุกข์มูลต้องรักษาพระวินัยของพระ 227 ข้อ และอกิสมาจารอย่างเคร่งครัด พระวินัยและข้อวัตรนี้เท่านั้นถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองปกป้องรักษาสัตว์ร้ายต่างๆและอุปัทวะเหตุทั้งปวง ไม่มีกาลาอาคมอะไรทั้งสิ้นป้องกันตัว เมื่อภิกษุรูปใดเกิดอุปัทวะเหตุ ภิกษุรูปนั้นต้องตรองดูว่าตัวของตนเองบกพร่องในพระวินัยและข้อวัตรตรงไหนแล้วรีบแก้ไขทันที ไม่เหมือนพระวิปัสสนาสสมัยนี้ เดินคงป่าคอนกรีตเพียงไม่กี่กิโลเมตร บิณฑบาตสารรวมตัวงอเป็นกึ่งเพียงไม่กี่วันก็เป็นพระวิปัสสนาแล้ว

ท่านอาจารย์มั่นปฏิบัติเช่นนี้มานานเกือบ 70 ปีแล้ว มาจนบัดนี้ถึงแม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วก็ตาม บรรดาลูกศิษย์ของท่านก็ยังปฏิบัติเกี่ยวกับบิณฑบาต ฉันทะในบาตร ฉันทะมือเดียว อยู่ป่าเป็นวัตรตามรอยของท่านสืบต่อกันมา เมื่อสิ่งแวดล้อมบังคับ ท่านจึงตั้งรกรากเป็นวัดอยู่กันเป็นคณะสืบมา แต่ถึงขณะนั้นก็ยังมีชื่อว่าวัดป่าอยู่นั่นเอง และไม่เคยเบียดเบียนใส่ร้ายใครๆ ปฏิบัติตรงไปตรงมา ใครจะว่าอย่างไรก็ช่างถือคำว่า อดเป็นพระ ขณะเป็นมารก็แล้วกัน ขอโทษคนที่พูดเช่นนั้นเคยเห็นตัวจริงของท่านอาจารย์มั่นหรือเปล่า และที่พูดเช่นนั้นหรือที่ตั้งลัทธินี้ขึ้นมา ได้มีเจตนาเป็นกุศลแฝงอยู่ในจิตหรือไม่ ถ้าเป็นกุศลแล้วก็ขออนุโมทนาด้วย เพื่อจะช่วยกันเชิดชูพระศาสนาต่อไป ถ้าเป็นอกุศลแล้วก็ขอให้รีบแก้ไขเสีย เพราะมันเป็นอุปสรรคแก่การภาวนา กระทำมานานแล้วเสียเวลาเปล่าจะไม่ได้อะไร

อนึ่งทำไมจึงรู้ว่าคณะลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มั่นปฏิบัติได้แก่ขั้นสมณะเท่านั้น ญาณที่คณะวิปัสสนาได้อุญนี่ก็มีโชญาณในทางพุทธศาสนานิยมใช้กัน ญาณในพุทธศาสนาต้องผู้ที่ได้มานเสียก่อน จึงใช้ญาณนั้นได้ ถึงแม้บางองค์ที่ได้มานแล้ว แต่ก็ใช้ญาณไม่ได้ก็มี ไม่เหมือนสมัยนี้ได้มานได้ญาณได้สมณะคืออย่างไรแล้วญาณและสมาธิก็ต้องมีอาจารย์สั่งให้ แต่เจ้าตัวหารู้ไม่ว่าตนได้ญาณ บางคนบวชมาปฏิบัติอยู่ตั้งนานปีอาจารย์ให้ญาณ 16 แล้ว แต่เจ้าตัวหารู้ไม่ สึกออกไปได้ลูก 2 ลูก 3 กลับมาบวชอีก อาจารย์ก็บอกว่ายังได้ญาณ 16 อยู่ นั่นเอง ไม่ทราบว่าได้ญาณอย่างไรกันแบบนี้ ธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้รู้เองเห็นเองด้วยใจของตนมิใช่หรือไม่ นี่ให้คนอื่นรู้ให้ แต่ตัวเองกลับไม่รู้ (นี่คนอื่นที่ได้ญาณมาเล่าให้ฟัง ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร ผู้เขียนไม่ทราบ)

เอาเถิดถึงจะได้อภิญญาในพุทธศาสนาแล้วก็ตาม ท่านอาจารย์มั่นก็ไม่ได้ถือเอาเป็นของสำคัญ เรื่องนั้นเป็นเรื่องนิสัยของแต่ละบุคคล ข้อสำคัญท่านสอนให้เห็นใจ เห็นกิเลสของตน ละความชั่วของตนได้นั้นเป็นหลักใหญ่

ข้อที่ว่าใครได้มานได้ญาณ ใครได้สมณะได้วิปัสสนา ข้อนั้นจะไม่กล่าวในที่นี้ เดี่ยวจะเข้าใจผิดเลยกันไปใหญ่ ถ้าผู้ใดมีความปรารถนาดีโดยสุจริต อยากจะรู้เรื่องเหล่านี้ทั้งหมดแล้ว โปรดไปที่วัดหินหมากเป้งหรือจะมีจดหมายไปถามาก็ได้ ผู้เขียนยินดีที่จะอธิบายให้ความกระจ่างพอสมควรแต่ภูมิของคนได้ ข้อที่ว่าพระกัมมัฏฐานสายอาจารย์มั่นปฏิบัติได้เพียงขั้นสมณะเท่านั้น ไม่ถึงขั้นวิปัสสนาเหมือนกับสำนักอื่น ขอเฉลยจบเพียงเท่านี้

มือดีผู้แทนท่านหนึ่งสงสัยขอลาปัญหาสัก 3 ข้อ

(42) ถาม คนเราตายไปแล้ว จิตวิญญาณดับด้วยหรือ ถ้าไม่ดับมันจะไปเกิดอย่างไร

(42) ตอบ ปัญหานี้มีไขแต่ท่านอดิษฐ์ผู้แทนเท่านั้นที่สงสัย คนทั้งโลกส่วนมากก็สงสัยมาแล้วแต่ไหนแต่ไรมา และมีวิชาสัจของผู้เขียนจะแก้ปัญหานี้ได้ เพราะท่านทั้งหลายก็รู้ๆกันอยู่แล้วว่ามีผู้เขียนจะตี विशेषอะไรพอที่จะมาแก้ปัญหารื้อรังของโลกอันนี้ได้ แต่เมื่ออดิษฐ์ผู้แทนซึ่งเป็นคนธรรมดาๆมาถามผู้เขียนซึ่งเป็นคนธรรมดาๆเหมือนกัน มาถามปัญหาซึ่งพอจะพูดให้รู้ภาษาของกัน ได้ และไม่เป็นการเลือบปากว่าแรง จึงขอตอบปัญหาดังนี้

ปัญหาที่ว่าคนเราตายไปแล้ววิญญาณดับด้วยหรือ ถ้าไม่ดับมันจะไปเกิดอย่างไร มันก็น่าสงสัยเหมือนกัน เพราะวิญญาณมันจะเกิดขึ้นมาได้ก็ต้องอาศัยอายตนะทั้ง 6 แล้วก็แสดงออกมาเช่นตาเห็นรูปชอบใจ ไม่ชอบใจ ก็แสดงออกมาให้คนทั้งหลายเห็นเป็นต้น ฉะนั้นเมื่ออายตนะทั้ง 6 ดับแล้ววิญญาณจึงไม่แสดงอาการคล้ายๆกับวิญญาณดับไปด้วย

คนจะรู้ว่าวิญญาณดับหรือไม่ดับในเมื่อตายไปแล้ว ต้องรู้จักวิญญาณของตนเสียก่อน เมื่อคนไม่รู้จักวิญญาณของตนก็ไม่รู้จักว่า เมื่อตายไปแล้ววิญญาณดับด้วยหรือไม่ วิญญาณเป็นของไม่มีตัวตน พอสัมผัสอายตนะทั้ง 6 ก็รู้สึกขึ้นมา ทีแรกๆเรียกว่า วิญญาณ คนเรียนมากู้มากโดยส่วนมากรู้แต่ชื่อของวิญญาณแต่หาได้รู้ตัววิญญาณที่แท้จริงไม่ ถ้ารู้ตัววิญญาณแต่ทีแรกแล้ว จะไม่เกิดจิต ไม่เกิดสังขาร จะมีแต่สติ สมาธิปละปัญหาเท่านั้น เมื่อนั้นแหละจะรู้จักว่าจิตของตน เมื่อร่างกายอันนี้ดับไปแล้ว วิญญาณดับไปด้วยหรือไม่ กว่าจะรู้ก็ตายเสียก่อนแล้ว ไม่มีโอกาสสอบถามอกให้คนที่ยังอยู่รู้ได้เลย

วิญญาณเป็นผู้รู้ทางอายตนะทั้ง 6 ทีแรกคั้งที่ได้อธิบายมาแล้ว เมื่อสัมผัสอายตนะนั้นสติก็เข้าไปควบคุม ปัญญาที่รอบรู้ในเหตุผลว่า สิ่งนี้ดีหรือชั่ว แล้วสมาธิก็ตั้งมั่น มันก็ไม่เกิดจิตคือผู้คิดนึก-ปรุงแต่ง-จดจำ-อุปาทาน เมื่อไม่มีสติไม่มีปัญญาไม่มีสมาธิ จิต สังขาร สัญญา อุปาทาน มันก็เกิดขึ้น สติ ปัญญา สมาธิ สิ่งทั้งสามนี้เกิดโดยลำดับกัน ย่อมไม่มีพลังสามารถดับอารมณ์ทุกขร้อนทั้งปวงได้

ที่ว่าวิญญาณจะไปเกิดอย่างไรนั้น จะรู้ได้ด้วยพิสูจน์จิตของตนเองอย่างที่อธิบายมานี้ คนอื่นจะพิสูจน์ให้ไม่ได้

(43) ถาม ในสถานที่ทำบุญทำทานต่างๆ รู้สึกว่ามีผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย เมื่อตายไปแล้วผู้หญิงเหล่านั้นจะต้องไปเกิดเป็นนางฟ้าเทวดาในสวรรค์มิใช่หรือ

(43) ตอบ ท่านอดิษฐ์ผู้แทนกลัวจะไม่มีผู้หญิงในเมืองมนุษย์อย่างนั้นหรือ ไม่ต้องกลัวหรอก หากผู้หญิงเหล่านั้นตายแล้วไปเกิดเป็นนางฟ้าในสวรรค์หมดแล้ว บางทีผู้ชายที่นั่นอยู่เหล่านี้แหละที่ทำไมจึงจารประทุษร้ายบุตรภรรยาของคนอื่นแล้ว ตายไปมาเกิดเป็นผู้หญิงแทนก็ได้ เพราะจิตใจของมนุษย์คนเรากลับกลอกเปลี่ยนแปลงได้ง่าย คุณแต่เป็นผู้ชายแท้ๆยังไม่ตายเลยก็อยากเป็นผู้หญิงแล้ว หรือผู้หญิงก็เช่นเดียวกัน

กรรมชั่วที่ผู้ชายทำไว้ เช่น พระอานนท์เคยทำมีจิตแต่ครั้งก่อน ตายไปเกิดเป็นผู้หญิงตั้ง 7ชาติ คุณเกิดกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ชั่วขณะวบจิตเดียวเท่านั้น แต่ได้รับผลกรรมอันนั้นเป็นเวลานานทีเดียวกว่าจะพ้นจากกรรมนั้นได้ การทำกรรมดีเป็นเรื่องฝืนต่อความรู้สึกของคนเป็นส่วนมาก เหมือนกับกิ้งกิ้งครกขึ้นภูเขา

(44) ถาม คนเราทุกวันนี้พากันเกิดมามากมายจนรัฐบาลต้องคุมกำเนิดไว้ เพื่อมิให้คนล้นที่อยู่อาศัย วิญญาณที่มามากนั้นมาจากไหนกัน

(44) ตอบ ปัญหาข้อนี้ก็คล้ายๆกับปัญหาข้อที่ (42) คนรู้มาก เรียนมาก คิดมาก แต่ไม่ได้ทำ กาวนาให้เห็นวิญญาณของคน ส่วนมากมักจะสงสัยกันแบบนี้ทั้งนั้น ถ้าได้ทำกาวนาหัดสมาธิให้เห็นวิญญาณของคนหรือสมุฏฐานของวิญญาณแล้ว ความสงสัยที่ว่าวิญญาณมันเกิดมาได้อย่างไรในโลกนี้จึงมากนัก จะไม่มี เด็ดขาด

วิญญาณหรือจิตของมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดาๆยังมีเคลสอยู่ยังไม่ดับอยู่ตราบใด ย่อมเกิดอีกอยู่เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด ที่ว่ามันมาเกิดได้อย่างไรโรธิบายให้เข้าใจยาก เพราะวิญญาณเป็นของไม่มีตัวตนดังอธิบายมาแล้ว ผู้เขียนจะชักตัวอย่างให้เห็นสักเรื่องหนึ่ง คนเราข่อมมีมิตรสหายเพื่อนฝูงบุตรภรรยาสามีเป็นเครื่องอยู่ เมื่อบุคคลที่อยู่ในโลกนี้ใกล้หรือไกลก็ดี จิตเป็นของไม่มีตัวตนข่อมแทรกซึมเข้าไปอยู่ในสิ่งเหล่านั้นได้ จะเห็นชัดเมื่อนอนไปไม่มีสติแล้วจะฝันว่า ได้ไปพุดสนุกสนานเฮฮาเปลือยเปลือยด้วยสิ่งเหล่านั้นเหมือนกับตนได้ไปจริงๆดังนี้ เป็นต้น นั้นแสดงว่าตัวยังไม่ตาย แต่จิตไปเกิดแล้วในที่นั้นๆแต่ร่างกายอันนี้มันยังใช้การได้อยู่ จึงต้องกลับมาใช้ร่างกายนี้อีกตามเดิม

และที่ว่ามันมาอย่างไรจึงมากนัก วิญญาณนี้มากนักมีทั้งในน้ำ บนบก บนอากาศ ก็เต็มไปด้วยจิตทั้งนั้น จิตเหล่านั้นเมื่อทำกรรมดีก็พัฒนาขึ้นมาโดยลำดับ เมื่อกิเลสเข้ามาแทรกซึมก็ทำกรรมชั่ว จิตก็เลวลงไปอีก จิตของมนุษย์ทุกคนข่อมกลับไปกลับมาอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ยกนักที่จะพ้นจากโลกนี้ไปได้ เพราะมันเคยท่องเที่ยวมาจนชินเสียแล้ว

อนึ่ง คนเราสมัยนี้เพิ่งเกิดมาเมื่อสมัยคนเกิดยังไม่ทันเต็มอัตรา เมื่อสมัยก่อนโน้นราวหลายพันปีหรือหลายหมื่นปี คนอาจเกิดมากกว่านี้ก็ได้ เราจะเห็นในที่ทำกินของคนในสมัยนั้น ตามป่าดงพงไพรในห้วยในเหวที่ลึกเข้าไปซึ่งคนในสมัยนี้ยังเข้าไปไม่ถึงจะเต็มไปด้วยที่ท่ามาหากินของคนในสมัยโน้น นั้นแสดงว่าคนในสมัยนั้นมากกว่าในสมัยนี้ และคนในสมัยนั้นเมื่อตายไปแล้วที่จะเกิดมาเป็นคนก้นานแสนนานนับเป็นหมื่นๆปี คนเหล่านั้นยังไม่มาเกิดอีกก็ได้ โลกอันนี้มันไม่แน่นอนคนเกิดมาบางครั้งก็มากบางครั้งน้อย ดูแต่เมืองไทยของเราเมื่อราวสามสิบปีมาแล้วมีพลเมืองไม่ถึง 20 ล้าน เดียวนี้มีถึง 40 ว่าล้านแล้ว

มีผู้หญิงชาวเดนมาร์กคนหนึ่ง เธอสนใจในทางปฏิบัติธรรม เธอมาเห็นพระกับแม่ชีแล้วเธอสงสัยว่า พระกับแม่ชีทำไมไม่เหมือนกัน

(45) ถาม พระกับแม่ชีทำไมไม่เหมือนกัน แม่ชีทำภารกิจมาก ส่วนพระไม่ต้องทำ

(45) ตอบ เป็นธรรมเนียมของชาวพุทธ แม่ชีต้องอาศัยพระอยู่ ส่วนภรรยาเป็นความสมัครใจของเขเอง และพระอามีภรรยาดีกว่าแม่ชีเสียอีก

(46) ถาม แม่ชีทำไมจึงทำอย่างพระไม่ได้

(46) ตอบ แม่ชีเป็นผู้หญิง ในทางพระวินัยจะทำอย่างพระทุกอย่างไม่ได้ ไม่เหมือนกับทางโลกเขา ทางโลกเขานั้นไม่ว่าผู้หญิงผู้ชายศึกษาเล่าเรียนศิลปวิชาตามหลักสูตรแล้ว สมัครเข้าทำงานตามความสามารถของตน ข่อมได้รับค่าจ้างรางวัลเท่าเทียมกับผู้ชายในฐานะที่มีความรู้และความสามารถ แต่ในสภาวะที่เป็นผู้หญิงก็เป็นผู้หญิงอยู่ดีนี่เอง ฉะนั้นพระวินัยของพระท่านจึงไม่ให้เสมอเหมือนกัน โดยฐานะเป็นผู้หญิงเธอยังไม่ข่อมเห็นด้วย จะดึงเอาผู้หญิงมาแต่งหนดให้ได้ ผู้เขียนบอกว่าจริงอยู่ในทางธรรมผู้หญิงผู้ชายเกิดมาล้วนเอาธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม มาเกิดด้วยกันทั้งนั้น แก่ เจ็บ ตายก็เหมือนกัน แต่บางส่วนมันไม่เหมือนกัน ธรรมชาติแบ่งปันไม่ให้เหมือนกัน เราจะมาให้เหมือนกันหมดไม่ได้ เช่นผู้หญิงอ่อนแอ โฮโมนไม่เหมือนผู้ชาย

ไม่มีหมวด ขี้ขลาด ความอดทนน้อย เป็นต้น อินทรา คานธี ถึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีแห่งอินเดียทั้งสองสมัยแล้วก็ตาม แต่ทั้งโลกเขาก็ยังเรียกนางอินทรา คานธี อยู่นั่นเอง เขาไม่ได้เรียก นายอินทรา คานธีหรือ

มีพระอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นนักปฏิบัติรูปหนึ่งถาม

(47) ถาม กระผมกำหนดลมกระทบปลายจมูกอย่างเดียวแล้วเปลี่ยนมากำหนดลมที่จมูกผ่านเข้าลำคอ หน้าอก และท้อง อย่างไรจะถูกกว่า ดีกว่า

(47) ตอบ ถูกและดีด้วยกันทั้งนั้น ขอแต่ให้อ่านเดี่ยว อย่าเอาหลายอย่าง มันจะเลอะเลือนไป คำบริกรรมหรือสิ่งที่เรากำหนดนั้นเป็นแต่วิธีที่จะทำให้จิตเข้ามารวมอยู่เท่านั้น เมื่อจิตเข้ามารวมแล้ว คำบริกรรมไม่มีปัญหาอะไร เราปล่อยวางได้หรือเราไม่ปล่อยวาง แต่มันวางเองก็ได้ ข้อสำคัญเราต้องกรับจับจิตให้ได้เท่านั้นเอง คำบริกรรมเป็นแต่เครื่องล่อจิตให้เข้ามารวมอยู่ในนั้น เหมือนกับเหยื่อล่อปลาให้มากินเบ็ดเท่านั้น เมื่อปลาติดเบ็ดแล้วเขาเอาตัวปลานั้นต่างหาก เขาไม่ได้เอาที่เหยื่อ คำบริกรรมก็เหมือนกัน

(48) ถาม ผมกำหนดลมพอประมาณสัก 14 นาที นิमितจะเกิดขึ้นมาเป็นดวงกลม พอกำหนดเพ่งนิमित นิमितนั้นจะเลื่อนทันที จะทำอย่างไรดี

(48) ตอบ นิमितก็เป็นจุดที่รวมของจิตชนิดหนึ่ง พอเราตั้งสติไปเอาจิตนั้นมาเพ่งนิमितด้วยความไม่ชำนาญ จิตนั้นมันก็ออกจากนิमितนั้นแหละซึ่ง นิमितมิใช่ของดีและไม่ดี เป็นที่รวมของจิตเหมือนกับคำบริกรรมนั้นแหละ แต่นิमितมันเป็นภาพเห็นชัดกว่าบริกรรม จิตใจตั้งมั่นกว่าคำบริกรรมนั้นอีก ทางที่ดีควรยึดเอาผู้รู้นิमितนั้น (คือ ใจ) อย่าไปยึดเอานิमित ถ้ายึดเอานิमितพอนิमितหาย ใจก็หายไปด้วย ถ้ายึดเอาใจนิमितหายหรือไม่หายหรือนิमितไม่เกิด แต่ใจก็ยังอยู่ การภาวนาคือต้องการจับใจให้ได้ เมื่อจับใจได้แล้วสิ่งอื่นๆมันจะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน เราชำระใจของเราให้บริสุทธิ์แล้วเป็นพอ

มีผู้หญิงแก่คนหนึ่งเคยเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนแห่งหนึ่ง แกเคยหัดภาวนามาพอสมควร แกเล่าว่า มีคนหาว่าดิฉันลึกลับลึกลับใจไม่แนใจในธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดิฉันพิจารณาตัวของตนแล้วคิดว่าไม่มี ส่วนมรรค 8 จะขาดก็สองข้อ คือ สัมมาวาจาโม กับสัมมาสมาธิ เท่านั้น ดิฉันว่าคนตายแล้วไม่มีจิต มีแต่สสารและพลังเท่านั้น ที่จะนำไปเกิดในคนนั้นๆ

เรื่องเหล่านี้พูดยากพูดชกคนธรรมดาอยากที่จะพยากรณ์กันได้ว่า คนนั้นคนนี้หมดสงสัยหรือยังสงสัยอยู่ในธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้แต่พระเราด้วยกันก็ไม่มีใครจะพยากรณ์กันได้ เว้นเสียแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวที่จะพยากรณ์ว่า สาวกพระองค์นั้นองค์นี้ได้สำเร็จภูมิชั้นภูมินี้ ถ้าใครพูดก็เข้าหลักที่ว่า อวดอุตริมนุสสรธรรม คือตนยังไม่รู้ไม่เห็นด้วยตนเอง แต่ไปพยากรณ์คนอื่นด้วยธรรมอันสูงของมนุษย์ แต่ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าถึงธรรมแล้ว ย่อมรู้ชัดด้วยตนเองว่า ได้ผลตอบแทนเป็นที่พอใจ ถ้ามีเช่นนั้นแล้วใครเล่าจะปฏิบัติเพราะที่ได้จะเอามาให้ใครคูก็ไม่ได้อีก

ที่ว่าคนตายแล้วไม่มีจิต มีแต่สสารและพลังเท่านั้นนำไปเกิดในคนนั้นๆ

อธิบายว่า คนตายแล้วยังมีจิตอยู่ ฝรั่งเขาพูดไม่ถูกพลังนั้นคงหมายถึงจิตนั่นเอง พลังคือสภาพอันหนึ่ง ภายนี้แตกดับไปแล้วแต่ตัวอันนั้นมันไม่ดับ เขาไม่รู้เลยเรียกว่า สสาร และพลัง และสิ่งทำนำไปเกิดอีกนั้น พุทธศาสนาสอนว่า อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรมเป็นเชื้อนำไปเกิดคิดไปกับปฏิสนธิวิญญาณ (จิต)

มีพระหนุ่มองค์หนึ่งเพิ่งบวชไม่ทันถึงพรรษา พอนั่งภาวนาทำสมาธิไม่ทันถึง 15 นาที จิตรวม ก็ปรากฏเห็นนางฟ้าเทวดา หรือภูตผีปีศาจต่างๆหรือพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาปรากฏอยู่เฉพาะหน้าแล้วเทศนาให้ฟัง เทศน์เพราะมากแต่ไม่ทราบว่าจะเทศน์อะไร หรือเห็นพระพุทธรูปมาปรากฏอยู่ในท่ามกลางหน้าอก แล้วก็เพลินสนุก กับเรื่องนั้น

(49) ถาม อันนั้นเป็นความจริงหรือไม่ ถ้าไม่จริงจะควรแก้ไขอย่างไร และให้ปฏิบัติอย่างไรต่อไป

(49) ตอบ ปัญหาที่พูดยากพูดรู้เรื่องกันแต่เฉพาะนักปฏิบัติเท่านั้น นักเดาอาจเดาผิดๆถูกๆก็ได้ ถึงนักปฏิบัติ ถ้าไม่พิจารณาเหตุผลมาตัดสินก็ยากที่จะลงความเห็นกันได้ เหตุุนั้นมีจิตวิญญูจึงมักมีในหมู่นักปฏิบัติ คำถามว่า พอนั่งภาวนาราว 15 นาที จิตรวมแล้วก็เห็นนางฟ้าเทวดาเป็นต้น อันนั้นจะเป็นของจริงหรือไม่จริงหรือไม่จริงตนเองก็ให้เห็นแล้ว แต่ผู้เห็นจะต้องเอาเรื่องนั้นมาพิจารณาอีกทีหนึ่ง จะเชื่อที่เดียวไม่ได้ บางทีความจำในอดีตเราเคยเห็นรูปเทวดามีเครื่องประดับงามหรืออย่างนั้นอย่างนี้ และอารมณ์เรานึกนึกจ้องจ้องว่า เทวดาจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ พอรวมจิตนึกๆหน่อยๆภาวนานั้นก็จะมาปรากฏแล้วอย่างนี้เป็นต้น ยังมีผู้บอกเล่าว่า เทวดามีรูปพรรณสัณฐานอย่างนั้นอย่างนี้ พอนั่งภาวนาจะนึกถึงเรื่องนั้นหรือไม่ก็ตาม สังขารมันปรุงขึ้นมาเอง เห็นอย่างที่เราได้ยินได้ฟังมานั้นแหละ

ถ้าเป็นอย่างที่ว่ามันนั้นจริงเชื่อเถิดว่า ความเห็นอันนั้นก่อปรด้วยสัญญาอดีตเป็นของไม่จริง ไม่เหมือนพระอรหันต์ เมื่อจิตของท่านเข้าสู่สมาธิถึงอุปนาคตามปล่อยวางอารมณ์หมดทุกสิ่งทุกอย่างว่างจากความถือคนถือตัวแล้ว เมื่อมีเหตุการณ์บางอย่าง ท่านอยากจะรู้เรื่องต่างๆท่านก็ถอยจิตออกมาอยู่ในอุچارสมาธิ แล้ววิตกเรื่องนั้นขึ้นมาในใจหนึ่ง แล้วก็เข้าอุปนาควางเฉยอยากรู้หรือไม่อยากรู้ก็ไม่ว่าเฉยอยู่ มันจะรู้ก็รู้เองมันจะไม่รู้ก็ไม่รู้ของมัน

ไม่เหมือนคนในสมัยนี้ พอลงมือปฏิบัติภาวนาก็อยากได้รางวัลแล้ว งานไม่ทำหรือทำยังไม่ถึงขั้นพอจะได้ ก็อยากได้รางวัลแล้ว เมื่อไม่ได้ก็เบื่อกว่าใจก็เกียจในการทำงานนั้น ออกได้แต่ผลและเหตุไม่ทำมันจะได้อย่างไร ความรู้ชนิดนี้นับเนื่องเข้าในอกัญญา 6 ถึงแม้พระอรหันต์บ้างองค์ จิตของท่านจะละเอียดสักปานใด แต่ท่านก็ไม่มีความรู้ในด้านนี้ บางท่านก็ได้เพียงโลกียฆานอย่างพระเทวทัตก็ได้แล้ว เป็นไปตามวาสนาของแต่ละองค์ ความรู้อย่างนี้เป็นเพียงเครื่องประดับสติปัญญาเท่านั้น จุดหมายปลายทางแท้ที่อยู่ที่ความพ้นจากความทุกข์นั้นต่างหาก

ถ้าเห็นโทษของความหลงมัวเมาในการเห็นนั้นแล้วว่า เป็นเครื่องคิดเครื่องลงไม่ให้ลุ่มพุ่มจากทุกข์นั้นแล้ว น้อมเอาจิต(คือผู้รู้นั้นๆ) เข้ามาไว้ตรงกลางปล่อยวางซึ่งภาพนิมิตทั้งปวงเสีย แล้วจิตก็จะวางเฉยอยู่คนเดียว แต่ถ้ายังรักและชอบใจในการเห็นภาพนิมิตนั้นก็ยากที่จะแก้ไขได้ ก็ปล่อยให้อยู่ไปตามเรื่องก่อน จนกว่าจะเห็นโทษของมันแล้ว หากจะหาวิธีแก้ไขเอง

พระฝรั่งชาวแคนาดาองค์หนึ่งเดินทางมาศึกษาพุทธศาสนาในเมืองไทย เธอสนใจในการปฏิบัติมาก อดทนต่อผู้ทุกข์วิถิทาง สงสัยในข้อปฏิบัติ

(50) ถาม เวลากำหนดอานาปานสติไปๆ ภาวนี้นั้นจะหายไปพร้อมทั้งใจด้วย แต่มันไปมีความรู้สึกอันหนึ่งของมันอยู่ต่างหาก แล้วไปกำหนดเอาความรู้สึกนั้น ในขณะที่มันจะมีสติรู้รอบรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ทราบว่าจะอยู่ที่ไหน อนึ่ง เวลากำหนดเอาแต่ความรู้สึกนั้นจะรู้สึกเฉยๆ ไม่เห็นมีอะไรเลย สองอย่างนี้ อย่างไรจะถูกต้อง

(50) ตอบ ถูกด้วยกันทั้งสองอย่าง มันเป็นเหตุผลเนื่องกันไปโดยลำดับ เมื่อกำหนดอาณาปานสติไป ภายและใจนี้มันจะหายไปเพราะจิตมันรวมเข้ามาสู่ภวังค์ เมื่อกำหนดเอาแต่จิตกายและลมหายใจ มันก็หายไปโดยไม่คำนึงถึงมัน ภายและลมหายใจมันก็ข้อยู่ตามเดิม แต่เราไม่คำนึงถึงมัน แต่มันไปมีความรู้สึกอันหนึ่งของมันต่างหาก (นั่นคือ ใจ) เมื่อกำหนดไปเอาความรู้สึกนั้นจะมีสติรู้รอบรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่ทราบว่ายู่ที่ไหน นั่นถูกแล้ว ขอให้ทำให้มากทำให้ชำนาญ ที่จะทำให้เจริญก้าวหน้าก็อยู่ตรงนี้แหละ แต่อย่าไปคิดว่ามันจะเจริญหรือไม่เจริญ เมื่อถูกทางแล้วมันก้าวไปเอง

มีพระรูปหนึ่งเคยเรียนวิศวกรรมสำเร็จแล้ว จนได้ออกไปทำงานแล้ว มีศรัทธาออกบวชตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง

(51) ถาม เวลานั่งอยู่จะฉันอาหารกำหนดจิตอยู่ หมูเพื่อนแจกอาหารมามันให้เกิดความรู้สึกผูกขึ้นมาที่ใจว่า อันนั้นมันเป็นอย่างนั้นอันนี้มันเป็นอย่างนี้ บางทีบทสวดพระปาติโมกข์หรือสวดมนต์บางตอนมันผูกขึ้นมา โดยที่ไม่คิดถึงเลขสัณนิทศเลย นั่นมันเพราะเหตุไร

(51) ตอบ ปัญหานี้ก็เหมือนกับข้อ (50) นั่นแหละ ข้อนี้ยังพิสดารกว่าข้อ (50) นั่นอีก เพราะข้อนี้นักปฏิบัติด้วยกันบางท่านยังไม่เคยเป็นอย่างนั้นเสียด้วย ที่ว่าความรู้สึกนี้ปฏิบัติด้วยกันบางท่านยังไม่เคยเป็นอย่างนั้นเสียด้วย ที่ว่าความรู้สึกนี้มันผูกขึ้นมานั้นก็ใช่ของดีวิเศษอะไร รู้แล้วมันไม่ได้ทำให้เกิดผลดีแต่ตัวของเราเลย บางทีเกิดความรู้สึกขึ้นมาติดๆกันเป็นพีคไปเลย หาได้มีหลักฐานแก่นสารอะไรไม่ มันเกิดเมื่อจิตเริ่มจะเป็นสมาธิเบื้องต้นเพียงขณะสมาธิเท่านั้น สัญญาในอดีตก็รุ่มล่อมเข้ามาแล้ว สังขารมันก็ปรุงแต่งให้เป็นความรู้แปลกๆต่างๆ บางคนเข้าใจว่าเป็นความรู้ที่แตกต่างก็หลงเชื่อเอาว่าเป็นจริงเป็นจัง แท้จริงแล้วสัญญาในอดีตมันลวงเราไม่ให้จิตเป็นสมาธิต่างหาก

มีพระคอยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่รูปหนึ่งถามว่า

(52) ถาม ผมได้กำหนดสติอยู่ความรู้สึกที่ลมหายใจเข้าออก ทำให้ใจตั้งมั่น แล้วพิจารณาสิ่งต่างๆรอบตัวรวมทั้งตัวเราเองด้วยว่า เป็นของไม่เที่ยงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเหมือนดวงอาทิตย์เกิดขึ้นแล้วดับไป ถ้าเอาใจไปฝืนให้เป็นไปตามต้องการของคนแล้วจะรู้สึกเป็นทุกข์ใจ ฉะนั้นกระผมทำแต่เพียงกำหนดลมหายใจเข้าออก แลดูความไม่เที่ยงของทุกสิ่งทุกอย่าง โดยไม่เอาใจไปเกี่ยวข้องเพียงแต่รับรู้อย่างเดียว ทำเพียงเท่านี้จะถูกต้องหรือเปล่า ขอเมตตาท่านอาจารย์ช่วยอธิบายด้วย จะเป็นประโยชน์แก่ผมและศรัทธาญาติโยมเป็นอย่างมาก กระผมกำลังอาการกระทำอันนี้ไปสอนญาติโยมด้วย ถ้าท่านอาจารย์ช่วยบอกว่า ตรงไหนผิดหรือถูกอย่างไร ขอท่านอาจารย์ช่วยแนะนำสั่งสอนด้วย

(52) ตอบ ถูกต้องแล้วทุกประการ ขอให้คุณทำที่วามานั้นเกิดแล้วแนะนำญาติโยมให้ทำตามการทำตนให้เป็นไปแล้วและนำผู้อื่นให้ทำตามนี้เป็นวิสัยของบัณฑิต พระพุทธเจ้าพระองค์ท่านชมนักแต่ขอให้ระวังหน่อย เมื่อแนะนำคนอื่นหลายๆเข้าแล้ว ตัวของเรามากจะเสื่อม ตรงนั้นให้ระวังมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วรับหยุดแนะนำคนอื่น จงหันมาอบรมตน เพราะเมื่อตนเสียแล้ว คนอื่นจะดีสักเท่าไรหาได้เป็นประโยชน์แก่ตัวของเราไม่

ท่านปัญญาวุฒุโฑ วัดถ้ำประทุน มีหนังสือมาขอบคุณผู้เขียนแล้วเล่าต่อไปว่า นับแต่ผมได้รับหนังสือจากท่านเจ้าคุณไปแล้ว ผมรู้สึกสบายใจมากเท่ากับได้อยู่ด้วยท่านเจ้าคุณครับ เพราะท่านเจ้าคุณได้แก้อารมณ์ของผมได้ดีมาก บางทีติดขัดก็เอาหนังสือมาดูแล้วก็แก้ได้ ทำให้จิตใจสว่างมาก เพราะอาศัยร่มเงาของท่าน

เจ้าคุณ ทำให้จิตรู้ได้ด้วยปัญญาเป็นขั้นตอนไป บางทีเห็นเป็นอสุภคติอยู่แค่โครงกระดูก บางทีเห็นเป็นของว่างไปหมดทั้งโลก บางทีเห็นไปหมดทั้งโลกเป็นของไม่เที่ยงเกิด-ดับ เกิด-ดับ ไม่รู้จักจบสิ้น ผมเห็นว่าค้นหาอุปาทานนี้ มันรุนแรงมากสามารถครอบงำมนุษย์และสัตว์ทั้งโลกให้อยู่ในอำนาจของมัน มันสร้างเรือนร่างขึ้นมาแล้ว มันก็อยู่เอง พอเรือนร่างอันนี้ดับไป มันก็แต่งใหม่อย่างนี้ไม่รู้จักจบจักสิ้นได้ ท่านเจ้าคุณ ผมขอถามปัญหาดังนี้

(53) ถาม ทำไมเมื่อทำสมาธิแล้วเอาจิตไปเพ่งกายแล้ว กายนี้จะหายไปพร้อมกับลมหายใจเข้าออก

(53) ตอบ การที่คุณพิจารณามานั่นถูกแล้ว ขอให้พิจารณาให้มันชำนาญเถิด ให้คงที่อยู่อย่างนั้นแหละ อย่าได้คิดให้เกิดปัญญานอกจากนั้นเลย นั่นเรียกว่า ปัญญาเกิดจากสมาธิแท้ ถ้าสมาธิไม่มีภาวนามิตมันก็ไม่เกิด ภาวนามิตเกิดแล้วจิตยิ่งตั้งมั่นขึ้นกว่าเดิม ดีกว่าคิดเอาด้วยอนุमानซึ่งคิดไปแล้วจิตไม่ตั้งมั่น พอหายคิดก็ลืมไปพร้อมกับสมาธินั้น แล้วก็ไม่ทำให้ใจแจ่มแจ้งเบิกบานอีกด้วย บางทีคิดเอาด้วยอนุमानอย่างนั้นแล้วจิตกลับเป็นสมาธิแน่น เห็นชัดด้วยใจของตน ลืมคำราและบัญญัติหมดเห็นด้วยใจของตนจริงๆก็ใช้ได้ นี่เป็นปัญญาที่เกิดจากสมาธิ ควรฝึกอย่างนี้แหละเรื่อยไป เมื่อฝึกหัดให้ชำนาญแล้วมันจะกลับมาเป็นปัญญาวิปัสสนา คือเห็นชัดเห็นแจ้งไปในทุกสิ่งทุกอย่างว่า เป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตัวตน สิ่งทั้งปวงมีสภาพเกิดดับอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมาทั้งในอดีต ในอนาคต และปัจจุบัน ก็เป็นอยู่อย่างนั้น หมกสงสัยในธรรมทั้งหลาย วิปัสสนาปัญญานี้มิใช่เกิดขึ้นได้ง่ายๆดังที่เข้าใจกัน แต่ละมรรคจะเกิดขึ้นได้ครั้งเดียว แล้วจะเกิดอีกไม่ได้ ที่เกิดบ่อยนั้นเป็นเรื่องฉานต่างหาก เอาฉานมาเป็นเรื่องของมรรค มันก็จับกันเท่านั้นเอง

ปัญหาที่คุณถามว่า ทำไมเมื่อทำสมาธิแล้วเอาจิตไปเพ่งพิจารณากายแล้วกายนี้หายไปพร้อมกับลมมันนั้น ตอบว่า มันก็หายไปละซี สติมันมีพลังสามารถระงับทุกสิ่งทุกอย่าง หากสติมีความรู้ตัวอยู่เฉพาะแล้ว เข้าไปเพ่งหรือพิจารณาในสิ่งใดแล้ว สามารถที่จะกำจัดในสิ่งนั้นๆ ได้ เช่น กิเลสที่รุนแรงที่สุดมีโทษเป็นต้น เมื่อมันจะเกิดก็เพราะขาดสติ พอเอาสติเข้าไปเพ่งหรือพิจารณาโดยรู้ตัวอยู่ แล้วเพ่งหรือพิจารณาเอาแต่สติกับผู้รู้ที่เราเพ่งพิจารณาโทษะอยู่ โทษะมันก็จะหายไปทันที ส่วนกายและลมหายใจเช่นเดียวกัน เมื่อจิตมันรวมเข้าไปแล้ว มันจะเอาเฉพาะแต่จิต กายและลมก็หายไปเอง

(54) ถาม ความเห็นว่าธาตุ-ขันธ์มันเกิดดับๆเป็นความเห็นที่เกิดจากฉาน หรือเกิดจากปัญญา

(54) ตอบ ความเห็นนั้นเกิดจากปัญญา ฉานไม่ได้เกิดความรู้อะไรแต่ความสงบเท่านั้น

มีผู้หญิงคนหนึ่งวัยกลางคนแล้ว มีความเห็นรุนแรงมากไม่ค่อยลงใครง่ายๆ แต่เธอมีความรู้ชนิดหนึ่งเมื่อมีคนพูดอะไรขึ้นมาก่อนที่เธอจะพูดอะไรเธอไปรู้ล่วงหน้าก่อนแล้วว่า เธอจะพูดอย่างนั้นๆเชียว เมื่อเธอพูดออกมาก็พูดตรงกับที่รู้นั้นจริงๆ มีหลายเรื่องหลายอย่างที่เราจะรู้จนเธอรำคาญจนไม่อยากเชื่อตนเอง แต่เธอไม่ได้นั่งทำสมาธิภาวนา พอมาทำสมาธิภาวนาเข้า ความรู้อันนั้นยิ่งมากขึ้นจนเกิดความรำคาญ ผู้เขียนจึงได้แนะนำให้เธอจับแต่ผู้รู้อย่างเดียวอย่าไปเอาสิ่งที่รู้นั้นมันก็จะหายไปเอง เธอเป็นคนไม่มีทุกข์ทั้งๆที่ทุกข์มีอยู่นั้นแหละ เธอเป็นคนไม่มีกังวลแต่กังวลก็มีอยู่นั้นแหละ แต่เธอพิจารณาไม่เห็น เพราะเธอไม่ได้ดูตำรับตำรา เธอมีความรู้ว่า

(55) ถาม ขันธ์ห้าไม่มี มีแต่จิตอันเดียว

(55) ตอบ ขันธ์ห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมแล้วมีรูป 1 กับ นาม 1 (คือจิต) เมื่อภาวนาไปพอจิตมันรวมเข้ามาก็จะมีแต่จิต นั่นเรียกว่า ขันธ์สี่ คือทั้งกายเสี่ยจะมีแต่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความจริงแล้วคนยังไม่ตายกายก็ยังอยู่คือนั้นแหละ เป็นแต่มันไม่ไปยึด เมื่อพิจารณาแต่จิต หรือจะ

เรียกว่าขันธในก็ใช่ ขันธในนี้แหละจะนำสัตว์ให้ไปเกิดในภพนั้นๆแท้จริงขันธสี่ก็คือขันธห้าภายในนั้นแหละ ไม่มีรูปแต่มีรูปละเอียด เรียกว่า รูปจิต จึงสามารถให้ไปเกิดในขันธห้าอีก จิตนั้นก็ละเอียดเข้าจนจิตที่ละเอียดนั้นก็จะหมดไป คือไม่ไปยึดเอาจิตที่ละเอียดนั้น เมื่อยังไม่ตายกายและจิตอันนี้ก็ยังมีสมบูรณ์อยู่ แต่จิตผู้นั้นไม่ไปยึดก็เหมือนไม่มี คราวนี้กายและจิตก็ไม่รู้เรื่องของกันและกัน นั้นเรียกว่าขันธหนึ่ง (พรหมลูกฟักนั่นเอง) มีในตำราท่านพูดว่า พรหมลูกฟักมีแต่กายไม่มีจิต จริงอย่างว่าจิตคือผู้คิดผู้นึกผู้จดจำและปรุงแต่งต่างๆ แต่มีมันพ้นจากสภาพเหล่านั้นแล้วจึงเรียกว่าพรหมลูกฟัก ซึ่งผิดแปลกจากผู้เข้านิโรธสมบัติ ส่วนเข้านิโรธสมบัตินั้นเข้าได้เฉพาะพระอรหันต์เข้าสู่สำเร็จแต่อนาคตามีขึ้นไป และจะเข้าได้ก็แต่ผู้ชำนาญในองค์มานเท่านั้น ไม่เหมือนพรหมลูกฟัก พรหมลูกฟักนั้นอยากเข้าเมื่อไรก็เข้าได้เลยไม่ต้องเข้าตามลำดับขั้น

ถาม ในอภิธรรมปิฎกเวทกขันธ์ข้อที่ว่ากัมมะปฏิสรณา เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยนั้น คิดพิจารณาแล้วไม่เห็นด้วยส่วนข้ออื่นๆเห็นด้วย

ตอบ กรรมหมายถึงการกระทำ ทั้งดีและไม่ดีของตน ทั้งอดีตและปัจจุบันเป็นของเกี่ยวเนื่องกัน เช่นคนเราทำกรรมอันที่จะให้มาเกิดเป็นมนุษย์ กรรมอันนั้นได้ชื่อว่าเป็นของตัวแล้วคนอื่นจะรับแทนไม่ได้หรือใครจะทำให้ก็ไม่ได้ เราก็เป็นทายาทของกรรมนั้นที่จะได้มาเกิดเป็นมนุษย์แน่นอน แล้วกัมมะโยนิ จะไปเกิดในกำเนิดอื่นไม่ได้เด็ดขาด เพราะ กัมมะพันธุ์ เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มนุษย์อยู่แล้ว กัมมะปฏิสรณา เราอาศัยผลกรรมอันนั้นจึงได้มาเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วเราจะต้องทำมาหาเลี้ยงชีพน่านับการ ต้องอาศัยผลกรรมคือตัวเราเป็นหลัก รวมความแล้วเราทำกรรมอันใดไว้กรรมนั้นย่อมเป็นของเรา เหมือนกับบุคคลไปยึดเอาลูกมะม่วงสุกลูกหนึ่งมาไว้ในกำมือแล้ว แล้วนำไปปลูกอาศัยเมล็ดมะม่วงนั้น แล้วบำรุงรักษาจนเติบโตเกิดผลกลดย้าง วา ปาปะกัง วา ตัสสะ ทายาทา ภวิสสันติ ถ้าเลือกเอาพันธุ์ดีย่อมได้ผลดี เลือกเอาพันธุ์เลวย่อมได้ผลเลวแล้วแต่เราจะเลือกเอา

มีผู้หญิงกลุ่มหนึ่ง 9 คนอายุอย่างมากไม่เกิน 60 ปีอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 ปีลงมา ส่วนมากเป็นข้าราชการ เป็นแม่ค้าส่วนน้อย ไม่เคยไปที่วัดหินหมากเป้งเลย แม้แต่วัดอื่นๆเช่นเดียวกัน เพราะที่บ้านของเขาวันไหนว่างๆก็จะไปเชิญท่านผู้มีความรู้ในด้านทำสมาธิภาวนาก็มามีภูฐานมาแสดงให้ฟัง เขาก็จะพากันมารวมกันฟังอย่างนี้เป็นประจำ หมู่เพื่อนไปเล่าเรื่องวัดหินหมากเป้งให้ฟังก็อยากจะมา จึงได้ชวนกันมา เมื่อมาถึงแล้วบางคนก็อยู่ได้ 2-3 วัน ก็กลับเพราะติดราชการ ยังเหลืออีกสามคนที่อยู่ครบ 7 วัน ในขณะที่อยู่ที่วัดหินหมากเป้งนี้ มีพระนำเอาเทพที่ผู้เขียนเทศน์ไปเปิดให้ฟังแล้วทำสมาธิภาวนาทุกคืน ทุกๆคนที่ทำได้ดีจะเป็นเพราะเขาเคยอบรมมาก่อนแล้วก็ได้ แต่ทำได้เพียงแค่นี้เท่านั้น

มีแม่ค้าคนหนึ่ง ในสามคนที่อยู่ล่าสุดเพื่อน เธอเล่าเรื่องภาวนาที่เป็นไปแปลกๆและอัศจรรย์ว่าภาวนาเพียงแค่งำหนดลมหายใจก็จิตรวมแล้ว แล้วไปกำหนดเอาผู้รู้ (คือใจ) ก็จะนิ่งเฉย สักประเดี๋ยวจิตคือผู้คิดผู้ปรุงแต่งก็จะแสดงอาการออกมา เราก็มีสติรู้ยูนานั้นจิตมิใช่ใจ (แท้จริงจิตและใจอันเดียวกัน พระพุทธเจ้าตรัสว่าจิตอันใด ใจก็อันนั้น แต่ลักษณะมันต่างกัน จิตผู้คิดผู้นึกผู้ปรุงแต่งและมีสัญญาอุปาทานเข้าเกาะรุ่มล้อม ส่วนใจไม่มีอะไรมีแต่ความรู้สึกว่าใจมีอยู่แต่ไม่คิดนึกไม่ปรุงแต่ง) แล้วมันจะแสดงอาการกิริยาต่างๆเริ่มด้วยโยกโคลนส่ายไปส่ายมา เลี้ยวก็จะขวาไปข้างหน้าข้างหลังบางทีถึงกับล้มถึงลงไปนอนแอ้งแม้งอยู่ก็มี แต่ทั้งนี้มิใช่สติไม่มี สติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาแต่มันเป็นของมันเองต่างหาก เดินจงกรมอยู่ที่เฉลียงก็เป็นถึงล้มตระครุบลงไปหมอบกับกระดานพื้นเลย จิตมันไปปรุงแต่งโดยที่เราไม่ไปปรุงแต่งเลย เช่นเห็นมือกำค้อนแล้วเห็นเป็นเหล็กเคียวโตกว่านั้น แล้วก็ป็นหนุ่มเป็นสาวจนแต่งงานมีครอบครัวทำมาหากิน แล้วแก่เฒ่าชราผลที่สุดก็ตายไปเป็นดิน น้ำ ไฟ ลม

ลงสภาพตามเดิมของมัน ในขณะที่แสดงภาพอยู่นั้นมีเสียงประกอบด้วยเหมือนกับภาพยนตร์ประกอบเสียงว่า อันนั้นเป็นอย่างนั้นๆมีสภาพแปรปรวนเป็นของไม่เที่ยงอยู่อย่างนี้ตลอดกาล

ผู้เขียนเตือนว่าอย่าห่วงกับนิมิตและความรู้อันนั้น เด็ดว่ามันจะเสื่อมจงรักษาใจคือจับเอาผู้รู้นั้นให้ได้ ผู้รู้กับสิ่งที่ไปรู้นั้นมันต่างกัน ถ้าไม่มีผู้รู้อันนั้นก็ไม่มี ฉะนั้นจงจับเอาผู้รู้นั้นให้ได้ สิ่งที่ไปรู้ก็หายไป ถ้ามันจะรู้ก็รู้จากผู้รู้นั้นเอง หากมันไม่รู้ก็จับผู้รู้นั้นได้แล้วเป็นพอกัน

หากจะมีคำถามว่า สิ่งที่ไปรู้นั้นจะเป็นของจริงหรือไม่ ขอตอบว่าเป็นของจริงก็มีไม่จริงก็มี ไม่เหมือนพระพุทธเจ้าพระองค์มีจิตใจปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายแล้ว แม้ถึงทรงพระดำเนินไปกับพระภิกษุหมู่หม่อม เห็นภูมิประเทศบางแห่งแล้ว ทรงเยี่ยมพระโอษฐ์ เมื่อพระสงฆ์บางรูปทูลถามว่า พระองค์ทรงเยี่ยมพระโอษฐ์เพราะเหตุใด ก็จะมีตรัสว่า เมื่อครั้งหนึ่งเราเคยเสวยชาติเกิดเป็นมนุษย์-สัตว์ชนิดนั้นๆแล้ว ได้มากระทำการอย่างนั้นๆอยู่ ณ ที่นี้ ส่วนคนในสมัยนี้ถึงจะมีความรู้เช่นนั้นก็ตาม แต่กิเลสของเรายังปะปนอยู่ บางทีสัญญาและสังขารของเรายังไม่หมดสิ้น มันปรุงแต่งขึ้นโดยที่เราไม่รู้ตัวก็เป็นได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็เป็นอย่างไม่จริง มันลวงเรา ถ้าเมื่อไรจิตใจของเราบริสุทธิ์หมดจดดีแล้วไม่มีนึกคิดอยากหรืออยากเห็นอะไรเลย แม้แต่ความจำของพรรคนั้นก็ไม่มี แล้วเกิดความรู้มาเรื่อยๆแต่นั้นก็ต้องพิจารณาถึงเหตุผลว่าควรเชื่อได้หรือไม่ พร้อมด้วยความรู้ อันนั้นมันทำให้จิตใจของเราส่องใสหรือไม่ จึงควรเชื่อถือได้ อันนี้มันเนื่องเข้าในอภิญา 6

อภิญา 6 นี้เกิดขึ้นเฉพาะพระพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์ที่ท่านชำนาญในฌานเท่านั้น ห้ามมิได้แก่พระสาวกทั่วไปไม่ แต่ถึงกระนั้นอภิญา 6 ก็ไม่ได้วิเศษวิโสอะไร เพียงเป็นแค่วิหารธรรมเครื่องอยู่ของท่านเท่านั้น การชำระจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นของสำคัญ

ในขณะที่เธอพูดอยู่นั้นมีคุณนายคนหนึ่งเป็นภรรยาของนายทหารนั่งฟังอยู่ด้วย คุณนายคนนี้ได้เคยปฏิบัติมานานพอสมควร ได้ยินอาจารย์โหนกฯ โด่งดังแก่ไปทั้งหมด แก่พูดขึ้นว่า ดิฉันยังเป็นมากกว่านั้นอีก ขณะที่ทำสมาธิอยู่บางทีถึงกับกายนี้จะโยกโยไปต่าง ๆ นานา บางทีปากจะบิดเบี้ยวจนปรากฏเห็นชัด เราไม่เชื่อความรู้อันนั้น เอากระจกมาส่องดูก็เห็นเป็นบิดเบี้ยวไปจริงๆ แต่แล้วมันก็หายไปเอง ดิฉันเป็นคนขี้เกียจมักนอนกลางวัน มันแสดงตัวเป็นงูนอนยาวเหยียดอย่างนี้ก็เป็น ดิฉันไม่ยึดถือมันจะเป็นก็เป็นไปตามเรื่องของมัน

เรื่องพรรคนั้นมันจะเกิดขึ้นได้ก็เพียงแต่จิตนี้อยู่ในขั้นอุปจารสมาธิเท่านั้น ถ้าหากจิตก้าวขึ้นสู่อุปนาสมาธิแล้วเรื่องเหล่านี้จะไม่มีเลยเด็ดขาด

เด็กหนุ่มคนหนึ่งเรียนจบแล้วสมัครเข้าทำงานในธนาคารแห่งหนึ่ง เป็นหัวหน้าแผนกควบคุมคนงาน เธอภาวนามาหลายปี มีความคิดเห็นรุนแรง เมื่อก่อนเธอยังไม่ได้ทำงาน เคยไปค้างอยู่ที่วัดกับผู้เขียนเป็นเวลาหลายวัน ภายหลังได้ทำงานแล้วเธอบอกว่าจิตมันไม่รวม เห็นผู้หญิงสาวสวยๆจิตมันจ้องอยู่กับผู้หญิงนั้นไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน จิตไปเอาผู้หญิงนั้นมาเป็นอารมณ์ เกิดความทุกข์รำคาญมาก ภาวนาพุทโธๆเดียวจิตมันหายวับไปอยู่กับผู้หญิงนั้น จะทำอย่างไรดี เอาผู้หญิงมาเป็นคำบริกรรมเป็นทุกข้ออย่างนี้ไม่เข้าท่า เมื่อก่อนเอาพุทโธมาเป็นคำบริกรรมได้ความสงบสุขดี ลองเอาคำบริกรรมว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ เราขอถึงคุณพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะที่พึ่ง ทุมมํ สรณํ คจฺจามิ เราขอถึงคุณพระธรรมเจ้าว่าเป็นสรณะที่พึ่ง สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ เราขอถึงคุณพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึ่ง ทุตฺตมฺปิ ตตฺตมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ เราขอถึงคุณพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึ่ง แม้วาระที่สาม จิตจึงสงบลงได้ผมจึงอยากถามว่า

(56) ถาม คำบริกรรมที่ผมใช้นั้นมันจะถูกไหม ผมคิดว่าคำบริกรรมนี้มันต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์มิใช่หรือ

(56) ตอบ ถูกแล้ว คำบริกรรมอะไรก็เอาเถิด ถ้าแก้กรรมของจิตตนให้ลุล่วงไปได้ก็ใช้ได้
ทั้งนั้น แม้อารมณ์ที่ข้องอยู่กับผู้หญิงที่ว่าเป็นของรุนแรงและแก้ยากที่สุดนั้น ถ้าแก้ถูกจุดแล้วก็พ้นของแก้ง่ายนิด
เดียว คือแก้ที่จิต จิตไปรักไปชอบแล้วก็ปรุงแต่งไปต่าง ๆ นานา พอเอาคำบริกรรมไปให้จิตยึดแล้ว จิตที่ไปยึด
ผู้หญิงนั้นก็ถอนออกมาอยู่กับคำบริกรรมนั้น มันก็หายง่ายนิดเดียว

คำบริกรรมมีมาก ที่ท่านแสดงไว้เป็นหลักใหญ่ๆ มีถึง 40 กว่าอย่าง มีอนุสติ 10 เป็นต้น ส่วน
แล้วแต่เป็นอุบายสำหรับแก้กรรมของจิตทั้งนั้น แต่นักปฏิบัติทั้งหลายมีพระสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่าน
แก้มาแล้วด้วยอุบายของตนเองมากกว่าที่แสดงไว้ใหม่นี้ อีก เช่นพระสาวกของพระพุทธเจ้าเดินไปในที่ต่างๆ ไปเห็น
ดินดำ ดินแดง และที่ลุ่มที่ดอน ทางเป็นหลุมเป็นบ่อขรุขระ เห็นผู้หญิงทอหูกำไลมันกระทบกันในเวลาเขาทอหูก
แล้วก็น้อมนำเอาเรื่องเหล่านั้นเข้ามาพิจารณาแก้กรรมภายในใจของท่านที่ข้องอยู่ จนบรรลุมรรคผลนิพพานก็ได้
ดังนี้ เป็นต้น ส่วนแบบอย่างที่พิจารณาอย่างไรมัน สุดแต่ละท่านจะเอาไปพิจารณาแก้ใจความข้องใจของตนได้ก็
เป็นพอ

ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยคณะหนึ่ง ได้เดินทางไปตรวจราชการที่จังหวัดหนองคาย แล้ว
ถือโอกาสไปเยี่ยมผู้เขียนที่วัดหินหมากเป้ง ท่านที่เป็นหัวหน้าคณะมีความสนใจในธรรมเป็นพิเศษถามขึ้นว่า

(57) ถาม คนเราทำอะไรตายแล้วจึงจะไม่เกิดอีก

(57) ตอบ ผู้เขียนบอกว่าคำๆ นั้นมันสูงนัก ขอให้รู้จักสิ่งที่จะดึงดูดให้ไปเกิดในที่นั้นๆ เสียก่อน
แล้วก็ให้รู้จักผู้จะไปเกิดในที่นั้นอีก จึงจะมาแก้ผู้มัน ที่ปรารถนาจะไม่ไปเกิดอีก เรื่องเหล่านี้มันยากไม่ใช่ง่าย ท่าน
เปรียบไว้ว่าผู้จะไปเกิดในสวรรค์เหมือนเขาวัว ผู้จะไปตกนรกอบายภูมิ เหมือนขนวัว พระพุทธเจ้าผู้ได้ลัทธิ
พยากรณ์แล้ว ตายเกิดในภพน้อยภพใหญ่ นับเป็นอสงขัย (นับไม่ถ้วน) แต่ที่ไม่ได้ลัทธิพยากรณ์ยิ่งมากกว่านั้นอีก
ไม่ทราบจะทำไร ภาพชาตินับประสาอะไรมนุษย์คนธรรมดาสามัญเราท่าน เราเกิดมาเป็นมนุษย์นับว่าดีอีก โขแล้ว
ขอให้รักษามนุษยธรรมไว้ก็แล้วกัน ถ้ารักษาไว้ไม่ได้มันจะเลวลงไปกว่ามนุษย์นี่อีก ไปเกิดเป็นสัตว์ สาราสัตว์ แต่
ละภพละชาติมันนานแสนนาน

มนุษยธรรมได้แก่ศีลห้านั่นเอง คือ

1. เจตนางดเว้นที่จะไม่ฆ่าสัตว์เป็นให้ตาย
2. เจตนางดเว้นที่จะไม่ลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น
3. เจตนางดเว้นที่จะไม่ประพฤตินอกใจในกาม
4. เจตนางดเว้นที่จะพูดเท็จพูดคำไม่จริง เป็นต้น
5. เจตนางดเว้นที่จะไม่ดื่มสุราและของมึนเมา

ศีลห้าข้อนี้เป็นกฎธรรมดาของโลก พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นมาในโลกนี้ก็ดีหรือไม่อุบัติขึ้นมา
ก็ดี ศีลห้าข้อนี้หากมีอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าได้อุบัติมาเห็นว่าเป็นกฎของโลกจึงได้อนุมัติตาม เพราะศีลห้าข้อนี้มี
อยู่ในบุคคลใด ในหมู่มนุษย์หมู่มนุษย์ หรือประเทศบ้านเมืองใด ถึงแม้เขาเหล่านั้นจะไม่รู้ว่าเป็นศีลห้า แต่เขา
ปฏิบัติตาม ก็ได้ชื่อว่าเขามีศีลอยู่แล้ว และจะยังเขาเหล่านั้นให้อยู่เป็นสุขตามอัธยาของตน ถ้าเขาเหล่านั้นปฏิบัติ
ให้ครบทั้งห้าข้อ เขาเหล่านั้นก็เป็นสวรรค์ไป ถ้าปฏิบัติได้บ้างไม่ได้บ้างก็เป็นสวรรค์บ้าง เป็นนรกบ้าง สวรรค์
และนรกเกิดมีขึ้นที่ตัวของมนุษย์นี่ก่อน ตายไปแล้วจึงจะไปสวดยผลอีก เมื่อมนุษยธรรมก็ยังไม่ มี สวรรค์ก็ยังไม่
รู้ว่าอยู่ที่ไหน อย่างที่ปรารถนาเลยที่ตายแล้วจะไม่เกิดอีก

คนในสมัยนี้เรียนรู้มากถืออัตโนมติเอาตามกิเลส และถือเอาโลกนิยมเป็นประมาณ เห็นศีลห้า เป็นแต่หลายล้านปี เช่นรักชอบกันจูบกอดชมเชยกันในที่สาธารณะหาความละเอียดไม่ได้เป็นต้น ไม่มีความละเอียด แก่สัตว์ดิรัจฉาน ที่เขาพูดว่าอย่างนั้นไม่เป็นจริงเลย เป็นเรื่องอยากเอาตัวอย่างของเขามากกว่า มนุษย์ที่ริเริ่มปลูก บ้านเรือนแต่เขาไว้การศึกษา เขามีความละเอียดเรื่องเหล่านี้เองจึงปลูกบ้านทำฝักันมิดชิด แต่คนในสมัยนี้ปลูกบ้าน เพื่อโชว์กัน กั้นฝาเพื่อกันขโมย คนในสมัยนี้จึงโกลนถกที่จะตายแล้วไม่เกิดอีก

คนเราต้องรู้จักสิ่งที่ทำให้ไปเกิด เหตุที่จะให้ไปเกิดในที่อันนั้น รู้จักกำจัดเหตุที่ทำให้ไปเกิดในที่นั้นเสียก่อน ตายแล้วจึงจะไม่เกิดอีก สิ่งที่จะให้ไปเกิดคือจิตผู้คิดนึกปรุงแต่งเอาไว้ พอใจยินดีกับในสิ่งที่ตนคิด นึกปรุงแต่งอยู่นั้นแต่เมื่อเป็นมนุษย์นี้แหละ ตายแล้วจึงจะไปเกิดในที่นั้นๆได้ เหตุที่จะให้ไปเกิดในที่อันนั้นคือจิต ยังห่วงไหวเพราะไม่ได้ฝึกฝนอบรมให้อยู่ในอำนาจของตน จึงพาเราไปเกิดในที่นั้นๆได้ เมื่อรู้จักดังนั้นแล้วจึง กำจัดมันเสียด้วยอุบายแบบคายต่างๆ คือถ้าจิตมันห่วงไหวคิดนึกถึงสิ่งที่ชอบใจรักใคร่ เป็นต้นว่าบุตรภรรยาสามี ญาติมิตรสหายทั้งหลายและทรัพย์สินทั้งปวงก็ตี จงเป็นว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นจะนำทุกข์มาให้ แม้ในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าแล้วจึงรีบแก้ไขสละปล่อยวางเสียจิตก็รวมเข้ามาอยู่ที่เดียว ถึงขนาดนั้นแล้วเมื่อตายไปแล้วก็ต้องไปยึดถืออีก มันยากแสนยากที่จะไม่ให้เกิดอีก ครอบงำด้วยสิ่งกิเลสอาสวะก็ต้องเกิดอีกอยู่ร่ำไป

ในขณะทั้งหมดนั้น มีคนหนึ่งถามว่า ปฏิจสมุปบาทเป็นอย่างไร (อยากจะถามว่าปฏิจสมุปบาท มันเกี่ยวเนื่องถึงกันอย่างไรแต่ถามไม่ถูก)

ผู้เขียนได้อธิบายให้ฟังว่า ผู้ไม่รู้จักจิตของตน ไม่เห็นจิตของตน คือ (อวิชชา) จะไปรู้เรื่องการ การของจิตที่เกี่ยวข้องกันได้อย่างไร ปฏิจสมุปบาท เป็นอาการของจิตโดยเฉพาะ เมื่อไม่รู้จิตของตนคืออวิชชา จึงทำให้เกิดสังขารคือความปรุงแต่งภายในใจแล้วทำให้เกิดวิญญาณ คือความรู้แต่มีไขว้อะไรมากนักเพียงแต่รู้ เฉยๆเท่านั้น นำให้เกิดนาม รูป ฯลฯชาติตลอดถึงทุกข์โทมนัส อุปายาส เป็นที่สุด

ท่านผู้ใหญ่ท่านหนึ่งถามผู้เขียนว่า อะไรเป็นปัจจัยให้เกิดอวิชชา ผู้เขียนตอบว่า ถ้ารู้อวิชชา แล้วอวิชชามันก็ไม่เกิด เพราะไม่รู้มันจึงเกิด ลูกไม่มีขนุนลำไยเป็นต้น ไม่ปลูกก่อนมันจะได้รับผลอย่างไร เราจะ ตัดภพตัดชาติด้วยอวิชชาอย่างเดียวไม่ได้ ต้องรู้จักเหตุปัจจัยของมันเสียก่อนจึงตัดภพตัดชาติ จะเอาอย่างพระอริย เจ้าเมื่อสมัยก่อนไม่ได้ พอฟังธรรมเทศนาจบก็บรรลุมรรคผลนิพพานเลยหรือบางองค์พอปลายมีดโกนจรดเส้นผม ก็สำเร็จแล้ว นั่นท่านสร้างบารมีมากมายจนแก่สูงงอมแล้ว พอถูกต้องนิดหน่อยก็ล่วงหล่นเลย

ในขณะที่เดียวกันนั้นมีเพื่อนอีกคนหนึ่ง ถามขึ้นมาในทำนองเดียวกันนี้ว่า อริยสังขารทั้งสี่เป็น อย่างไร ผู้เขียนอธิบายว่าอริยสังขารทั้งสี่มีอยู่แล้วในตัวเรานี้ครบสมบูรณ์ แต่เราไม่เห็นจิตของเราไม่สงบจึงไม่เห็นอริยสังขารทั้งสี่ ทุกข์ คือทุกข์กายทุกข์ใจก็มีอยู่ในตัวของเรา นี้ สมุทัย คือต้นเหตุความอยากเป็น โนนเป็นนี่ก็ ใจของเราเนี่ยมันอยากเป็น จึงเป็นทุกข์ นิโรธ คือใจเรานี้มันไม่มัน มันจึงดับทุกข์ไม่ได้ มรรค คือสัมมาทิฐิ ใจมัน ไม่เป็นกลาง เอนไปทางโน้นทางนี้ของมันดำเนินไม่ถูกทาง มรรคผล นิพพาน เราจะทำเหมือนปอกกล้วยหวานกิน ไม่ได้ (ฮา)

ผู้เขียนถามท่านที่เป็นหัวหน้าว่า ขอโทษ ขอลาหน่อย ท่านเป็นเปรียญหรือเปล่า คุณถามธรรม เข้าหลักเกณฑ์ดีแท้ และอธิบายให้ฟังก็เข้าใจดี (ฮา) หมู่เพื่อนที่มาด้วยตอบแทนว่า ไม่ได้เป็นเปรียญอะไรหรอก แต่เขาชอบอ่านหนังสือมาก พระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทยอ่านจบตั้งหลายเที่ยว

ผู้เขียนได้อธิบายต่อไปว่า คนเราชอบแต่อ่านและชอบฟังแต่ไม่ชอบปฏิบัติ พระพุทธเจ้าสอน ให้ปฏิบัติ คนสมัยนี้รู้มากแต่จิตใจนั้นไม่เข้าถึงศีลธรรม ใครพูดเรื่องอะไรๆก็เข้าใจว่ารู้หมดแล้ว แต่ตัวเองไม่ต้อง

ปฏิบัติกันละ แม้แต่ศิลาหาก็ไม่มีคิดตัวสักข้อเดียว ศีลธรรมซึ่งเป็นของดีอันจะสร้างคนให้เป็นคนดีได้ จึงเสื่อมจากจิตใจของคนโดยส่วนมาก กว่ารัฐบาลจะรู้สึกตัวก็เกือบจะสายเสียแล้วน่าเสียดาย

พูดถึงพระไตรปิฎกที่ท่านอ่านนั้น ย่อมรู้กันอยู่ทั่วไปแล้วว่าเป็นที่รวบรวมพุทธวจนะคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด ได้แก่พระธรรมวินัยเหมือนกับหัวใจของคนเราเป็นที่รวบรวมของกิเลสน้อยใหญ่ทั้งปวงได้แก่บุญและบาปทั้งสิ้นไว้ที่ใจแห่งเดียว ในที่นี้จะไม่อธิบายมากจะอธิบายแต่เฉพาะการปฏิบัติ เพราะถ้าเรียนมากฟังมากแล้วไม่ปฏิบัติท่านเปรียบเหมือนนายโกลาไม่ได้นินน้ำนมแห่งโกละนั้น

ปริยัติ จะต้องศึกษาเล่าเรียนให้ถ่องแท้ในธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเสียก่อน ปฏิบัติ จึงค่อยปฏิบัติตามคำสอนที่เล่าเรียนมานั้น ปฏิเวธ จึงจะรู้แจ้งของจริงได้ นี่เป็นความเห็นและความเข้าใจของคนโดยส่วนมาก แต่ข้อเท็จจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ของสามอย่างเมื่อนับจะนับอะไรขึ้นก่อนก็ได้ เช่น ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หรือปฏิบัติ ปฏิเวธ ปริยัติ หรือปฏิบัติ ปฏิยัติ ดังนี้เป็นต้น เพราะของทั้งสามอย่างเป็นลูกโซ่กัน จะเอาอย่างเดียวหรือสองอย่างหาได้ไม่ เมื่อมนุษย์สัตว์ยังไม่พ้นจากโลกสาม (คือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก) พระพุทธเจ้าก็ทรงตั้งศาสนาไว้สามอย่างเพื่อให้มนุษย์และเทวดาปฏิบัติตาม คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือไตรสิกขาสภาที่เรียก เพื่อให้สอดคล้องกันกับภูมิปฏิบัติของเขาเหล่านั้น เพื่อเขาเหล่านั้นจะปฏิบัติตามพอเป็นนิสัยปัจจัยสืบต่อไป

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ตรัสรู้เอง ไม่มีครูอาจารย์สอนแม้แต่คำที่ท่านก็ไม่ได้เรียน เรียกว่า ปฏิเวธธรรม แล้วตรวจค้นคนที่พระองค์ได้กระทำมาทุกอย่างว่า ทำอย่างนั้นถูกทำอย่างนี้ผิด ทำอย่างนี้ดี ทำอย่างนั้นชั่วเรียกว่า ปฏิบัติ แล้วจึงทรงชี้แจงแก่เหล่าพระสาวกทั้งหลาย ทรงบัญญัติสิกขาบทน้อยใหญ่เรียกว่า ปริยัติ เพื่อให้ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามมาจนสมัยนี้ ท่านเหล่านั้นถึงจะได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วก็ตาม เมื่อจิตจะเข้าถึงมรรคสมังคีจตุรรวมแห่งธรรมทั้งหลาย ซึ่งจะตัดกิเลสด้วยมรรคปหานในมรรคนั้นๆก็ต้องละทิ้งสมมุติบัญญัติทั้งหมด แล้วเกิดความรู้แจ้งชัดขึ้นภายในใจของตนเอง โดยไม่มีความสงสัยในธรรมทั้งปวง ไม่เหมือนคนในสมัยนี้ คนโดยส่วนมากเรียนมากศึกษาเล่าเรียนมากแล้วไม่ปฏิบัติตามที่เรียนมา โดยเห็นว่าความรู้เท่านั้นก็พอแล้ว หรือมีละนั้นก็เอาความรู้ไปวัดใส่กับที่เรียนมาว่า พระอริยเจ้าภูมินั้นมีคุณสมบัติอย่างนั้นๆ บรรลุด้วยคุณธรรมชนิดนั้น เต็มยอดมากินเลยกับริบูรณ์ได้ แบบนี้เรียกว่าสำเร็จเพราะคนอื่นให้ พระพุทธองค์ตรัสว่า ไปรู้ละ ผู้มีคำภีร์เปล่า

สรุปแล้ว นักปริยัติเรียนแล้วเพ่งอรรถเพ่งธรรมและบทบาทหัวข้อธรรมนั้นๆ นักปฏิบัติใช้คาบบริกรรมพิจารณาเพื่อให้จิตรวมเป็นหนึ่ง เมื่อถึงปฏิเวธ แล้วปล่อยทั้งหมด จึงเกิดความรู้ขึ้นมาเฉพาะตน นักปริยัติย่อมมีติกรีกว่า ด้วยการพูดการเขียนย่อมกล่าวหาญเด็ดเดี่ยวน่าฟัง ไพเราะเสนาะโสดิตมาก

คนหนึ่งถามขึ้นมาว่า การเป่าสิริษะเพื่อประโยชน์อะไร ผู้เขียนตอบว่า พวกคุณมาให้เป่าเพื่อประโยชน์อะไร (ฮา) คนหนึ่งตอบขึ้นมาว่าเพื่อความสบาย ผู้เขียนบอกก็สบายละซึ่งถูกลมเป่า ถ้าจะให้สบายกว่านี้ต้องเป่าด้วยพัดลมยิ่งสบายได้นาน (ความจริงผู้เขียนมิใช่คนเป่าและนักแตะนักเจิมอะไรหรอก แต่เพื่อแก้รำคาญพูดเหตุผลให้ฟังมานานแล้วว่ามีไขมันจะดิบจะคืดอะไรเพราะการเป่าการพ่นหรือลูบสิริษะมันดีเพราะเราปฏิบัติตัวของเราให้ดีต่างหาก พูดแต่หนุ่มจนแก่จนลมที่จะพูดไม่มีบางที่ก็ลมสิริษะเข้ามาเหม็นทั้งเส้นหมื่นทั้งน้ำมันใส่ผมเหลือที่จะอดกลิ่น จึงเอาลมที่ยังเหลืออยู่นั้นมาเป่าแทน อธิบายให้ฟังพอหมดเรื่องหมดราวไป)

พระหนุ่มรูปหนึ่งบวชได้ไม่ถึงพรรษชาติ เธอปฏิบัติธรรมแล้วเป็นไปโดยดี แต่ข้องใจสงสัยบางอย่างจึงถามว่า

(58) ถาม เวลาภาวนากำหนดลมหายใจเข้าออกสักประเดี้ยวเดียว จิตก็จะรวมลงนิ่งแนวจนตัวแข็งทื่อไปหมด จะขยับเขยื้อนก็ไม่ได้ ในขณะที่นั้นมีสติรู้ตัวอยู่ดีนี่แหละ จนกระทั่งเสียงระฆังดังแรงๆทำวัตรเย็นก็ได้ยินอยู่แต่ออกจากสมาธิไม่ได้ ได้พยายามอยู่เป็นเวลานานจึงออกได้ เมื่อจิตออกจากสมาธิตัวแข็งมาแล้วสติก็ยังคงตั้งมั่นเต็มที่ปกติดีอยู่ จะยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใดๆก็มีสติรู้ตัวอยู่ว่า เราอยู่ในอิริยาบถนั้นๆแล้ว ก็ไม่อยากพูดคุยกับใครๆทั้งหมด แต่ทำกิจวัตรต่างๆเป็นต้นว่า บิณฑบาต หรือปัดกวาดและอาจารวัตรเป็นต้น เพลินสนุกดีเหมือนกัน อาการอย่างนี้ผมไม่เคยเป็นจะถูกหรือไม

(58) ตอบ ถูกแล้ว

ที่ตัวแข็งทื่อนั้นมิได้เป็นทั่วไป เป็นบางคน เพราะไม่มีสติจึงตัวแข็ง ที่จิตรวมลงแน่วแน่ เป็นเหมือนกันทุกคน แต่ต้องหาโอกาสว่างและไม่มีธุระภาระอะไรจะทำให้อยู่ได้นานๆ ทำให้ชำนาญคล่องแคล่วเป็นการดีมาก เรื่องเหล่านี้จะเป็นอยู่ได้สัก 7-8 วันอย่างช้าก็จะหายไป

ที่ว่าเมื่อออกจากสมาธิตัวแข็งแล้วมีสติรู้ตัวอยู่นั้น เป็นของดีมากให้รักษาสติตรงนี้แหละเป็นของสำคัญ สติจะมั่นคงก็ตรงนี้เพราะอิริยาบถทั้งสี่เราต้องใช้เป็นนิจ จึงจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องรักษาสติให้มั่นคงแน่วแน่ เมื่อรักษาสติในอิริยาบถทั้งสี่ให้มั่นคงแล้ว ทำสมาธิก็รวมได้เร็วขึ้น การรักษาสติในอิริยาบถทั้งสี่เป็นเหตุเกิดปัญญา การทำใจให้รวมเข้าเป็นเอกัคคตารมณ์สมาธิ เป็นเหตุทำให้จิตพักผ่อนให้ได้พลังจึงจะทรงคุณธรรมนั้นๆอยู่ได้ หรือให้เจริญยิ่งขึ้นก็เพราะพลังนี้

เธอถามต่อไปว่า ภาพนิมิตภวานาหรือความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นต้นว่า เห็นคนตายหรือคนเดินเข้ามาหา หรือมีเสียงพูดขึ้นว่าคนนั้นจะตายในวันที่เท่านี้เท่านี้ หรือคนนั้นจะมาหา แล้วก็จริงตามนิมิตหรือเสียงที่พูดนั้นทุกประการ อันนี้เป็นเพราะอะไรและเป็นของจริงหรือไม่

ตอบ อันนั้นเป็นเพราะจิตเข้าถึงฌานแล้วจึงเกิดขึ้น ถ้าจิตไม่เข้าถึงฌาน นิมิตความรู้เหล่านี้ก็จะไม่เกิด และที่ถามว่าเป็นความจริงหรือไม่ ขอตอบว่าเป็นของจริงก็มีไม่จริงก็มี เพราะฌานของเราไม่แน่นอนอาจเป็นสัญญาความจำของเราแต่ก่อนค้างอยู่ก็ได้

พระองค์หนึ่งบวชเมื่อแก่บวชได้ราว 3-4 พรรษา ถามในทำนองเดียวกันนี้

(59) ถาม เวลานั้นสมาธิภาวนาจิตก็จะรวมเข้าไปแล้วนิ่งเฉยสบายมาก และรู้ตัวอยู่ว่านิ่งเฉยสบายไม่คิดนึกอะไรเลย พอจิตถอนออกมาอยู่ในระหว่างความรู้สึกและคิดนึก แต่มันไม่ไปคิดอารมณ์ใดๆ ในขณะที่นั้นภาพนิมิตจะมีความรู้สิ่งต่างๆเป็นต้นว่า เห็นคนเดินเข้ามาหาหรือได้ยินเสียงไม่เห็นตัวหรือเห็นภาพคนแปลกหน้าขึ้นแอบคัน ไม้อยู่ และถามดูก็ได้ถ้อยได้คำ อันนี้จะมีความจริงแค่ไหนและควรรักษาไว้หรือไม่

(59) ตอบ เรื่องเหล่านี้จะต้องศึกษากันมากและอธิบายกันชืดขาวจึงจะเข้าใจกันได้ดี แต่ถึงอย่างไรก็ตามจะอธิบายแต่อย่างใดในข้อปัญหาที่ถามมานี้พอเข้าใจเสียก่อน ข้อปลีกย่อยหากจะเข้าใจโดยอนุমানตามนี้

เมื่อกำหนดลมหายใจเข้า-ออก แล้วจิตจะรวมนิ่งแน่วเข้าเป็นเอกัคคตารมณ์สมาธิ แล้วจะไม่มีความคิดนึกอะไรเลยนิ่งเฉย แต่ยังมีที่ยังมีความรู้สึกที่ว่าจิตเรานิ่งเฉย นี้สมาธิยังอยู่ ถ้าไม่รู้ตัวจิตหายวับไปเลย นั้นเข้ามานโดยแท้

คราวนี้เมื่อจิตถอนออกมาจากเอกัคคตารมณ์สมาธิมาอยู่ในอุปจารสมาธิ ก็มีความรู้สึกคิดนึกอยู่แต่คิดนึกก็อยู่ในใจไม่ได้ส่งสาออกไปภายนอกและไม่ได้คิดในอารมณ์ภายนอก คิดอยู่แต่เฉพาะอารมณ์ของใจเท่านั้น ในขณะที่นั้นแหละนิมิตและความรู้สึกต่างๆมันจะเกิดก็เกิดในเวลานั้น แต่มิได้หมายความว่าทุกคน

เมื่อจิตเข้าถึงตรงนั้นแล้ว จะต้องเป็นอย่างนั้นทุกๆคนก็หาไม่ จะเป็นเช่นนั้นได้ก็แต่บุคคลผู้มีบุญวาสนาได้เคย
สร้างสมมาหลายภพหลายชาติแล้ว นอกนั้นก็จะเป็นไม่เป็นเช่นนั้นเมื่อเจริญภาวนาให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป
ก็สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้เหมือนกัน ของพรรคนั้นเป็นเพียงเครื่องเล่นของพระอริยเจ้าต่างหาก

เรื่องนิมิตต่างๆหรือความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะเป็นของจริงหรือไม่และควรรักษาไว้หรือไม่ขอเฉลย
ว่าเป็นจริงบ้างไม่จริงบ้าง เพราะสมาธิของเราไม่แน่นอน และนิมิตนั้นเป็นธรรมก็มีเป็นของจริงก็มี ที่เป็นธรรม
เช่นนิมิตเห็นคนตายเปลือยเฝ้าอยู่เฉพาะตรงหน้า เป็นต้น แสดงให้รู้ว่าตัวของเราก็คจะเป็นอย่างนั้นวันหนึ่ง
ข้างหน้า แล้วให้เราเร่งพิจารณาอสุภกัมมัฏฐานให้มาก อุบายที่เรากำลังพิจารณาอยู่นั้นถูกต้องตามจิตตนิสสัยของ
เราแล้ว ความรู้ที่เป็นธรรมนั้นเช่นเกิดความรู้ขึ้นมากกว่า ธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละอย่างต้องมีลักษณะ
อย่างนี้เป็นอย่างนี้ หรือรู้ขึ้นมาหลายๆโดยที่ไม่ได้นึกคิดว่า ฆโม เหว รกขติ ฆมฺมจาริ ผู้ปฏิบัติธรรมแล้ว ธรรมย่อม
ตามรักษาดังนี้เป็นต้น

ที่เป็นของจริงนั้น เช่นเห็นคนๆนั้นเดินเข้ามาหา อยู่มาเขาผู้นั้นก็มาหาจริงๆ หรือมิฉะนั้นจิต
ของเขาคิดจะมาหาเราแต่เขามีอุปสรรคมาไม่ได้ดังนี้เป็นต้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและอริยสงฆ์สาวก จิตของท่านใสบริสุทธิ์แล้ว เมื่อท่านดำเนินไปในที่
ต่างๆพอประสบกับเหตุการณ์ท่านก็ทรงยิ้มแย้มพระโอษฐ์ พระสงฆ์เห็นจึงทูลถามพระองค์ พระพุทธเจ้าก็ตรัส
เหตุนี้ให้พระสงฆ์ฟังว่าเมื่ออดีตครั้งกระโน้นเราได้เสวยชาติเป็นอย่างนั้นๆ มีอาชีพเป็นอย่างนั้นๆ หรือทำกรรม
อย่างนั้นๆได้มาอยู่ ณ ที่มีอายุอยู่นานเท่านี้ปี ตายแล้วไปเกิดในที่นั้นๆดังนี้เป็นต้น นี้จัดเข้าในพวกอกิญญา 6

ที่ถามว่าจะควรรักษาไว้หรือไม่ ตอบว่าจะรักษาหรือไม่รักษาความรู้อันนั้นจะอยู่ได้อย่างนานก็
ราว 7 วันแล้วก็จะหายไปเอง มันมีดีที่จะรู้ระดับของจิตว่า จิตมันอยู่ระดับไหนจิตจะเกิดความรู้แบบนี้ จิตพ้นจาก
ระดับไหนมันจึงไม่มีความรู้แบบนี้ มันจะได้คล่องแคล่วในเรื่องจิตยิ่งขึ้น

นายทหารคนหนึ่งเดินทางมาจากนครพนม มาเยี่ยมเพื่อน น.ป.ข. ที่อำเภอศรีเชียงใหม่ แล้วเลย
มาเยี่ยมผู้เขียนที่วัดหินหมากเป้ง คุยไปคุยมาแล้วว่า ผมขอถามปัญหาสักนิด

(60) ถาม ท่านเคยได้อ่านหนังสือพิมพ์ไหม เรื่องมหาจำลอง ศรีเมือง เลขาธิการ
นายกรัฐมนตรี ทำอะไรพิเรนๆอยู่ในสังคมและมีครอบครัว ทำอย่างนั้นผมว่าไม่ถูก ถ้าจะทำก็บวชเป็นพระเลยจะ
ไม่ดีกว่าหรือ

(60) ตอบ ผู้เขียนได้ทราบเรื่องของท่านมหาจำลอง ศรีเมืองบ้างเหมือนกันโดยทาง
หนังสือพิมพ์ แต่ส่วนตัวนั้นไม่เคยเห็น ที่ถามว่าท่านไม่เคยเป็นมหาเปรียญ แต่ท่านปฏิบัติเคร่งในเรื่องมังสาวิรัต
เขาจึงให้ฉายาว่ามหาจำลอง แต่ท่านก็ไม่โกรธปฏิบัติเรื่อยไปตามกิจวัตรของท่าน นี่แสดงว่าจิตใจของท่านแน่วแน่
เต็มที่จะรักษาไว้ซึ่งเจตนารมณ์เดิมของท่าน ไม่ใช่เพื่ออามิสและอยากดังอย่างความเข้าใจของบุคคลบางคน ถ้า
มิฉะนั้นแล้วจิตใจของท่านจะต้องไหวหวั่นหรือสามารถล้มเลิกการกระทำนั้นนานไปแล้วก็ได้

ที่ว่าขาดสังคมนั้นไม่จริง จะขาดแต่สังคมนักดื่มเท่านั้นแหละไม่ทำเหมือนเขา เขาเยาะเย้ย
กระทบกระทั่งดั่งคำว่หานี้ท่านไม่ได้เป็นมหาเปรียญเลย แต่เขาก็เรียกว่ามหาเพื่อที่ท่านอับอาย เรื่องนี้ผู้เขียน
ขอยกนิ้วให้เลย ส่วนธรรมข้ออื่นๆผู้เขียนไม่ทราบ แต่ผู้เขียนเชื่อว่าเรื่องสุรานารีหรือการพนันต่างๆคงจะงดเว้นได้
แน่นอน แม้แต่อาหารที่ลิ้นชอบก็ละได้ที่ไหนของพรรคนั้นจะละไม่ได้

หัวข้อใหญ่ๆ 4 อย่างนี้คือ นักเลงผู้หญิง 1 นักเลงสุรา 1 เป็นนักเลงเล่นการพนัน 1 คบคนชั่ว
เป็นมิตร 1 ของ 4 อย่างนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความฉิบหาย ใครไปยุ่งเกี่ยวกับจะเดือดร้อน นับแต่ตัวเองตลอดถึง

ครอบครัวและประเทศชาติ ทำความเสื่อมเสียฉิบหายอย่างมหันต์ ดูตัวอย่างที่เห็นๆกันอยู่ในปัจจุบันนี้ การทะเลาะวิวาทกัน การฆ่าการแกงซึ่งกันและกัน การฆ่าข่มขืน การลักขโมยชิงวิ่งราวปล้นสดมภ์เรียกค่าไถ่เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เกิดจากของสี่อย่างนี้ทั้งนั้น หัวข้อสี่อย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้เหล่าพุทธบริษัท ประพฤติตาม เราเป็นชาวพุทธไม่ควรอย่างยิ่งที่จะฝ่าฝืนคำสอนของพระพุทธเจ้า

คนทุกวันนี้นิยมความชั่วคิดจากศีลธรรม ซึ่งความชั่วต่างๆจะก่อให้เกิดความฉิบหายแก่ตนเอง แก่คนส่วนรวมและประเทศชาติเป็นต้น เช่นทำบุญวันตายวันเกิด ทำบุญครอบรอบอายุ ขึ้นบ้านใหม่ ส่งหรือย้ายมา รับตำแหน่งใหม่ เหล่านี้เป็นต้น เอาคำว่าทำบุญขึ้นต้นแต่ทำกันจริงๆแล้วกลายเป็นทำบาปไปฉิบ เช่นเอาสุรามาค้ม อวยชัยให้พรเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุข มีอายุยืนนาน มีโชคลาภรุ่มรวยเป็นต้น แล้วก็ยกแก้วเหล้าขึ้นค้ม เหล้าขึ้นค้ม เป็นของศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจให้สิ่งเหล่านั้นสำเร็จตามความปรารถนา มันคล้ายๆกับว่า ขอให้เหล้านี้จงประดิษฐาน อยู่ในบุคคลตราบทำอวสานเทอญ ดังนี้

นับแต่ตาสีตาสายมีอายุมาขึ้นไปตลอดถึงเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ผู้โตเป็นที่สุด นิยมดื่มสุราก็เป็น ส่วนมาก แต่ก่อนถ้าคนไหนดื่มสุราไม่เป็นดูถูกกันว่าเป็นผู้หญิง แต่เดี๋ยวนี้ผู้หญิงบางคนดื่มสุรามากกว่าผู้ชายเสีย อีก คำว่าดื่มสุราไม่เป็นเป็นผู้หญิงนั้นหายไป เป็นเพราะเหตุนี้กระมัง ท่านมหาจำลอง ศรีเมืองจึงถูกเขาเรียกว่าขาด สังกม แท้จริงสังกมอย่างท่านมหาจำลองยังดึนะ สังกมพวกนั้นมันจะกลายเป็นสงครามไปเสียอีก รัฐบาลหวังรวย ได้กำไรเหล้ามากมายมาใช้เพื่อพัฒนาบ้านเมือง แต่वलกลับกันแล้วขาดทุนเอาเนื้อมันย่ำมันแต่แล้วขาดทุนพร้อมทั้ง ทำให้พลเมืองเสียไปด้วย

ผลที่สุดนายทหารคนนั้นก็เห็นด้วยและพูดว่า ผมไม่คิดสักซึ่งอย่างที่ท่านพูด ถ้าพูดอย่างนี้ก็ เข้าใจได้ดี

มีผู้หญิงคนหนึ่งอายุราว 60 ปี แก่เคยปฏิบัติมานานหลายปี แก่บอกว่าดิฉันจับจิตได้แล้ว คือ กาวานาพุทธโรชาจิตมันจะน้อยลงๆจนเหลืออยู่นิดเดียวแล้วก็ไกวๆอยู่ลั่วๆนั่นคือ จิต จะไช้ไหม

ผู้เขียนตอบว่า นั่นเป็นภาพนิมิตของจิต คือ เมื่อจิตมันรวมลงไปแล้วแต่ไม่ถึงอัปนาเราไป ถือเอาว่าจิตเรารวมแล้วๆ มันจึงแสดงเป็นภาพนิมิต ไกวอยู่นิดหนึ่ง นั่นไม่ใช่ตัวจิตแท้ ตัวจิตแท้คือ ผู้ไปรู้ว่า จิต ไกวอยู่นิดหนึ่ง วางอันที่ว่าจิตไกวอยู่นั้นเสียแล้วจะเหลือแต่ผู้รู้อย่างเดียว นั่นแหละคือ จิต หรือใจก็เรียก คือผู้รู้

ผู้หญิงคนหนึ่งอายุราว 50 ปีเป็นครูอยู่เพชรบูรณ์ เธอเคยทำกาวานามานานพอสมควร เธอทำไป จนจิตสงบนิ่งไม่มีอะไรเลยเกิดสงสัยว่า

(61) ถาม เมื่อจิตสงบนิ่งเต็มที่แล้วทำไมไม่มีปัญญาที่จะตัดกิเลสตรงนั้นสักที ตามที่อ่านพบ ในหนังสือในที่ต่างๆว่า ถ้าทำสมาธิได้เต็มที่แล้วจะเกิดปัญญา ตัดกิเลสเป็นสมุจเฉตปหานถึงพระนิพพานได้ ดิฉัน ทำที่ไรก็ถึงเพียงแค่สงบนิ่งเท่านั้น เวลาจิตถอนออกมาแล้วกิเลสมันก็ยังเท่าเดิม จะมีเบาบางลงบ้างก็เมื่อความ โกรธมันเกิดขึ้น จะรู้ว่าความโกรธมันเป็นเรื่องไม่ดี แล้วก็ละอายตนเองถ้าโกรธมากก็เบาบางลงบ้าง ถ้าโกรธน้อยก็ จะหายไป

(61) ตอบ ผู้เขียนขอรับรองว่า อย่าเพิ่งตัดกิเลสก่อนเลย ถ้าไปพร้อมๆกันหม่อมมากมันจึงสนุก ตัด กิเลสแล้วเข้านิพพานคนเดียวไม่มีดีหรือ

พระพุทธเจ้าท่านบำเพ็ญบารมีมาตั้ง 4 อสงขัยแสนกัปจึงได้สำเร็จพระสัพพัญญูเป็น พระพุทธเจ้า พระสาวกแต่ละองค์ท่านบำเพ็ญบารมีมานับเป็นกัป จึงได้สำเร็จเหมือนกัน พวกเราไม่ทราบว่าได้

บำเพ็ญบารมีมามากน้อยเท่าไร ก็ขอให้พึงพอใจยินดีกับการทำสมาธิภาวนาของตนเถิด ที่ได้ทำสมาธิภาวนาจนเห็นจิตของตนสงบนิ่งแน่วอย่างนี้ คนที่ยังไม่ได้ทำหรือทำแล้วแต่จิตไม่สงบมีมากกว่ามากนัก นี่ก็แสดงว่าที่เราทำนี้เข้าแนวถูกทางเพื่อตรัสรู้มรรคผลนิพพานแล้ว ก็เลยไม่ไข่มั่นจะดับไปง่ายอย่างดับไฟ ฉะนั้น มันค่อยๆดับไปทีละน้อยๆเอาอย่างพระอรหันต์ท่านไม่ได้ แต่บางองค์ท่านก็บำเพ็ญอยู่ตั้ง 60 กว่าปีจึงได้สำเร็จ คนในสมัยนี้เข้าใจว่าตนมีความรู้ความสามารถ ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจะให้สำเร็จมรรคผลนิพพานประเดี๋ยวนี้ ผู้มีความรู้ที่ปรารถนาเช่นนั้นแหละยิ่งห่างไกลจากพระนิพพานมาก คนเล่นการพนันได้เร็วเสียเร็ว ต้นไม้โตเร็วตายเร็ว ฉันทิ มรรคผลนิพพาน ฉาน สมาธิ สมาบัติ ก็ฉันทิ นั่น ผู้ที่เข้าใจว่าตนได้แล้ว นั่นคือความเสื่อมแล้ว

แม้มีคนหนึ่งเธอปฏิบัติมานานพอสมควร เธอพูดว่า เมื่อกำหนดพุทฺโธไว้ที่ตรงจิตแล้วจิตจะรวมเข้าเป็นอันหนึ่ง พุทฺโธนั้นก็หายไป สักประเดี๋ยวความปวดเมื่อยขาาก็เกิดขึ้นมาเมื่อเอาสติไปพิจารณาเวทนาว่า เวทนานี้เกิดขึ้นที่จิตแล้วเวทนาจึงจะดับลงที่จิตนี้เหมือนกัน เวทนาเป็นของไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นธรรมดา แล้วเวทนานั้นก็จะดับไปไม่มีเหลืออยู่ จิตนั้นก็อยู่ด้วยความว่างไม่มีอะไรเลย จึงเห็นได้ชัดเลยว่าเวทนากับกายนี้เป็นคนละส่วนกัน

ผู้เขียนได้อธิบายว่า อย่างว่าแต่เวทนาเลย นามธรรมทั้งสี่มีเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งสี่นี้เมื่อจิตรวมเข้าเป็นอันหนึ่งแล้วไม่ไปยึดถือเอากายมาเป็นอารมณ์ ก็จะเห็นกายนี้เป็นอันหนึ่งต่างหาก นามธรรมทั้งสี่นั้นทำหน้าที่ของมันอยู่แต่ไม่ไปยึดเอามาเป็นอารมณ์ ทำไปสักแต่ว่าทำ ไม่รบกวนจิตเลย

อดีตนายแพทย์คนหนึ่งนั้นอยู่ ณ ที่นั้นพูดขึ้นว่า ความว่างก็เป็นอนิจจัง ผู้เขียนบอกว่าอนิจจังก็ให้ถือไว้เสียก่อน กว่าจะถึงขั้นนี้ก็เป็นของยากเย็นอีกโขอยู่แล้ว ขำมน้ำต้องเกาะท่อนคือเรือ ถ้าไม่เกาะท่อนก็มีหวังจมน้ำตาย เมื่อถึงฝั่งแล้วไม่มีใครจะแบกเรื่อนั้นไปด้วย ไปตัวเปล่า

แพทย์คลีนิกคนหนึ่งแต่ก่อนเคยจมอยู่ในอบายมุขเป็นต้นว่า สุรานารีเว้นแต่พาชีเท่านั้น จนภรรยาไม่ไว้ใจ มาทีหลังกลับตรงกันข้าม ปฏิบัติธรรมรู้สึกว่าได้ดี เธอบอกว่าพิจารณาขันธห้าลงเป็นไตรลักษณ์แล้วจะไม่มีตัวตนเลย แล้วจิตจะเข้าไปอยู่นิ่งเฉย คราวนี้จะพิจารณาอะไรก็ได้ มีแต่หนึ่งเฉยอยู่ทำเดียวไม่เหมือนเมื่อก่อน แต่ก่อนนั้นพิจารณาขันธห้าหรือพิจารณาอะไรแล้ว จะเกิดปิติดู่นานเป็นอยู่ตั้งสิบวันยี่สิบวันก็มี จึงถามว่า

(62) ถาม นั้นเป็นเพราะอะไร

(62) ตอบ เพราะเป็นฉาน พิจารณาขันธห้าอยู่นั้นเป็นสมาธิจึงพิจารณาได้ เมื่อพิจารณาขันธห้ามันไม่เกิดปิติ เพราะมันล่องเลยปิติไปแล้ว เมื่อพิจารณาขันธห้าเห็นตามความเป็นจริงแล้ว จิตมันไม่มีเครื่องอยู่ เพราะปัญญายังน้อย จิตจึงรวมลงเป็นฉาน ยินดีกับความสงบสุขอันนั้น ไม่อยากพิจารณาอะไรเลย ถึงพิจารณาก็ไม่ออกเพราะติดในความสุขโดยไม่รู้ตัว สมาธิ กับ ฉานย่อมสลับเปลี่ยนกันอยู่อย่างนี้ การภาวนาจึงค่อยเจริญก้าวหน้า ถ้ามีแต่ฉาน หรือ มีแต่สมาธิอย่างเดียวแล้วไม่เจริญก้าวหน้า

(63) ถาม พิจารณาพระไตรลักษณ์โดยเห็นชัดตามความเป็นจริงเห็นโทษทุกข์ทั้งตนเองและผู้อื่น เกิดขึ้นมหาสารอะไรไม่ได้เลย มันน่าเบื่อจริงๆ แม้ว่าจะยืน เดิน นั่ง และนอนก็ไม่หวั่น จิตใจเบิกบานอยู่ เหมือนกับรับประทานอ่อมอยู่ละนั่น แล้วย้อนจิตอันนั้นเข้ามาอยู่ที่ตรงใจกลาง มีสติรู้อยู่ทุกขณะ อันนั้นมันเป็นเพราะอะไร

(63) ตอบ อันนั้นมันเป็นเพราะสติมีสมาธิเป็นแก่นแล้วก็มีปัญญาเป็นเครื่องรอบรู้ในเรื่องที่เราพิจารณาอยู่นั้น มันจึงอ้อมเอิบแล้วเต็มต้นอยู่ตลอดเป็นนิมิต เมื่อน้อมเอาจิตที่พิจารณาอยู่นั้นเข้ามาไว้ที่ตรงกลางคือ ไม่คิดอดีต อนาคต ลงอยู่ที่ปัจจุบัน อันนั้นชอบแล้ว บางทีเมื่อพิจารณาเต็มที่แล้วมันอ้อมก็ถึงมารวมเองก็มีเรียกว่ารู้จักประมาณในการพิจารณา ผู้ที่ทำได้เช่นนี้ไม่มีการเสื่อมจากคุณธรรมนั้นเลย

เธอค้างอยู่ที่วัด 4-5 วันแล้วก็กลับ ก่อนจะกลับเธอบอกว่าผมมาครั้งนี้ได้ประโยชน์มากเกินคำถ้าผมไม่มาที่จะไม่ทราบเรื่องนี้เลย ดิฉันคงอยู่นั่นเอง ไม่ทราบว่าอีกกี่ร้อยกี่พันปีถึงจะทราบ

มีพระนวกะองค์หนึ่งฟังบวชขังไม่ได้พรรษาดี แต่เธอตั้งใจปฏิบัติเอาจริงเอาจัง แม้จะมีการเรียนปริยัติอยู่ที่ตามการปฏิบัติของเธอก็ไม่ทอดทิ้ง ที่ว่าเรียนปริยัติเป็นการขัดข้องการปฏิบัติมันไม่จริง ผู้ปฏิบัติเป็นไปแล้ว กิจวัตรและการงานทั้งปวงย่อมเป็นไปเรียบร้อย เธอใช้บริกรรมอานาปานสติ บริกรรมไปไม่กี่นาทีจิตก็จะรวมลงเป็นหนึ่ง แล้วก็รวมลึกลงไปโดยลำดับจนกระทั่งไม่มีลมหายใจ สติจะตามรู้ที่อยู่ทุกขณะจิตรวมลงไปขนาดไหนก็ไม่รู้ ในขณะที่เดียวกันเสียงอะไรจะเป็นเสียงนก เสียงจิ้งจกและตุ๊กแกร้องก็จะได้ยินหมด แต่จิตมันจะไม่ไปยึดถือเสียงสักแต่ว่าเสียงนั้นสมาธิเวลาเย็นสร่งน้ำแล้วจะมีเวลาได้นานแล้วก็รวมเร็วด้วย เวลาเขาตีระฆังทำวัตรเย็นได้ยินอยู่แต่จะออกจากสมาธิมันออกไม่ได้ ต้องพยายามกันพักใหญ่กว่าจะออกได้ บางทีจิตจะรวมลงลึกจนไม่รู้ตัวเลยว่า เราอยู่ไหนและทำอะไรอยู่ลมหายใจมีหรือไม่

(64) ถาม เธอสงสัยเรื่องเหล่านี้มันคืออะไรและทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้น แล้วจะเป็นอย่างไรต่อไป หรือจะแก้ไขอย่างไร

(64) ตอบ เมื่อบริกรรมอานาปานสติไปไม่กี่นาทีจิตก็จะรวมลงเป็นอันหนึ่ง นับว่าดีมาก บางคนบริกรรมอยู่ตั้งหลายวันหลายคืนหรือนับเป็นปีก็รวมไม่ได้สักที บางคนจิตไม่รวมลงเป็นสมาธิเลยหยุดทำก็มี เธอจิตรวมได้เร็วและเมื่อรวมแล้วก็มีความรู้ที่อยู่ว่าจิตรวม นับว่าโชคดีแล้ว จงตั้งใจทำไปเถิดจะค่อยดีขึ้นไปเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกันเสียงต่างๆเป็นต้นว่า เสียงนกเสียงจิ้งจกตุ๊กแกร้องก็จะได้ยินอยู่ แต่มันไม่ไปยึดเอามาเป็นอารมณ์นั้นเป็นเพราะสมาธิเรามั่นคงดี

บางทีที่เขาตีระฆังทำวัตรเย็นได้ยินอยู่ แต่จะออกจากสมาธิมันออกไม่ได้ ต้องใช้ความพยายามมากจึงจะออกได้ นั่นก็เพราะสมาธิมันหนักแน่นทอดทิ้งกายนี้ทั้งหมด ยังเหลือแต่จิต เมื่อจะถอนกายนี้ออกมาทำงานตามหน้าที่ของมันจึงถอนได้ยาก ต้องพยายามให้กายนี้ค่อยรู้ตัวเสียก่อนจึงถอนออกมาได้ แสดงว่ากายกับจิตนี้เป็นของคนละส่วนกัน เมื่อกายนี้ยังไม่แตกดับประสาทังมืออยู่ เมื่อจิตถอนออกมาจากสมาธิแล้ว อยดณะภายนอกทั้ง 6 มากระทบอายตนะภายในก็ต้องรับรู้

ที่จิตรวมลงลึกจนไม่รู้ตัวเลยว่าเราอยู่ ณ ที่ไหนและเราทำอะไรอยู่ ลมหายใจก็ไม่ปรากฏ นั่นจิตเข้าถึงอัปนาณแล้ว ฉานและสมาธิย่อมสลับเปลี่ยนกันเป็นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลาในขณะที่ทำสมาธิเพียรอยู่นั้นแสดงว่าจิตยังดำเนินไปด้วยดี

แม่ชื่อนหนึ่งอายุราว 60 ปี แต่เธอแก่กว่าวัยเพราะโรคเบียดเบียน เหมือนคนอายุได้ 80 ปี ด้วยเหตุที่เธอมากด้วยโรคนี้แหละจึงทำให้เธอยอมสละกายนี้แล้วได้เห็นธรรม เธอไปที่วัดผู้เขียนครั้งแรกมีความอัดอั้นตันใจมาก อยากจะระบายความในใจให้ผู้เขียนฟัง เนื่องจากไปกับหมู่เพื่อนมากโอกาสจึงไม่อำนวยไปครั้งหลังนี้โอกาสดีมากไปกับเพื่อนนักปฏิบัติด้วยกัน เธอบอกว่าการปฏิบัติได้เริ่มมาแต่เป็นเด็กแต่หาได้รู้ไม่ว่าเราปฏิบัติธรรมและก็ได้ปฏิบัติติดต่อกันเพราะภารกิจของมาราชาส เธอได้บวชเป็นแม่ชีได้ราว 3 ปีนี้จึงได้ตั้งใจปฏิบัติกัน

จริงๆจังๆ การปฏิบัติที่ตั้งใจเริ่มบริกรรมกำหนดกลมหายใจ หายใจเข้าพุท หายใจออกโธเป็นอารมณ์ พอตั้งใจทำจิตก็รวมได้เร็วแล้วเกิดภาพนิมิตและความรู้หลายอย่างโดยไม่ตั้งใจเลย ทำถูกก็สอนทำผิดก็สอนให้รู้ว่าอันนั้นเป็น อย่างนั้นอันนั้นเป็นอย่างนี้ ที่สอนอย่างกระซอกโศกฮากก็มี และที่สอนอย่างเรียบริ้อยก็มี เหมือนกับครูสอนนักเรียนอย่างไรก็อย่างนั้น

มีครั้งหนึ่งนั่งสมาธิบริกรรมกำหนดกลมหายใจเข้าพุท หายใจออกโธ เวทนามันมากแสนสาหัส เจ็บปวดเมื่อยไปหมดทั้งตัวแทบจะทนไม่ไหวอยู่แล้ว จึงพิจารณาอดทนสู้ด้วยคิดว่า เวทนาที่มันเกิดขึ้นในตัวเรานี้ ก็เกิดมานานปีแล้ว (เกิดเมื่อใดครั้งใดก็เวทนาของแก่นี้แหละ แล้วเกิดที่เก่า คือตัวของเรานี้แหละ เมื่อหายไปที่ตัวของเรานี้แหละ) มันจะเกิดก็เกิดที่กายอันนี้ มันจะดับก็ดับที่กายอันนี้ เพราะมีกายอันนี้มันจึงมีเวทนา เมื่อพิจารณาไปเห็นชัดอย่างนี้แล้ว ในขณะที่จิตรวมลงเป็นหนึ่งแล้วสว่างจ้าขึ้นมา พร้อมด้วยกายอันนี้แตกสลายไปเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสภาพเดิมของมัน ชั้นห้าเลยไม่ปรากฏ ยังเหลือแต่จิตสว่างจ้าอยู่คนเดียว

ชั้นห้าถ้าพิจารณาไม่ถูกหรือพิจารณาเป็น จะเป็นอุปสรรคแก่สมาธิภาวนา ถ้าพิจารณาถูกแล้ว จะเป็นกำลังแก่สมาธิอย่างยิ่ง เธอพิจารณาถูกจิตจึงรวมลงเป็นหนึ่ง แล้วเกิดนิมิตเห็นกายนี้แตกกระจายเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ ตามสภาพเดิมของมัน ชั้นห้าเลยไม่มี แล้วเธอบอกว่าในขณะที่นั้นจะมีเสียงดังขึ้นมาบอกว่า ธรรมชาติของ ชั้นห้าแท้เป็นของไม่มี ที่มีเพราะคนเข้าไปยึดถือต่างหาก แล้วจิตจะอึมเอบด้วยความสว่างอันนั้น

มีหลายครั้งหลายคราวที่เกิดมีเสียงทั้งหูและสอนโดยดี ในขณะที่นั่งสมาธิอยู่จิตรวมลงแล้ว บอกว่า ออกก้นทุกขก็พิจารณาอริยสัจสี่นั่นซี บางครั้งก็บอกว่า คัด เช็ด เพชร ผล เราก็ไม่รู้ว่าจะอะไร เมื่อพิจารณา หมายความว่าอย่างไร ก็บอกว่า คัด หมายถึงการปฏิบัติจิตให้เดินตามมรรคมืองค์ 8 คัดเลือกเอาจิตที่บริสุทธิ์แล้ว เอามา เช็ด คือทำให้ชำนาญจนกระทั่งเป็น เพชร จึงจะเกิดเป็น ผล

(65) ถาม ที่คิดนั้นทำมานี้ถูกไหม ทำไมจึงเกิดความรู้ขึ้นมาอย่างนั้นโดยไม่ได้นึกคิดเลย และเสียงที่ดังขึ้นมานั้นมันเป็นอะไร

(65) ตอบ ที่ทำมานั้นถูกต้องแล้วจงทำให้ชำนาญอย่าได้ทิ้งเลย ทำอะไรอย่างไรก็ตาม ถ้าทำถูกแล้วแต่ทำไม่ชำนาญจิตอาจเสื่อมได้ เมื่อทำอย่าไปอยากรู้อยากเห็นอะไรต่างๆจงตั้งจิตให้แน่วแน่เฉพาะที่เราเป็นอยู่นั้นอย่างเดียว จนจิตรวมลงได้ทุกครั้งที่ไป นั่นแหละจึงจะเกิดพลังให้จิตนั้นเกิดความรู้อะไรต่างๆ แต่เมื่อความรู้มันไม่เกิดก็อย่าให้อยากเกิด ประเดี๋ยวจิตนั้นจะเสื่อมจากสมาธิ

ที่ถามว่า ทำไมจึงเกิดความรู้ขึ้นมาอย่างนั้นโดยไม่ได้นึกคิดเลย ตอบว่า ด้วยอำนาจสมาธิที่แน่วแน่ออย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจบุญวาสนาของผู้นั้นได้เคยสร้างไว้แต่เก่าอย่างหนึ่งจึงเกิดความรู้ขึ้นมาอย่างนั้น ข้อแรกเป็นสิ่งสำคัญมากเพราะเป็นสาธารณะทั่วไปแก่นักปฏิบัติทุกคนจะต้องพยายามทำให้เกิดให้มีขึ้นจึงได้ ข้อหลังจะเกิดขึ้นได้ก็แต่เฉพาะบุคคลที่เคยสร้างบารมีมาอย่างนั้น ที่สุดทั้งสองอย่างนั้นก็ลงที่เข้าใจให้บริสุทธิ์อันเดียวกัน

เสียงที่ดังขึ้นมานั้นมันเป็นอะไร ตอบว่า เสียงที่ดังขึ้นมานั้นเป็นเสียงพระธรรมที่มาสอนธรรมย่อมตามสอนผู้ปฏิบัติแล้วไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว บางคนเมื่อมีเสียงธรรมมาสอนก็เข้าใจว่าเป็นเสียงผีเสือกัว ส่วนคนที่ถือศาสนาพระเจ้าก็ตอนนี้แหละที่เขาว่าพระเจ้ามาสอนเขาแล้ว พระเจ้า คือ ธรรม ก็อันเดียวกัน

ธรรม คือ ผู้ซึ่งอัสตยสุจริตตรงต่อบุคคลที่ปฏิบัติแล้ว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นเพศใด วัยใด ชั้นภูมิใด เชื้อชาติใด วรรณะใด จะอยู่ในที่ใดก็ตาม ถ้าผู้นั้นปฏิบัติเชื่อตรงต่อธรรมแล้ว ธรรมย่อมโปรดปรานแก่เขาตามฐานะนั้นๆ แต่คนเรามาจะตีราคาตนเองต่ำเกินไป จนตนเองและใครๆก็เชื่อไม่ได้ที่จะนำไปปฏิบัติธรรม จึงเป็นที่น่าเสียดายมาก อย่างน้อยถ้าหากตีราคาไว้สักหนึ่งบาททองคำก็จะนำไปจับจ่ายได้ในเมื่อทองคำขึ้นราคาตามสมควร คนผู้มีปัญญาถึงจะได้รับทุกข์แสนเข็ญเขาก็ยังมีความต้องการในการพ้นจากทุกข์อยู่บ้าง

ยังมีแหม่มคนหนึ่ง สัญชาตินอร์เวย์ เธอได้รับความทุกข์แสนสาหัส เพราะสามีเธอตาย เนื่องจากถูกรถไฟชนขาขาดเป็นท่อนๆ เธอกลุ้มใจจนไม่รู้จะทำอะไรถูก คิดแต่ว่าสามีทิ้งเราให้บริการเลี้ยงบุตร สองสามคนแต่ผู้เดียว วันหนึ่งโดยไม่รู้ตัว เขานั่งไปบนยอดเขาสูงชันมากและพักอยู่ตั้งหลายวัน ทีหลังคิดถึงลูกๆ จึงรู้สึกตัวได้คิดว่า เอ๊ะ เรามาที่นี่ได้อย่างไร จึงห้อยโหนลงมา เธอพิจารณาว่า ทำอย่างไรทุกข์อันนี้มันจึงจะหมดไป สักที แล้วมาโทษพระผู้เป็นเจ้าว่า พระผู้เป็นเจ้านี้สร้างโลกสร้างมนุษย์มาให้เป็นทุกข์ แล้วพระผู้เป็นเจ้าก็ไม่มาช่วยให้มนุษย์พ้นจากทุกข์ได้ โทษสามีโทษพระผู้เป็นเจ้าไปหมดทุกอย่าง ในขณะที่พิจารณาอยู่นั้นจิตมันก็อยากจะพ้นทุกข์อย่างเดียว โดยคิดว่า ถ้าพระผู้เป็นเจ้ามายกเอาทุกข์ที่มันทับถมหัวใจอยู่ออกไปได้แล้วเขาก็จะมีความสุขอย่างยิ่ง ในขณะที่นั้นตัวของเขาเหมือนกับต้นไม้ มีเสียงฟ้าผ่าเปรี้ยงลงมาถูกต้นไม้แตกกระจายเลย ไม่มีเหลืออะไรสักชิ้นเดียว จิตของเธอสลายลงไปหมด ความทุกข์ไม่ทราบว่ามันหายไปไหนหมด เธออยู่ด้วยความโล่งอันนั้นนานหลายวัน

เธอจึงพิจารณาย้อนกลับคืนไปดูเหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้นภายหลังว่า ทุกข์มันเกิดขึ้นที่ตัวของเรานี้ เรามีตัว เรามีใจ มีสามี จึงมีลูก จึงเห็นโทษของกามราคะ เมื่อเห็นแล้วจึงอยากจะพ้นจากกามราคะ แต่ไม่ทราบว่า จะพ้นได้ด้วยวิธีใด จึงไปค้นคว้าที่หอสมุดต่างๆ ก็ได้พบแต่เพียงโครงการเท่านั้น ไปพบหนังสือ ธรรมบท ก็เพียงแต่บอกว่า ธรรมทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจประเสริฐ สำเร็จแล้วด้วยใจ แต่ไม่ได้บอกวิธีทำอย่างไรจึงจะให้ใจถึงธรรม พอดีพบกับ ดร.ฟิลลิปเขากลับจากเมืองไทย เอาหนังสือของอาจารย์เทศก์ซึ่งเป็นภาษาอังกฤษมาให้อ่านหลายเล่ม จึงเข้าใจและนำเอามาปฏิบัติตาม เธอจึงเดินทางตรงมาหาที่วัดนี้เลยทีเดียวโดยถือแผนที่ที่ ดร.ฟิลลิปเขียนให้ เธอมาวัดนี้เป็นครั้งที่สอง มาครั้งแรกเมื่อปีกลายเธอก็มาอยู่ราวเดือนหนึ่ง มาครั้งนี้ยิ่งภาวนาดีมาก ได้อยู่กับเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร เธอทำกิจทุกอย่างที่เขาทำกันในวัด เป็นต้นว่าเก็บผัก คายหญ้า ทำครัว ที่แปลกคือเธอจะไม่ยอมพูดภาษาฝรั่ง คนวัดทุกคนชมเธอทั้งนั้น ด้านภาวนาเธอจะต้องตื่นตีสามตอนพระเชษฐาระฆังทุกวัน เธอภาวนาเกิดความรู้อะไรแปลกๆต่างๆทำอะไรคิดคิดอะไรไม่ดี ภาวนาจะต้องบอกให้ละอย่าทำ ทำอะไรถูก คิดชอบ ภาวนาจะสอนให้จำไปปฏิบัติต่อไป เธอมีอาจารย์ในตัวเอง

เอ๊ะ! อาจารย์องค์นี้ทำไมจึงชมคนต่างประเทศสนักหนา ชมเป็นคั้งเป็นแควเลยทีเดียว คนต่างชาตินี่อะไรดีนักหนา คนต่างชาติก็เหมือนกับคนไทยๆนี่เอง มีทั้งดีและชั่วปนกันอยู่ แต่ที่ดีเธออดส่ำห้ำขำน้ำ ขำมทะเลมาปฏิบัติธรรมกับเราแล้วก็ได้ความซาบซึ้งในธรรมนั้นเป็นการดีมาก ขอชมบ้างคงจะไม่เสียหายอะไร ไม่คิดว่าคนไทยเราบางคนถือพุทธศาสนาแล้ว พวกนั้นนอนหลับทับสิทธิ์เสียไม่ยอมปฏิบัติธรรม บางคนตื่นลุกขึ้นมาปฏิบัติธรรมแล้ว รู้สึกว่าปฏิบัติได้ดีกว่าคนต่างชาติ ดังที่ได้ยกตัวอย่างบางท่านบางองค์มาลงไว้ในหนังสือนี้แล้ว

อาจารย์สตรีคนหนึ่งซึ่งอยากจะพ้นจากทุกข์อย่างแหม่มที่ได้กล่าวมาแล้ว เธอสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯนี่เอง เธอมีสามีแล้วมีลูกสองคน (คนอื่นพูดให้ฟัง) เข้าใจว่าในครอบครัวนี้คงมีความเป็นอยู่พอสมควร คงจะไม่อดคัดขัดสนนัก แต่เธอก็อยากจะพ้นจากทุกข์ที่แวดล้อมตัวอยู่นั้นอย่างเดียว แต่ไม่ทราบว่าจะไปบรรยายให้ใครฟัง กลัวคนอื่นซึ่งเขาเสวยสุขอยู่ในกองทุกข์จะหาว่าบ้า

พระสิทธัตถะราชกุมารอยู่ปราสาทสามฤดูสามหลัง เสวยความสุขเพียบพร้อมด้วยกามคุณห้า อันหาใครเสมอไต่ยาก แต่ในพระทัยของพระองค์เห็นว่า กามคุณห้าเป็นหลุมฝังศพของสัตว์มนุษย์ผู้เวียนว่ายตายเกิดทั้งหลาย แต่ไม่ทราบว่าจะไปพูดกับใครจึงจะรู้เรื่อง จึงได้ย่องเสด็จหนีในเวลากลางคืนตีกสังข์ ออกไปทำทุกร

กิริยาแต่พระองค์เดียวเพื่อหาหนทางพ้นจากทุกข์ ในขณะที่ทำทุกกริยาอยู่ใต้ต้นไม้อัชปาลนิโครสนั้น เด็กเลี้ยง
โคเห็นเข้าหาว่าเป็นบ้า พวกเขาก็มานำโปะสิระษะพระองค์บ้าง บ้างก็เอาไม้มาแขวงรูมูกของพระองค์บ้าง แต่
มานะกษัตริย์ของพระองค์ก็ได้กำริบ ปล่อยให้เขาทำตามภาษาของเด็ก

พวกศากยะตระกูลทั้งหลายคงเห็นว่าพระองค์เป็นบ้าอย่างเด็กเลี้ยงวัวทั้งหลายเหล่านั้น หรือ
คนทั้งหลายโดยส่วนมากในโลกนี้เห็นกันอย่างนั้นกระมัง ฉะนั้นจึงไม่มีใครติดตามและสืบสวนหา ถ้ามีจะนั้น
แล้วคงวิ่งวนหากันเป็นการใหญ่ อย่างคนในสมัยนี้มีเรื่องอะไรเล็กๆน้อยๆไม่ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นในพระราชวัง
หรือพวกพระราชวัง ก็พากันตื่นฮือกันเป็นการใหญ่

อาจารย์สตรีคนทีว่่านี้ มิใช่เธอจะเอาอย่างพระสิทธัตถะราชกุมาร แต่เธอเห็นทุกข์ในการเกิด
ในแนวเดียวกันกับพระสิทธัตถะราชกุมาร เธอจึงสามารถปฏิบัติธรรมให้ถูกทางได้ แท้จริงผู้ใดพิจารณาเห็นทุกข์
ในความเกิดนี้ ผู้นั้นได้ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เธอพิจารณาเห็นทุกข์ในความเกิดด้วยตนเอง
ตั้งแต่องค์เป็นเด็กอยู่แต่ไม่มีใครแนะนำที่จะพ้นจากทุกข์นั้นได้ กว่าจะเห็นทางพ้นจากทุกข์ได้ก็ถึงมลงไปลึกเสีย
แล้ว เธออดสำห้แนะนำพร้าสอนกองทุกข์สองกองที่เธอทำให้เขาเกิดมาแล้วทุกวี่ทุกวันให้รู้จักรักษาศีล 8 ศีล 5
ในวันอุโบสถและวันธรรมดา เพราะเกิดมาแล้วจะต้องทำกรรมอยู่นาน กรรมเก่ายังไม่หมดทำกรรมใหม่ทับถมลง
ไปอีกไม่หมดสักที แม้เด็กนักเรียนเธอก็สอนเช่นนั้นเหมือนกัน ก่อนที่จะสอนวิชาอื่นตามตารางสอน เธอสอนให้
ทำความเข้าใจสงบรอบรมใจเสียก่อนแล้วจึงสอนวิชานั้นๆต่อไป รู้สึกว่าเด็กชอบใจแล้วก็ตั้งใจเรียนดี

เธอไปที่วัดกับพวกเพื่อนมากคนและเป็นครั้งแรก ไปถึงวัดแต่เช้าเสียด้วย รับประทานอาหาร
หลังจากพระท่านฉันเสร็จ ฟังเทศน์พระแก่เล็กน้อยพอหอมปากหอมคอแล้ว รถก็จะออกเดินทางต่อไป ก่อนรถจะ
ออกเดินทางเธอได้ตัดสินใจจะไม่ไปกับเขา รีบไปเอากระเป๋านรถแล้วตั้งเสียหุ่มเพื่อนให้ไปบอกทางบ้านให้ด้วย
ว่า เธอจะอยู่ที่วัดนี้อีกสัก 4-5 วันจึงจะกลับ แล้วทางบ้านก็ไม่ต้องเป็นห่วงจะกลับคนเดียว

ในขณะที่เธออยู่ที่วัดนี้ก็โชคเสียด้วย คือได้อยู่กับเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตรเมื่ออยู่ก็มีโอกาสได้
ประกอบความเพียรเต็มที่ ทุกข์ที่เธอเห็นเป็นอารมณ์อยู่นั้นก็ยังชัดเจน เมื่อปริกรรมอานาปนสติพิจารณาลมหายใจ
เข้าลมหายใจออกออกเป็นอารมณ์ ก็เห็นชัดว่าความตายเป็นทุกข์จะตายทุกขณะลมหายใจเข้า-ออก จิตก็รวมเป็น
หนึ่งแนวเนื้ออยู่ในอารมณ์เดียว ไม่ว่าจะเดิน ยืน นั่ง นอน จิตของตนใสแจ๋วอยู่คนเดียว อายุตนะทั้ง 6 ถึงจะสัมผัส
รู้อยู่แต่มันไม่ไปเอามาเป็นอารมณ์ รู้แล้วก็หายไปรู้สึกแต่ว่ารู้มันไม่มาทำให้เกิดอารมณ์

วันหนึ่งเธอเดินผ่านมหาหน้ากุฏิผู้เขียนแล้วเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า ใจคือผู้รู้ (คือตัวกลางๆ) จิต
คือ ผู้คิดปรุงแต่งจดจำนั้นนี่อะไรต่างๆ สติ คือผู้รักษาจิต เราต้องยึดเอาใจไว้เป็นหลัก ส่วนสติและจิตนั้นมันจะทำ
หน้าที่ของมันต่างหาก เมื่อมันทำหน้าที่ของมันเสร็จแล้วมันจะกลับมาเป็นใจ เมื่อรู้ดังนั้นแล้วใจก็ผ่องใสสะอาด
เบิกบานเต็มที่ จึงเข้าไปหาผู้เขียนเล่าให้ผู้เขียนฟังดังกล่าวนั้นแล้ว

ผู้เขียนจึงบอกว่า ดีแล้วที่รู้ว่าใจ รู้ว่าจิต รู้ว่าสติ ความจริงแล้วใจและจิตและสติก็อันเดียวกัน
นั่นแหละ คือเกิดจากใจอันเดียวกันถ้าไม่มีใจแล้ว จิตและสติก็ไม่มี พระพุทธองค์ตรัสว่า ใจอันใดจิตก็อันนั้น จิต
อันใดใจก็อันนั้น แต่มีลักษณะต่างกันด้วยอาการท่านจึงเรียกต่างกัน จิต คือ ผู้คิดผู้นึกผู้ปรุงแต่งผู้จดจำร้อยแปดที่
เป็นอาการ นั้นเรียกว่าจิต ใจ คือ เว้นจากอาการเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้นิ่งเฉยไม่มีอาการแต่รูว่านิ่งเฉย ไม่มีมติด
อนาคต ไม่มีดีไม่มีชั่ว และไม่มีการไม่มีบุญด้วยเรียกว่าใจ ใจหมายรวมถึงของที่เป็นกลางๆ ของที่เป็นกลางเขา
เรียกว่าใจทั้งนั้น ใจคนเราเมื่อจะชี้ที่ใจแล้วก็ต้องชี้เข้าที่ท่ามกลางหน้าอก แต่ที่จริงแล้วใจไม่ได้อยู่ที่เดียว อยู่ได้
ทั่วไปหมดในสรีรกายอันนี้ เมื่อประสาทความรู้สึกมีในที่ใดใจก็ต้องมีในที่นั้น แม้แต่ของภายนอกเช่นวัตถุต่างๆมี
แก้วน้ำเป็นต้น เมื่อจิตเข้าไปยึดในวัตถุสิ่งนั้นก็ยึด ได้เหมือนกัน ความรู้อันนั้นจะต้องทำให้ชำนาญในอริยาบททั้ง

ลึ จะมีความรู้ยิ่งๆขึ้นไป ความรู้ที่รู้ว่าจิตมีความคิดนึกอย่างไรก็ดี สติตามรักษากิจที่คิดนึกอย่างไรก็ดี นี้เรียกว่า ปัญญาเกิดจากสมาธิ ส่วนปัญญาวิปัสสนานั้นเอาไว้ต่างหาก เพราะปัญญาวิปัสสนามีได้เกิดแก่สาธารณชนทั่วไป จะเกิดได้ก็แต่ชั้นพระอริยภูมิเท่านั้น เมื่อเกิดก็เกิดครั้งเดียวและขณะจิตเดียวแล้วก็ได้เกิดอีกในภพนั้นๆ เมื่อเกิด ย่อมพิจารณาเห็นพระไตรลักษณ์ฉัดแจ้งตามเป็นจริงทุกอย่าง ในที่ทุกแห่งทุกหนและทุกอาการของสังสารพัฏฐ์ทั้งหมด เมื่อจิตถอนออกจากรู้แล้วพิจารณาตามอาการนั้นก็ชัดอย่างเดิม แต่จิตไม่ได้เป็นอย่างเดิม

ไม่เหมือนกับความเห็นของคนส่วนมากในสมัยนี้ คนในสมัยนี้เจริญเอาแต่ปัญญาวิปัสสนา ล้วนๆเสีย ปัญญาเกิดจากสมาธิไม่เอา เหตุนี้สำนักวิปัสสนาจึงเกิดขึ้นเป็นดอกเห็ดเหมือนฤดูฝน เมื่อตั้งสำนัก วิปัสสนาแล้วผู้อบรมและผู้ถูกอบรมก็ย่อมได้ผลตามเป็นแถว

เรื่องที่เขียนมาทั้งหมดนี้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ธรรมแท้ของกลางและเป็นสังฆธรรมของจริงด้วย มีอยู่ทั่วไป ถ้าบุคคลผู้หนึ่งตั้งใจปฏิบัติกันจริงๆในธรรมที่เป็นเหตุที่ดีที่เป็นผลที่ดี ธรรมอันนั้นย่อมจะซาบซึ่งเข้าถึงใจของผู้หนึ่ง ธรรมย่อมไม่มีอคติว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในเพศใด วัยใด ชั้นภูมิใด ชาติใด และศาสนาใดก็ตาม ธรรมอันนั้นย่อมเข้าถึงหมด มิใช่แต่เฉพาะคนไทยถือศาสนาพุทธเท่านั้น ที่ว่าพุทธศาสนามาคำสอนของพระพุทธเจ้าฉันนั้น เพราะพระองค์สอนสังฆธรรม คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค บรรดาธรรมทั้งหลายใครจะรู้ใครจะสอนใครจะศึกษา มาจากที่ไหนก็ตาม ถ้าเป็นธรรมแล้วจะรวมลงมาในหัวข้อ 4 ประการนี้ทั้งหมด เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงพระนามว่า สตถา เทวมนุสสุตานิ พระองค์เป็นศาสตราจารย์ของมนุษย์และเทวดาอินทร์พรหมทั้งหมด บรรดามนุษย์ เทวดา อินทร์ พรหม ทั้งสามภพสามโลกใครจะมีธรรมมีเหตุผลดีสักเท่าใด ก็ไม่เห็นหนีไปจากธรรมที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนแล้ว คือ อริยสังฆธรรมทั้งสี่นั่นเอง

ต้นไม้ใหญ่ใบหนา ศาลาใหญ่ปลูกริมถนน ย่อมเป็นที่ปรารถนาของผู้เดินทางไกลพักร้อนฉันทันใด พระพุทธศาสนาก็เป็นที่พึ่งทางใจของผู้หลงทางไกล (คือวิภูสงสาร) ฉันทันนั้นเหมือนกัน ฉันทันนั้นวัดอุพุทธศาสนา โดยเฉพาะคือพระภิกษุควรจัดที่อยู่อาศัยแลเสนาสนะของตนให้เป็นร่มฉัตรสถาน เป็นที่นำกราบไหว้และบูชาของผู้ที่เดินทางไกล (คือวิภูสงสาร) มาพักร้อน อย่าให้เป็นเพียงสักว่าเรือนพักหาเลี้ยงชีพเท่านั้น

ทิดลึกใหม่ออกมาผมยังเกรียนๆอยู่นะหนึ่ง เขาได้พาแฟนเขาไปเที่ยว แล้วเข้าไปหาผู้เขียน ผู้เขียนถามเขาว่ามาจากไหน เขาตอบโดยอึกๆอักษๆ ไม่ชัดเจน เขาบอกว่าผมมาจากชลบุรี ถามว่ามาอะไรมากับใคร ประสงค์อะไร เขาบอกว่ามานมัสการครูบาอาจารย์ มากับแฟน และประสงค์อยากจะทำบุญแล้วแฟนอยู่ไหน เขาบอกว่า แฟนอยู่ข้างนอกยังไม่ได้แต่งงาน (คงพากันหนีเขามา)

(66) ถาม ทำอย่างไรเป็นฆราวาสอยู่ครองเรือนจึงมีความสุข

(66) ตอบ คนเราที่เกิดมาในพื้นปฐพีนี้ทั้งหมด ที่จะหาความสุขไม่มีเลย เราถือพระพุทธศาสนา จะยกคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอ้าง พระองค์ตรัสว่า พุทฺธราวาส เป็นฆราวาสที่เป็นทุกข์ ทุพฺพพิชิต เป็นพระก็เป็นทุกข์ ที่ว่าสุขๆนั้นเพราะมีวามานในความสุขต่างหาก ขอโทษเอาให้เห็นง่ายๆนี้แหละ อย่างคุณมีแฟนคุณก็เข้าใจว่ามีความสุขแล้ว คุณแบ่งใจออกเป็นสอง ใจหนึ่งคิดถึงเราอีกใจหนึ่งคิดถึงเขา เขาจะไปจะมาที่ไหนกลัวเขาจะหลุดจะคร่ากลัวเขาจะมีสองใจ กลัวพ่อแม่พี่น้องเขาจะไม่อนุญาตให้แต่งงานสารพัดร้อยแปด หนักเข้าใจของคุณจะไม่อยู่กับตัวเลย มีแต่กังวลกับเขาอยู่คนเดียว มันก็ทุกข์พอแล้ว ถามเมื่อได้เขามาแล้วแต่งงานกัน ดิบดีเป็นของคุณเรียบร้อยแล้ว จะต้องเลี้ยงดูทำมาหาเลี้ยงชีพให้พอเพียง ถ้าหาเลี้ยงเขาไม่ดีเขาจะว่าเอา เราสมัครจะเลี้ยงเขา เขาจึงยอมให้มาเป็นแฟนเรา มีหน้ายังมีทองหนัก 5-10 บาท และมีเงินประกันอีกจำนวนหนึ่งด้วย คนเรายังมีกิเลสอยู่ด้วยกันทั้งนั้น (เมื่อกิเลสมันกระทบกับอารมณ์เข้า เงินทองถึงจะมากเป็นแสนๆกิเลสมันมองไม่

เห็นหรือก เหยียดหยามดูถูกค่าเอาๆ) ทุกคนมีกิเลสเหมือนกันจึงค่อยได้กันเป็นคู่ฟัวตัวเมีย (ระวังเถอะเมื่อกิเลส มันขึ้นมา เงินเป็นล้านๆกิเลสมันไม่เห็นหรือก เหยียดหยามดูถูกค่าเอาๆ) แต่เราก็ต้องอยู่เหมือนข้าทาสในเรือน สรุปลแล้วเราต้องซื้ออยู่จึงจะได้อยู่ ไม่เหมือนกับเราอยู่บ้านบิดามารดาของเรา

ทุกข์ของผู้บวชก็มีเหมือนกัน แต่ยังชั่วหน่อยทุกข์คนเดียว ทุกข์ต่อผู้ด้วยความอดกลั้น คนเรา ถ้ายังมีกิเลสอยู่ก็เป็นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ทุกข์ของฆราวาสปล่อยตามใจของตนเอง มันเป็นทุกข์บ้านปลาย ทุกข์ของผู้บวชทุกข์ต่อผู้กิเลสของตนเองไม่ปล่อยใจให้ไปตามกิเลส มันจึงหดตัวเข้ามาเรื่อย ที่สุดทุกข์มันก็จะหมดไป พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความอดกลั้นต่อกิเลส ความทนทานต่อกิเลสเป็นตบะธรรม คือเครื่องแผดเผากิเลสอย่างยิ่ง

ในที่สุดทิดสี่ก็ใหม่เธอขอปวารณาตัวเป็นลูกศิษย์ผู้เขียน ลาออกไปข้างนอกรับเอาแฟนของเธอแล้วหายไป

มีผู้หญิงคนหนึ่งนำนักดื่มคนหนึ่งซึ่งเป็นสามีของเธอเข้าไปหาผู้เขียน และสามีของเธอเองก็รับรองว่าเธอเป็นนักดื่มเก่ง มีกิจธุระการค้าขายส่งสินค้าให้เขา เมื่อดื่มน้ำทองแดงเข้าไปแล้วอาละวาดลูกเมียไม่มี दिलย อาละวาดทำให้บ้านแตกสาแหรกขาดมาหลายครั้งหลายคราวแล้ว แต่ภรรยาที่ประสานกลับคืนมาได้ก็ แม่แต่คนนอกบ้านก็ยังตามไปอาละวาดเขา จนคนแถวนั้นเกลียดชังหนีไปหมด ครั้งสุดท้ายนี้รับประทานอาหารไม่ได้ รับอะไรเข้าไปแล้วอาเจียนออกมาหมด ถึงกับเข้าไปรักษาที่โรงพยาบาล แล้วไปซื้อที่โรงพยาบาลเกือบจะเอาชีวิตไปทิ้งที่โรงพยาบาล พอออกจากโรงพยาบาลมาไม่กี่วัน ภรรยาเลยพาไปหาผู้เขียนที่วัด บอกความจริงให้ ฟังดังกล่าวมาแล้วทุกประการ ภรรยาเขาบอกว่าผู้ที่ดื่มสุรา กัญชา ยาเสพติด หรือเล่นการพนันต่างๆมาที่วัดนี้แล้ว หายหมด เขาบอกเล่าอย่างนั้น ผู้เขียนบอกว่าไม่จริง เรื่องเหล่านี้จะละได้ก็ตัวของเรานั้นแหละ โทษของมันอาตมา ไม่อยากกล่าวหรือก ใครๆก็รู้ดีแก่ใจทุกคนแล้วว่าโทษมันมีแค่ไหน คนที่มาสู่สำนักนี้จะเป็นพระ เป็นเณร เป็น ปะขาวและแม่ชีก็ตาม ล้วนแล้วแต่มาด้วยจิตหวังดีจะทำดีด้วยกันทั้งนั้น เมื่อมาอยู่แล้วก็ต้องทำตามกฏกติกาของ หมู่ทั้งนั้น ถ้าทำได้ก็อยู่ไป ถ้าทำไม่ได้ก็อดทนไม่ไหวก็หนีไป บางคนเป็นนักดื่มมาอยู่เป็นปีสองปีแล้วก็อดทนได้ พอออกไปกลับดื่มจัดเข้ายิ่งกว่าเก่าเป็นสองเท่าสามเท่าก็มี ไม่ใช่ละหรืออดเพราะอาตมา ก็เอาเงินเจ้าของเองซื้อดื่มเอง แล้วเจ้าของเองก็มาเอง มิใช่อาตมาจะไปบังคับให้เขาดื่มให้เขาเมา เป็นใจเขาอยากดื่มและอยากอดต่างหาก

คุณจะอยู่ก็อยู่ได้แต่ต้องทำตามกฏกติกาของวัดนะ กฏกติกาของวัดก็รับประทานอาหารมี อดเดียว ผู้ชายต้องอยู่ต่างหาก ผู้หญิงก็ต้องอยู่กับผู้หญิง เป็นต้น ภรรยาบอกว่า เขาจะอยู่นานเท่าไรก็ได้หรือจะบวชก็ ยิ่งดี เขาบอกว่า โธ่ ฉันอยู่ไต่เพียงแค่นี้ก็ดีโธแล้ว ฉันไม่เคยนอนวัดเลย ภรรยาเขาอยู่เพียงสองคืนก็กลับ เขาอยู่คนเดียวจิตใจว่าหว่ามากอนไม่หลับตลอดคืน น้ำตานองหน้าตลอดคืนเลย ไหนจะคิดถึงบ้านคิดถึงลูกคิดถึงเมีย หิว ขาวก็หิว คิดอยากดื่มสุราก็ไม่มีที่จะซื้อ เขาอยู่มาได้สามสี่วันอาการเหล่านั้นค่อยบรรเทาลงบ้าง เขาอยู่มาได้สอง อาทิตย์กว่าแล้ว อาการทั้งหมดก็ไม่ปรากฏนับว่าเป็นผลดีแก่เขา

นี่เรื่องของคนขี้เมาเข้าหาพระให้พระช่วยเหลือ เราสมัครใจเรามาแล้วจะให้พระ ช่วยเหลืออย่างไรได้ ความเมาของคนมีหลายอย่าง เมาสุราเป็นของจรมาต่างหาก ถ้าสมัครใจจะละและเห็นโทษจริงแล้วละได้ง่าย ความเมาที่ละได้ยากกว่านี้ยังมีอีก ความเมาในการที่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวกำลังสวยงามนั้นเป็น ของละยาก เพราะมันพร้อมด้วยความเจริญของร่างกายและจิตใจก็กำลังคึกคะนอง ความเมาในการที่เห็นว่าตนยังไม่แก่ไม่เฒ่า กำลังวังชายังดีอยู่ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ความเมาในการที่เห็นว่าตนยังไม่ทันตายจะมีอายุนานอยู่ ความ เมาทั้งหลายเหล่านี้เป็นเหตุกระทำความดีใส่ตนไม่ได้ บำเรอแต่ความเมาถ่ายเดียวไม่ได้คิดถึงความตาย ความเมา

เหล่านี้เป็นของละได้ยาก เพราะเกิดกับตน เหมือนกับราชสีห์นอนอยู่ถ้ำแก้ว ลูกจากที่นอนแล้วมองเห็นเงาของตัวปรากฏอยู่ในถ้ำ เข้าใจว่ามีราชสีห์อยู่ในถ้ำนั้นอีกตัว หมายถึงขี้ให้ตายกระโดดใส่ถ้ำเต็มแรง ตัวเองเลยตาย

ผู้หญิงคนที่ตามปัญหาข้อที่ 54 ถามเพิ่มเติมว่า

(67) ถาม คนที่ทำผิดทำไม่ผิดคนอื่นก็เห็นโดยมากแล้วก็เห็นว่าผิด ทำไมดิฉันคิดจะแผ่เมตตาให้เขารู้ตัวแล้วกลับใจทำดีใหม่เสีย แต่ก็แผ่ไม่ออกสักที มันเพราะเหตุใด

(67) ตอบ มันเป็นเพราะความยึดถืออันนั้นมันยังไม่หมด คือถือว่าคนๆนั้นทำความผิดไม่ดียิ่งคนอื่นก็เห็นว่าเขาผิดด้วยก็เป็นหลักฐานมันเข้าไปอีก ถึงเราจะไม่โกรธเขาแต่ความยึดถืออันนั้นมันยังฝังแน่นอยู่ภายในใจ มันจึงแผ่เมตตาไม่ออก ถ้าจะให้ให้ออกแล้วมันต้องทิ้งความยึดถือทั้งหมด มีแต่ความเอ็นดูสงสารเขา คิดว่าเขาทำผิดเพราะความหลงไม่รู้เท่าถึงการณ์ คิดว่าเขาเป็นเด็กคนหนึ่งแต่เป็นเด็กใจดี หรือถือว่าเป็นบุญกรรมของสัตว์เขาสร้างของเขามาอย่างนั้น เขาจึงต้องเป็นอย่างนั้น เมื่อบุญกรรมเขาทำมาแล้ว เขาจะต้องได้รับผลกรรมนั้นๆต่อไป บุญกรรมใครทำอะไรแล้ว ตนเองย่อมได้รับผลกรรมนั้นๆ ใครจะมาเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างอื่นย่อมไม่ได้เด็ดขาด แล้วเป็นเครื่องเตือนไม่ให้เราทำความชั่วต่อไป หรือบางทีจิตนั้นมันอาจจะสงบเกินไป แล้วคิดจะแผ่เมตตา มันก็เลยแผ่ไม่ออกก็เป็นได้ ต้องพิจารณาให้ดี จิตมันจะอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งในสองลักษณะนี้ก็ได้ถึงอย่างไรอย่าได้ปรารภคนอื่น ให้ปรารภเราดีกว่า เพราะคนอื่นหมั่นคนแสนคนไม่สามารถจะทำให้เราดีและชั่วได้ มีแต่เราคนเดียวนั่นแหละทำเอาเอง

พระนวกะที่ถามปัญหาข้อที่ 63 ถามว่า

(68) ถาม เมื่อพิจารณาตามหาใจเข้าหาใจออกแล้วจิตจะรวมลงเป็นสมาธิแน่นเต็มที จิตไม่ไปปรปรวนอายตนะภายนอกทั้งหมด จิตจะอยู่ของมันเช่นนั้นนานสักเท่าไรก็ไม่ทราบ แล้วจิตนั้นก็ถอนออกจากสภาวะนั้น ต่อจากนั้นก็รู้ตามอายตนะทั้งหลายที่มากระทบอายตนะภายใน แต่เมื่อรู้แล้วมันรวมเข้ามาอยู่ที่เดิมอีก (คือตัวกลาง) มันอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา อยากจะถามว่าจิตเช่นนี้จะใช้ได้ไหม

(68) ตอบ ใช้ได้ดีแล้วทำไปเถอะ ทำอย่างนั้นแหละทำให้ชำนาญ เมื่อทำให้ชำนาญแล้วหากจะรู้ด้วยตนเองว่าอะไรเป็นอะไร คุณทำมาไม่ถึงปีท่านที่ทำมานานเป็นสิบๆปีก็ยังไม่ชำนาญ เรื่องเหล่านี้ต้องอาศัยกาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ มิใช่ได้แล้วเป็นแล้วจะตื่นตื่น ความตื่นตื่นนั้นก็เป็นการเหมือนกัน

มีผู้หญิงคนหนึ่งไปหาผู้เขียนที่วัดหินหมากเป้ง แล้วได้ฟังธรรมที่ผู้เขียนได้เทศน์ให้ฟัง ต่อจากนั้นเธอก็ไม่ไปหาอีกเป็นเวลานานกว่าสามปีเศษ เธอบอกว่าที่ไม่ได้ไปหาที่วัดเป็นเวลานานนั้นมิใช่เธอไม่มีผลงานในการกระทำสมาธิ ผลงานมีอยู่ แต่ผลงานธรรมดานี้เอง จึงอยากจะเก็บไว้ถามในเมื่อมีโอกาสในเวลานี้ก็ได้อีกแล้ว

(69) ถาม เมื่อนั่งสมาธิจิตเข้าสู่วงศ์สังขารดับหมด ยังแต่ผู้รู้อย่างเดียว ช่วงระยะหนึ่ง จะอนุโลมเข้าขั้นอัปปนาสมาธิได้หรือไม่ เพราะเคยอ่านหนังสือของหลวงปู่เขียน และฟังหลวงปู่แสดงธรรมว่าอนุโลมเข้าอยู่ในขั้นอัปปนาสมาธิได้

(69) ตอบ อนุโลมเข้าขั้นอัปปนาสมาธิได้ แต่อัปปนาสมาธิเต็มที่แล้วสังขารดับหมด จะมีแต่สติที่สติของอัปปนานั้นต่างหาก คือหมายความว่ารู้ตัวอยู่แต่มิใช่รู้ตัวอย่างธรรมดา รู้ตัวอย่างคนอื่นรู้ไม่ได้รู้ตัวอย่างพูดไม่ออกบอกไม่ถูก รู้เฉพาะตัวเอง นั่นเรียกอัปปนาสมาธิ ถ้าอัปปนามานยิ่งไปกว่านั้นอีก เงียบดับหมดเลย

แม้แต่ลมหายใจก็จะไม่ปรากฏ ทั้งสองอย่างนี้ย่อมเกิดแก่ผู้ปฏิบัติ จะห้ามไม่ให้เกิดไม่ได้ เว้นแต่ผู้นั้นจะคิดหรือไม่ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าผู้มีปัญญาเห็นว่าอันนี้เป็นฉนวนเป็นเครื่องอยู่เฉยๆ ไม่คิดก็ดีไป อันนี้เป็นสมาธิแล้วก็ตามต่อไป ไม่ให้เสื่อม ก็เจริญก้าวหน้าต่อไป

(70) ถาม ตั้งแต่ได้ปฏิบัติอยู่ในระดับนั้นแล้ว ทำให้สมาธิดีขึ้นมาก ที่ว่าดี คือ จิตสงบได้รวดเร็ว เมื่อจิตสงบสว่างแล้วนั่งได้นาน แล้วจะเพลิดเพลิดไม่ส่งสายไปไหน ไม่รู้สึกปวดเมื่อยใดๆทั้งสิ้น นั่งเป็น ชั่วโมงสองชั่วโมงจะผ่านไปอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้จึงเรียนถามหลวงปู่ว่า อยู่ในชั้นองค์ฌานใช่หรือไม่

(70) ตอบ อยู่ในชั้นของสมาธิ ถ้าอยู่ในชั้นขององค์ฌานแล้วจะไม่รู้สึกอะไรเลย สมาธิขั้นนี้จะไม่เกิดปัญญาก่อน เพราะไม่ชำนาญ หรือเพราะนิสัยเรามาเป็นอย่างนั้น ถึงไม่มีปัญญาก็ขอให้รักษาอันนั้นไว้เสียก่อน การที่ฝึกหัดจิตให้สงบได้เร็วและอยู่ได้นาน นับว่าดีและหาได้ยากที่สุด

(71) ถาม ถ้าอยู่ในลักษณะนี้เรื่อยไป ปัญญาไม่เกิดมีแต่ความสุขสบาย จะหาอุบายอย่างไรจึงจะเกิดปัญญา

(71) ตอบ จะว่าปัญญาไม่เกิดอย่างไร คุณมีอุบายปัญญาแล้วที่เข้าถึงความสงบสุขนั้น คนไม่มีปัญญาไม่เข้าถึงความสงบสุขหรือ ความสงบสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เข้าถึงแล้วจะเอาอย่างไรอีก สำหรับปัญญาวิปัสสนานั้นเอาไว้เสียก่อน มันมีใช้จะเกิดแก่คนทั่วไป จะเกิดมีแต่พระอรหันต์ในภุมินั้นๆ เมื่อจะเกิดก็เกิดในขณะจิตเดียวเท่านั้น มิได้เกิดถึงสองครั้ง เมื่อเกิดแล้วจะเห็นแจ้งในพระไตรลักษณ์ตลอดทั่วไปหมด ไม่ว่าของภายในและของภายนอกเป็นอย่างเดียวกันหมด และเมื่อจะเกิดก็มีได้ตั้งใจจะให้เกิด แต่มันเกิดเองของมันต่างหาก ไม่เหมือนคนในสมัยนี้วิปัสสนาเกิดบ่อยตามปริยัติ เกิดแล้วก็เสื่อมเร็วเสียด้วย เพราะอรหันต์เต็มกันไปหมดทั้งบ้านทั้งเมือง

(72) ถาม บางครั้งในการปฏิบัติ ดิฉันเริ่มพิจารณาอสุกคฤจิตของตนเอง พอสงบก็เพ่งคฤจิตอย่างเดียว ปัญญาไม่เกิดมีแต่ความรู้ว่าจิตสงบและเฉยสบายอย่างเดียว ผู้ได้ฌาน 4 แล้วจะพ้นจากอภายภูมิหรือไม่ ดิฉันได้เคยเรียนหลวงปู่เคยบอกว่า ดิฉันได้อภิญญาแล้ว อภิญญามีถึง 6 อย่างดิฉันได้ อย่างไรบ้างแต่ตนเองทราบว่ามี หูทิพย์ ตาทิพย์ ได้แล้ว เวลาสมาธิถ้ามีนิมิตมาพูดอะไรดิฉันได้ยินแต่ไม่สามารถที่จะสนทนาในนิมิตนั้นได้ เพราะยังตั้งจิตไม่ถูก

(72) ตอบ การพิจารณาต้องพิจารณาจนมันเกิดอสุกคฤ คือให้เห็นเป็นอสุกจริงๆ จะเห็นเป็นบางส่วนหรือเห็นทั้งหมดก็ได้ เห็นร่างกายอันนี้เปื่อยเน่าเหม็นโล้ หรือเป็นเป็นตัวหนอนชอนกินอยู่หรือสุนัขขี้แยกัดกิน จนเบื่อหน่ายสะอิดสะเอียนน่าเกลียดเป็นต้น จึงเรียกว่าอสุก จะเพ่งเอาแต่จิตอย่างเดียวก็น่าได้หรือ แต่ไม่ชำนาญ ที่ว่าปัญญาไม่เกิดนั้นเพราะยังไม่ถึงขั้นปัญญา ปัญญาที่รู้ที่จิตสงบนั้นก็อีกใจแล้ว ผู้ได้ฌาน 4 ถ้าเป็นโลกียฌานยังไม่พ้นจากอภายภูมิ ที่ทราบว่าคุณเองได้ หูทิพย์ ตาทิพย์ นั้นดีแล้ว แต่อย่าไปอยากพูดสนทนากับมันเลย ยังไม่ชำนาญเดี๋ยวเสื่อมหมด ขอให้รักษาอันนั้นไว้ก็พอแล้ว

(73) ถาม ถ้าอยู่ในลักษณะความสงบอย่างนี้เรื่อยไปปัญญาไม่เกิดมีแต่ความสุข จะมีอุบายอย่างไรปัญญาจึงจะเกิด

(73) ตอบ คุณและคนทั้งโลกอยากได้แต่ปัญญา ปัญญาคืออะไรคุณรู้ไหม ปัญญาคือ ความรู้ ว่าจิตของตนที่คิดดี ที่คิดชั่ว คิดหยาบ คิดละเอียด ทุกอิริยาบถเป็นปัญญาแล้ว เมื่อรู้แล้วเข้ามารวมอยู่ที่เดิม นั่นจึงเป็นปัญญาที่ถูกต้อง มิใช่ปัญญาเห็นสิ่งสารพัดแล้วรวมเข้ามาอยู่ที่เดิมไม่ได้ นั่นเรียกว่าความเพลิดเพลิด

(74) ถาม บางท่านกล่าวว่าผู้ที่ได้พระโสดาบันจึงจะพ้นจากอภายได้โดยเด็ดขาด ในชาติปัจจุบันได้ ดิฉันก็ปรารถนาพระโสดาบันเป็นที่ตั้ง แต่ตัวตนเองก็ทราบว่าจะยังไม่ถึงพระโสดาบัน เพราะศีลไม่

บริสุทธิในบางครั้งบางโอกาส ยังออกผลไม่ได้ เช่น มด ยุง ปลวก ขึ้นบ้าน และไต่ของต้องไล่ แต่ก็รู้อยู่ว่าเมื่อไล่มันจะต้องตาย แต่ข้ออื่น ๆ ดิฉันไม่กลัว เพราะตนถือสังข์อยู่แล้ว จึงอยากถามว่าในลักษณะอย่างนี้อนุโลมว่า เป็นผู้มีอารมณ์อยู่ในพระโศคาบันได้หรือไม่

(74) ตอบ อาตมาไม่ใช่นักพยากรณ์ว่าคนนั้นได้โศคาบัน สกทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ ท่านพูดแต่ผู้ถึงพระไตรสรณาคมน์มีองค์ 5 คือ นับถือพระพุทธเจ้า นับถือพระธรรม นับถือพระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต นี่เป็นสามแล้ว ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อกรรมเชื่อผลของกรรม เป็นสี่ ไม่ทำบุญนอกจากพุทธศาสนาเป็นห้า ถ้ามีศีล 5 เป็นนิจ เป็นหก นับเนื่องในพระโศคาบันที่ว่า มด ปลวก และยุงมันกัดและขึ้นบ้านหรือตอมอาหารเราไล่เพื่อให้มันหนี แต่ไม่มีเจตนาที่จะฆ่ามัน แต่บังเอิญมันตาย ไม่คิดจากศีลข้อปาณาฯ

ที่ว่าผู้ได้โศคาบันแล้วพ้นจากอบายนั้นไม่แน่เหมือนกัน ดูแต่พระเจ้าพิมพิสารฯ พระพุทธเจ้าได้พยากรณ์ว่าได้พระโศคาบันแล้ว เมื่อสวรรคตแล้วได้ไปเกิดเป็นยักษ์ และได้มาทูลพระพุทธเจ้าอีก (แต่ยักษ์ในที่นี้อาจหมายถึงเทวดาก็ได้) ผู้ที่ได้มาน 4 ที่เป็นโลกียะยังไม่พ้นจากอบายแน่ ตัวอย่างเช่นพระเทวทัตเป็นต้น

(75) ถาม วันหนึ่งดิฉันนั่งสมาธิได้เห็นแสงออกไปจากจิต ขาวเหมือนแสงไฟฉาย นั่นเป็นแสงอะไร

(75) ตอบ นั่นเป็นแสงเกิดจากสมาธิ เมื่อสมาธิเป็นแล้วจะเห็นแสงหลายอย่างหลายเรื่อง แต่มิได้เห็นทุกคนนะ บางคนจิตจะรวมเป็นสมาธิแน่นแค้นสักเท่าไร แต่ก็ไม่มีแสงหรือมีนิมิตก็มี นี่เป็นเพราะบุญวาสนาบารมีของแต่ละบุคคล นิมิตวานานี้มิใช่เป็นของดีและไม่ดี บางคนไม่เคยเห็นเมื่อเห็นแล้วไปติดอยู่เลยเสื่อมเสียก็มี

(76) ถาม แสงที่ออกจากจิตดิฉันประสมมาหลายครั้งหลายหนแล้ว คือเป็นเส้นตรงไปเหมือนกับก้านไม้ขีด เป็นลำไปเหมือนไฟฉายขาวสุดลูกตา แสงจะออกจากจิตทีละชนิด หายใจเข้าก็ออกมานิดหนึ่ง หายใจออกก็ออกนิดหนึ่ง แล้วยาวไปสุดลูกตา สมวิริยะตั้งอยู่ได้นาน คราวนี้แสงจะกระจายออกไปทั้งหมด

(76) ตอบ แสงอะไรทั้งหมดจะเป็นแสงเล็กแสงใหญ่หรือจะมีอาการอย่างใดก็ตาม เรียกว่านิมิตเกิดจากภavana พอจิตจะรวมเข้าไปแล้วจิตก็เกิดนิมิตขึ้น จิตก็หลงคิดในนิมิตนั้นๆ ภavanaก็เสื่อมจากภavana นั้น นิมิตนั้นไม่มีความหมายอะไรเลย นอกจากจะทำให้หลงนิมิตนั้น

(77) ถาม ขณะที่ดิฉันนั่งภาวนาอยู่ จะมีดอกมัลลิการ่วงลงมารอบๆข้างตนเอง ดิฉันคิดว่าเป็นมลกลแก่ตนเอง ความคิดจะถูกหรือไม่

(77) ตอบ ความคิดนั้นก็ถูกเหมือนกัน เพราะเรานั่งสมาธิเป็นแล้วจึงได้เห็นดอกมัลลิกามาปรากฏ แต่ดอกมัลลิกาที่เห็นปรากฏในสมาธินั้นไม่มีความหมายอะไร เป็นแต่เครื่องทำความปลื้มปิติให้เกิดแก่เราเท่านั้นแหละ

(78) ถาม เวลานั้นสมาธิดิฉันได้เห็นแสงออกจากพระเนตร พระพุทธรูปที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่บรรพบุรุษของดิฉันนั้นงามเหลือเกิน ถ้าจะเปรียบเพชรในมนุษย์แล้วก็ไม่มีที่ไหนเหมือน ดิฉันคิดว่าเทพในเบื้องบนท่านมาสัง ความคิดที่ดิฉันคิดนี้จะถูกไหม

(78) ตอบ อาตมาได้ตอบมาแล้วว่า นิมิตของผู้ภาวนาจะเป็นข้อมเป็นต่างๆ เกิดเป็นแสงบ้าง เป็นภาพบ้าง เป็นเสียงบ้าง บางทีก็ปรากฏกลิ่นก็มี ผู้ไม่ปรากฏจะทำสักเท่าไรจิตละเอียดจนกระทั่งลงถึงอัปภานาแล้วก็ไม่ปรากฏ คนเราปฏิบัติอยากเห็นอย่างเขา เมื่อไม่เห็นก็ท้อถอยเสีย พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ชำระจิตอย่างเดียว เมื่อชำระจิตละเอียดแล้ว เรื่องเหล่านั้นมันจะเกิดหรือไม่เกิดช่างมัน มันไม่มาทำอะไรให้เราได้หรอก จิตยังไม่เป็นสมาธิอยากเห็นอะไรต่าง ๆ นานา มันเลยไม่เป็นเสียเข้าไป

(79) ถาม ขอเรียนถามท่านอาจารย์อีกข้อหนึ่งว่า การพิจารณาเรื่องการเกิดเป็นทุกข์พิจารณา มากๆเข้า จิตมันสลดอย่างบอกไม่ถูกค่ะ เพราะเห็นเป็นทุกข์จริงๆ เมื่อพิจารณาความรักคือทุกข์ จิตมันสลดอีกจน น้ำตาไหลนองหน้าเลย เคยถามท่านอาจารย์แล้วครั้งหนึ่งว่า มันเป็นสัญญาหรือเป็นปัญญา เมื่อมีลักษณะอย่างนี้ จะเรียกว่าจิตมันเห็นพระไตรลักษณ์แล้วหรือยังคะ

(79) ตอบ จะให้เห็นอย่างไหนอีก เห็นจนเกิดสลดสังเวชเห็นจนน้ำตาร่วงแล้วก็เห็นละซึ่งนี้แหละเรียกว่าเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน เห็นอย่างว่ามาในเบื้องต้นเห็นรูป ฟังเสียง คมกลิ่น สารพัดทุกอย่างนั้น มันเป็นเหตุให้คิดให้หลงให้เพลิน ไม่รู้จักเบื่อหน่าย เกิดความประมาท ไม่อยาก บำเพ็ญคุณงามความดีเพื่อให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง แต่คนเราไม่เชื่อพระพุทธเจ้าจึงอยู่เป็นทุกข์อย่างนี้แหละ

นอกจากนี้แล้วก็ไม่มีเรื่องอะไรที่จะเรียนให้หลวงปู่ทราบ เพียงแต่ผลของการปฏิบัติของจิตมัน เดียวจิตเห็นจิต (แบบไม่มีภาพแต่จิตมันรู้เรื่องนี้อธิบายยาก) ว่าใครจะทำอะไรที่ไหน บางครั้งจิตมันก็ตีความหมายได้ บางครั้งก็ตีความหมายไม่ได้ ถ้าตีความหมายไม่ได้จิตมันก็ถามผู้รู้ สมาธินี้ยังปฏิบัติก็ยิ่งรู้ยิ่งเห็นสิ่ง แปลกๆต่างๆ สิ่งนี้นึกไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ มันก็เป็นไปจนได้ออย่างน่าอัศจรรย์ทีเดียว

แม่ค้าขายของเบ็ดเตล็ดคนหนึ่ง แต่เวลานี้เธอหยุดขาย เข้าวัดภาวนามาหลายปีแล้ว เธอสงสัย

(80) ถาม เวลาจิตส่งสายไปตามอารมณ์ก็รู้ว่ามันส่งสายแล้วยึดดึงเอาจิตตัวนั้นให้มาอยู่ในใจ (คือตัวกลาง) แล้วนิ่งเฉย จิตมันทำคังนี้อยู่เสมอแล้วก็จะได้รับความสบายมาก อย่างนี้จะถูกไหม

(80) ตอบ ถูกแล้ว จิตจี๋ โมขชอบ โกง โทหกมาก ปลิ้นปล้อนหลอกลวงอยู่เสมอ ทำผิดแล้วก็ไม่ยอมผิด ถึงจับได้ค่างานเขาที่ยังไม่ยอมรับผิด จึงจับเอาจิตตัวนั้นลากเข้ามานั่งในสภา เอาใจ (ผู้เป็นกลาง) ไม่มีอคติเอนเอียงไปข้างไหน มานั่งบนบัลลังก์ พินาศความซึ่งลงไปเด็ดขาดว่า ผิดหรือถูก นี่พิพาศาคคืออาญาโทษ ของจิตและพิจารณาด้วยใจแล้วก็ป็นธรรมที่สุด ไม่มีศาลไหนหรอกที่จะพิจารณาได้อย่างนี้ เมื่อพิพาศาซึ่งขาดลง ไปแล้ว ก็ไม่มีใครอุทธรณ์ถวายฎีกา และไม่มีใครเป็นผู้รับด้วย ไม่เหมือนศาลทั่วไป ซึ่งเขาสืบสวนทั้งโจทย์ และจำเลยนับเป็นสิบๆคน ด้วยการเขียนบันทึกปากคำให้การ หรือบางคนบางทีคำให้การอาจพลิกตัวหนังสือไปตามเงินก็ได้ เพราะบางคนเห็นเงินเหนือกว่ากฎหมาย ดังเราจะเห็นได้อยู่ทั่วไปในเวลานี้

พิพาศาคคืนด้วยกฎหมาย แก่คนเป็นผู้ทำสำเร็จแล้ว แต่ใจคนผู้ถูกลงโทษยังไม่ยอมเมื่อได้ โอกาสเวลาใดสามารถกระทำโทษนั้นๆอีก ไม่เหมือนโทษของจิต เมื่อทำผิดแล้วใจตัดสินอย่างไรยอมรับสารภาพ ทุกอย่าง อย่างน้อยที่สุดความชั่วนั้นยอมไม่กระทำอีกต่อไป

พระรูปหนึ่งมีพรธมมากพอสมควร เธอเกิดความปริวิตกในใจมานานแล้ว ถามใครก็ไม่ได้อ ความกระจ่างถามว่า

(81) ถาม ผมอยากขอถามท่านอาจารย์ คำว่า วิญญาณ สัญญา อภิญญา ปัญญา มีลักษณะและ เกิดในที่ต่างกันอย่างไร

(81) ตอบ ปัญหาของท่านกินความกว้างขวางเหลือเกิน เป็นของเกินความสามารถที่ผมจะ อธิบายให้เข้าใจได้ ถ้าผู้ฟังไม่เข้าใจมูลฐานของ วิญญาณ สัญญา อภิญญา ปัญญา เสียก่อน ฟังแล้วจะไม่ได้ความ เพราะของพรรคนี้อันเป็นของไม่มีตัวตน ยากที่จะหยิบยกเอามาอธิบายให้ผู้ฟังเห็นได้ ถึงอย่างไรเมื่อถามแล้วเพื่อ

ไม่ให้เสียเวลา ผมก็จะอธิบายให้ฟังตามความเข้าใจของผม ตามที่พิจารณาเห็นพอสมควร ท่านจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็เป็นสิทธิของท่านเอง ขอถือเสียว่าเป็นธรรมสากัจฉาก็แล้วกัน

ก่อนที่จะพูดกันเรื่องเหล่านี้ ขอให้ทำความเข้าใจกันถึงเรื่องจิตกับเรื่องของใจเสียก่อน เพราะถ้าไม่เข้าใจถึงเรื่องจิตกับเรื่องของใจแล้ว พวกกันวันยังค่ำก็จะไม่เข้าใจสักที จิตหรือใจเป็นของไม่มีตัวตน จะพูดว่าไม่มี ก็ไม่ได้ ความคิดปรุงแต่งจดจำอย่างนั้นอย่างนี้ก็มีอยู่ จะพูดว่ามี จะเอาสิ่งที่คิดนึกปรุงแต่งนั้นมาแสดงให้เห็นก็แสดงไม่ได้ จะเห็นได้ก็แต่ผลของความคิดนึกปรุงแต่งเท่านั้น ตัวผู้คิดนึกปรุงแต่งไม่มีในที่นั้น วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เขาไม่คิดถึงใจ เขาคิดเอาแต่ระบบประสาทของสมองเป็นผู้สั่งการ (หรืออะไรต่ออะไรเยอะเยอะพวกเราไม่ได้เรียนภาษาฝรั่งอย่างพูดเลขดีกว่า) ในทางพุทธศาสนาของเราพระองค์ที่ตรัสเทศนาว่า ประสาทมีอยู่ทั่วไปในสรรพางค์กาย ไม่ใช่มีแต่เฉพาะสมองเท่านั้น อวัยวะทุกส่วนเช่น ตา เป็นต้น ตาเห็นรูป ประสาทตารับรู้แล้วจึงวิ่งเข้ารายงานประสาทสมองเป็นต้น แม้แต่อวัยวะเล็กๆน้อยๆเช่น เส้นผม เป็นต้น ก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้น จิตวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เขาจึงถือว่า จิตอยู่ที่สมอง ชักตัวอย่างเช่น สมองพิการหรือเสื่อมคุณภาพแล้วจะทำงานไม่สมบูรณ์ หรือปัญญาเสื่อมลงเป็นต้น

พุทธศาสนาถือเอาจิตเป็นใหญ่ ส่วนระบบประสาทสมองเป็นแต่ที่ทำงานเท่านั้น เมื่อที่ทำงานชำรุดหรือเสื่อมเป็นเพียงจิตทำงานไม่สะดวกเท่านั้น ถ้าจิตชำรุดหรือดับไม่มีเสียแล้ว ระบบประสาทสมองถึงจะยังคืออยู่ที่ใช้การไม่ได้

เมื่อเชื่อกันอย่างนี้แล้ว คราวนี้จึงมาพิจารณากันถึงเรื่องของจิตหรือใจ ที่จริงจิตหรือใจก็อันเดียวกัน พระพุทธองค์ตรัสว่า จิตอันใดใจก็อันนั้น (เรื่องนี้จะได้อธิบายต่อไปข้างหน้า ตอนนี้อธิบายถึงเรื่องที่เกิดหรือที่ดับของจิตหรือใจเสียก่อน) สัมภาวะธาตุของมารดาบิดาประสมกันที่แรกน้อยนิดเดียว หรือที่เรียกว่า สเปอรฺมาโตซัว คลานเข้าหาไข่ (วัตถุธาตุ) ปรุณวิญญาณ (นามธรรม) จึงเข้ามาเกาะยึดแล้วธรรมชาติก็ค่อยแตกแต่งให้เจริญเติบโตมาโดยลำดับ แล้วปรุณวิญญาณอันนั้นก็ยึดอามาเป็นของตัวเอง จิตหรือใจไม่ได้มีอยู่ ณ ที่เดียวของร่างกาย เมื่อไปยึดในที่ใดก็มีความรู้สึกในที่นั้น นั่นแหละคือจิตหรือใจ จิตหรือใจนี้จะทำอะไรสูงชันไม่ได้ มันเป็นนามธรรม แม้แต่กล้องจุลทรรศน์ก็ไม่สามารถจะเห็นได้ จะรู้ได้ก็แต่ท่านผู้มีปัญญาญาณ ใช้กล้องญาณทัสสนะของท่านเอง แต่คนอื่นไม่มีกล้องอย่างท่านก็รู้ด้วยไม่ได้

ความไม่รู้เหตุและผลของตัวเองและคนอื่น นั่นเรียกว่า อวิชชา ความทะยานอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกว่า ตัณหา ความเข้าไปยึดถือว่าเป็นของกูนั่นเรียกว่า อุปาทาน การกระทำด้วยกาย วาจา จิต ทั้งอดีตอนาคต และปัจจุบัน นั่นเรียกว่า กรรม ทั้ง 4 อย่างนี้เป็นนามธรรม เมื่อขันธห้าภายนอกอันนี้ดับไปแล้วยังเหลือแต่ขันธห้าภายใน นามธรรม 4 อย่างนี้ไม่มีที่ยึดก็ละทิ้ง ไปยึดเอาขันธห้าภายใน ที่เราเรียกว่าตายนั้นเอง

พึงสังเกตเมื่อคนตายไปใหม่ๆ กายนี้ยังมีความอบอุ่นหรือยังมีลมหายใจไม่หมด จะเป็นเพราะอ็อกซิเจนช่วยให้มีลมหายใจหรืออะไรก็ตาม คนโดยส่วนมากเห็นว่ายังไม่ตาย ในทางพุทธศาสนาถือว่าตายเพราะกรรม 4 ประการนั้นละไปเสียแล้ว กายนี้จึงตายที่หลัง บางทีก็ไม่แน่เหมือนกัน เมื่อกรรมทั้ง 4 นั้นยังมีความอาลัยขันธห้าภายนอกอยู่ และยังมีความอบอุ่นอยู่สามารถกลับฟื้นคืนมาอีกก็ได้ (ที่เรียกว่าตายแล้วกลับฟื้นคืนมา) โบราณท่านเห็นมามากแล้ว ท่านจึงสังนัยสังขนา คนเมื่อตายแล้วกายยังอบอุ่นอยู่โดยเฉพาะผู้หญิงตายเพราะตกเลือดมาๆอย่าพึ่งเอาไปทิ้งง่าย ๆ ลมมิได้เกิดแต่เฉพาะปอดอย่างเดียว ปอดเป็นที่ระบายลมส่วนหยาบ เมื่อปอดไม่ระบายลมก็เรียกว่าหมดลมหายใจแล้ว แท้จริงลมส่วนลึกเข้าไปยังมี คือความอบอุ่น ความอบอุ่นนี้เกิดจาก สวาบหรือกระพองลม เมื่อสวาบหรือกระพองลมยังคงวิบวาบๆอยู่ ความอบอุ่นก็ยังมิอยู่ ฉะนั้นคนตายแล้วกลับฟื้นคืนมายังได้อยู่ ถ้าหมดความอบอุ่นเป็นอันหมดหวัง

เรื่องเหล่านี้ผมได้พูดมามากแล้ว และพูดตามบัญญัติเพื่อให้ท่านเข้าใจว่า ปฐมวิญญาณ ประกอบด้วยธรรมก็อย่าง และพร้อมที่จะปฏิสนธิในภพได้ทุกเมื่อ ในโอกาสอันวาย แต่ท่านผู้รู้ทั้งหลาย เมื่อมารู้แจ้งแทงทะลุซึ่งธรรมทั้ง 4 นี้คือ อวิชชา ตัณหา อุปทาน กรรม พร้อมทั้งเหตุผล เมื่อขั้นห้าดับ ธรรมทั้ง 4 นั้นก็ดับไปด้วยพร้อมผู้รู้และผู้เห็นความดับนั้นด้วย ไม่ได้มีสมมุติว่าอะไรอีกต่อไป

คราวนี้ผมย้อนกลับมาพูดถึงปัญหาที่ท่านถามในเบื้องต้นนั้นว่า วิญญาณ สัตถุญา อภิญญา ปัญญา คำว่า ปฐมสนธิวิญญาณ คือวิญญาณที่เริ่มแรกมาปฏิสนธิในครรภ์ของมารดานั้น เมื่อมาปฏิสนธิแล้ว ธรรมทั้งหลายมีเวทนาเป็นต้นปรากฏขึ้นโดยลำดับ แต่ในปฏิภพสมุปบาทท่านเอาอวิชชาเป็นต้นเหตุก่อน แม้ที่จริงแล้วธรรมทั้งหลายไม่มีต้นไม่มีปลาย เป็นลูกโซ่เนื่องกันไปอยู่ตลอดเวลา เหมือนพันธุ์ข้าวที่มนุษย์เรากินอยู่ทุกวันนี้ ปลูกกินมาแต่ไหนแต่ไร ไม่ทราบว่ามีมนุษย์คนเราได้มาแต่ไหนเมื่อไร เริ่มปลูกอุปมาเหมือนกับกรรมวิภู เก็บเกี่ยวเหมือนกับกิเลสวิภู รับประทานเหมือนกับวิบากวิภู ถ้าธรรมทั้ง 4 นี้ยังมีอยู่ตราบใดก็พร้อมที่จะไปเกิดในภพที่มีขั้นห้าได้ในโอกาสอันสมควร ท่านจึงเรียกว่า ปฐมวิญญาณ หรือปฏิสนธิวิญญาณ เมื่อปฏิสนธิวิญญาณได้มา ครองขั้นห้าสมบูรณ์แล้ว วิญญาณ ตัวนั้นก็ทำหน้าที่เพียงแต่รับรู้เบื้องต้น ในเมื่ออายตนะภายนอกมีรูปเป็นต้น มากระทบตา เพียงแต่รู้ว่ากระทบเท่านั้น แต่หาได้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรไม่ ที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไรนั้นเป็นหน้าที่ของ สัตถุญา สังขาร เวทนา และเจตสิกธรรมทั้งปวงต่างหาก

สัตถุญา คือความจำได้หมายรู้คิดนานๆอันเป็นเหตุจะทำให้เกิดสังขาร เวทนา และปัญญา เป็นต้น อภิญญา ต้องเกิดจากผู้หัดทำสมาธิภาวนาเป็นแล้วจึงจะเกิด จึงเรียกว่าอภิญญาแปลว่า ความรู้ อันพิเศษหรือความรู้ยิ่ง

ปัญญา คือความรู้ทั่วไปไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรม ปัญญาที่เกิดขึ้นได้หลายทาง เกิดจากการได้ยินได้ฟังมาจากผู้อื่นหรือจากหนังสือเรียกว่า สุตตมยปัญญา เกิดจากความคิดความอ่านหาเหตุผลในสิ่งที่ตนได้ประสบพบผ่านมาแล้วในสิ่งนั้นๆเรียกว่า จินตมยปัญญา เกิดจากจิตที่อบรมทำสมาธิภาวนาให้เป็นแล้ว บังคับจิตของตนให้จำกัดอยู่ในอารมณ์อันเดียว เรียกว่า ภวานามยปัญญา และภวานามยปัญญานี้ยังแยกออกเป็นโลกียปัญญาและโลกุตระปัญญาอีกด้วย

(82) ถาม ที่แรกผมถามอาจารย์ถึงเรื่อง วิญญาณ สัตถุญา อภิญญา ปัญญา ท่านอาจารย์ก็ได้อธิบายว่า ปฏิสนธิวิญญาณเป็นต้นเหตุของการเกิดภพนั้นๆแล้วท่านก็ได้อธิบายถึง สัตถุญา อภิญญา ปัญญา เป็นอย่างนั้นๆ ทำไมคนๆเดียวจึงต้องมีหลายอย่าง เช่น วิญญาณ สัตถุญา อภิญญา เป็นต้น

(82) ตอบ ถูกแล้วคนเราด้วยเหตุที่เห็นว่าจิตมีหลายดวงนี้เอง จึงยากที่จะเห็นธรรมคำสอนของจริงที่พระพุทธองค์ตรัสเทศน์ไว้ แม้ที่จริงแล้วจิตมีอันเดียว ที่เรียกชื่อหลายอย่างนั้นเป็นเพราะอาการของจิตมันมีหลายอย่าง ท่านจึงเรียกชื่อต่างกันออกไปเป็นต่างๆ ฉะนั้นผู้มีปัญญาสามารถจดจำคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องอาการของจิต มาบรรยายจนหาที่สุดมิได้ หรือผู้อบรมจิตจนรวมลงเป็นอันเดียวได้แล้ว อธิบายอาการของจิตได้ไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกัน อย่างผมได้อธิบายเรื่องปลูกข้าวให้ฟังมาในเบื้องต้น เบื้องต้นปลูกลงไปดินจนตั้งต้นเป็นกอ เป็นรวง เป็นเมล็ด เป็นข้าวสารแล้ว ต่อจากนั้นผู้ฉลาดจะทำอะไรได้หมดทุกอย่าง เป็นต้นว่าจะทำขนมจีน ขนมฝรั่ง ขนมนางเล็ด ฝักบัว ขนมหม้อแกง ขนมฝอยทองเป็นต้นได้ทั้งนั้น นี้ว่าถึงด้านวัตถุเอาข้าวขึ้นต้น เพราะมีแป้งเป็นหลักของการทำขนม

ส่วนด้านนามธรรมมีจิตคือวิญญาณเป็นหลัก ประสมกับธรรมนั้นๆแล้วจึงมีชื่อต่างๆกัน ดังอธิบายมาแล้ว

ในปัญหาที่ท่านถามนั้นมีอยู่สองข้อที่ควรจะอธิบายให้เข้าใจคืออภิญญา กับภาวนามยปัญญา เพราะทั้งสองข้อนี้เกิดจากการทำสมาธิภาวนา แต่ผมอธิบายก็ไม่ละเอียดนักเพราะทั้งสองข้อนี้มันเกิดได้ทั้งโลกียะ และโลกุตระ ท่านเองก็รู้อยู่แล้วว่าผมมีความรู้ความสามารถขนาดไหน

พระรูปนั้นได้กล่าวว่า สาธุ สาธุ ผมยินดีพอใจในการที่จะได้ฟังคำอธิบายของท่าน โดยเฉพาะความรู้ซึ่งเกิดจากการทำภาวนาสมาธินี้ น้อยนักที่จะมีผู้อธิบาย และน้อยนักซึ่งจะมีผู้ฟัง หรือฟังถ้าไม่หัดสมาธิภาวนาให้เป็นไปแล้วก็ไม่เข้าใจ โดยมากเขาฟังกันแต่ศิรัจฉานวิชา วันนี้นับว่าเป็นโชคของผมแล้วที่ได้ฟังความรู้ซึ่งเกิดจากการทำสมาธิภาวนา

ผู้เขียนได้อธิบายต่อไปว่า อภิญญานั้น เมื่อจะเกิดก็ต้องมีสมาธิภาวนา อย่างน้อยจิตรวมเข้าเป็นภวังค์ขณะหนึ่งเสียก่อน คำว่าขณะหนึ่งในที่นี้บางคนไม่รู้เสียด้วยซ้ำว่าจิตของเรารวมแล้วเกิดความรู้ต่างๆ เลยเพลินหลงไปตามความรู้ต่างๆ ความรู้นั้นมีหลายอย่างและรู้ในที่ต่างหาก บางคนรู้ในอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน ก็มี

(83) ถาม ยืน เดิน นั่ง นอน จิตก็ต้องเป็นสมาธิรวมได้ด้วยหรือ

(83) ตอบ รวมได้ด้วยซี่ ถ้าไม่รวมจะเกิดความรู้ได้อย่างไร ดังผมได้อธิบายมาแล้ว จิตต้องรวมเป็นภวังค์เข้าสู่สภาพจิตเดิมเสียก่อนจึงเกิดความรู้ได้ ถ้าจิตยังคลุกเคล้าอยู่ด้วยอารมณ์ต่างๆแล้ว อภิญญาความรู้พิเศษจะไม่เกิด เหมือนกับน้ำใสสะอาดปราศจากขุ่นมัวย่อมมองเห็นเมล็ดทรายได้ในที่ลึก 9-10 เมตร แต่ถ้าขุ่นมัวแล้วแม้แต่น้ำตื้นลึกตื้นก็มองไม่เห็น ฉะนั้น จิตเป็นของเร็วแสนเร็วยากที่บุคคลผู้ไม่ได้อบรมจะตามรู้ได้ ถึงแม้ผู้ได้อบรมแล้วก็ตาม ถึงจิตรวมเข้าเป็นภวังค์แล้วก็ยังตามรู้ไม่ได้ก็มี ท่านอุปมาขณะของจิตไว้ว่าเหมือนแมลงวันเกาะอยู่บนหน้าทั้ง บุคคลเอาหมอนมาตีแมลงวันบนหน้านั้น เสียงฆ้องกระทบหน้าทั้งกับเสียงแมลงวันแตกนั้นอะไรก่อนหลังละนั้น

อนึ่งท่านอธิบายถึงขณะจิตของคนธรรมดาไว้ถึง 7 ขณะ เช่นตาเห็นรูปกว่าที่จะเกิดกิเลสได้ จะต้องเข้าภวังค์ถึงเจ็ดครั้ง ตาเห็นรูปออกไปปรับเอามาพิจารณาแล้วจึงรู้ว่ารูปนั้นเป็นรูปอะไร พอใจหรือไม่พอใจ แล้วจึงเกิดกิเลสเครื่องเศร้าหมองของจิต มันยากนักที่จะตามรู้ขณะของจิต ที่อธิบายมานี้ผมก็อธิบายตามบัญญัติหรือ ผิดๆถูกๆผมไม่ใช่นักปริยัติ จำเอาคำพูดท่านมาพูดต่างหาก ตัวผมเองก็ไม่รู้เหมือนกัน ถ้าผมรู้ว่าขณะของจิตดังว่ามานั้นผมจะไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นเลย จะดับแต่ขณะจิตเบื้องต้นขณะในขณะหนึ่งก็สบายเลย ในตอนนี้ขอให้อ่านว่าจิตเข้าสู่ภวังค์ได้ในอิริยาบถทั้งสี่ (คือสมณะ) แล้วจึงเกิดอภิญญา 6 ได้ ในที่นี้จะได้อธิบายแต่เพียง เจโตปริยญาณ กับจตุปปาตญาณ นั่นก็ผลของสมณะมิใช่วิปัสสนาดังคนเข้าใจกันโดยมาก ส่วนนอกนั้นถ้าผู้ใดอยากจะรู้อะไรหาเอาตามหนังสือปริยัติทั้งสองหลักสูตรนักรธรรมโท

แต่ทั้งสองอย่างนั้นก็ดีหรือทั้งหกอย่างนั้นก็ดี ก็มีได้เกิดทั่วไปแก่ผู้ที่ทำสมาธิได้แล้ว จะเกิดขึ้นได้แต่บางคนเท่านั้น บางคนทำสมาธิไปเนิ่นเนิ่นแต่ที่แล้วก็ตาม อภิญญาไม่เกิดเลยสักอย่างเดียวก็มี บางคนอย่างมีมาแล้วพอทำสมาธิเป็นบ้างเล็กน้อยๆหรือไม่รู้ว่าตนเป็นสมาธิเสียเข้าไปก็เกิดอภิญญาก็มี

(84) ถาม เออ ถ้าอย่างนั้นผมก็คิดหวังละซี่ ผมทำสมาธิก็เพื่อต้องการอภิญญาถึงไม่ได้ทั้งหมดก็ขอให้ได้ เจโตปริยญาณก็เอง ผมทำมาตั้งหลายปีแล้วไม่เคยผ่านเลยสักอย่างเดียว ผมเลยหมดกำลังใจที่จะทำต่อไป และเรื่องเหล่านี้มันเป็นเพราะอะไรมาคิดกันไว้

(84) ตอบ ผมขอทีเถิดขออย่างเพิ่งทอดทิ้งภาวนาที่อุตสาหะลงทุนทำมาตั้งหลายปี อย่างน้อยที่ทำมาถึงขั้นนี้ก็เรียกว่าทำความดีมาถึงขั้นสองแล้ว (คือสมาธิ) ท่านย่อมทราบดีแก่ใจของตนเองมิใช่หรือว่า การละบาปคือความชั่วทางกาย วาจา และใจ ของคนหมดไปมากน้อยเท่าไรแล้ว เดียวนี้ยังเหลือแต่ความไม่พอใจของ

ท่าน ที่อยากจะให้เกิดอกุญญาเท่านั้น ความอยากเลยเป็นเหตุอุปสรรคแก่การทำสมาธิ สมาธิท่านเคยทำได้อยู่ที่เลย หายสูญไปเสียด้วย ผมเสียขายแทนท่านเหลือเกิน ถ้าท่านน้อมเข้ามาเพื่อให้เห็นใจของตน สมาธิของท่านก็จะดีขึ้น มากทีเดียว นี่ท่านน้อมไปเพื่อให้เกิดความรู้ในใจของคนอื่น จะคิดดีคิดชั่วคิดหยาบคิดละเอียดเป็นอกุศลหรือกุศล หรืออยากจะทำให้รู้ว่าคนนั้นตายไปแล้วไปเกิดในที่นั้นๆ เป็นต้น นั่นเป็นความรู้ที่ส่งออกไปสู่ภายนอก ผมขอโทษ เป็นความต้องการอยากดังอยากเด่นอยากวิเศษวิโสกว่าเพื่อน หรืออยากมีฤทธิ์ปาฏิหาริย์จำแลงแปลงเพศได้ต่างๆ ทำให้คนทั้งหลายกลัวเป็นต้น คิดอย่างนั้นมันผิดทางไม่ถูกต้องทางหรือก้อย่าไปคิดเลย ถึงจะคิดมันก็ไม่เป็น คิดผิดคำริ ผิดมีแต่ความเสื่อมมาให้แก่ตนถ้อยเดียว เมื่อท่านมารู้ความคิดของท่านทั้งหมดคงว่ามันนั้นแล้ว จงหยุดขยี้และเพิก ถอนเสีย แล้วจงมีสติกำหนดเอาแต่ผู้ไปคิดนึกปรุงแต่งนั้น ไว้อย่างเดียว จิตของท่านก็จะส่องใสสะอาดเป็นเอกัตถา รมณ์ สมปรารถนาของท่านทุกประการ

ดังพระพุทธองค์ตรัสเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายศาสนาอันนี้มีไร่ปฏิบัติเพื่อขส ลาก สรรเสริญ และอะไรทั้งหมด แท้จริงแล้วพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติเพื่อละกิเลสบาปกรรมทั้งหลายดังนี้เป็น ต้น จงดูตัวอย่างพระบรมครูของเราเป็นตัวอย่าง

ที่ท่านถามว่าเรื่องเหล่านี้มันเป็นเพราะอะไรมาคิดกันไว้มันจึงไม่เกิด เจโตปริยญาณและ จุตูปปาตญาณ นั้น ท่านไม่ควรจะถามผมในเรื่องนี้ เพราะมันเป็นอินโดย บุญกรรมนิสสัยวาสนาบารมี ผมไม่ สามารถจะพยากรณ์ได้ เป็นพุทธวิสัยต่างหาก มีพระพุทธองค์ๆเดียวเท่านั้นสามารถพยากรณ์เรื่องเหล่านี้ได้ ผู้ใด จะสามารถพยากรณ์ได้ด้วยวิธีใดๆก็ตาม ผู้นั้นเข้าลักษณะอวดอุตริมนุชยธรรม ผมไม่เชื่อ

อกุญญาที่ว่านี้เป็นได้ทั้งโลกียะและโลกุตระ ที่ว่าเป็นโลกียะนั้นบุคคลธรรมดาเมื่อเองก็สามารถ รู้ได้ เช่นหมู่เพื่อนจะมาหาโดยที่มีได้บอกเลยว่าจะมาหา แต่หากรู้วาระจิตของเขาล่วงหน้าก่อนแล้วว่าจะมาหา แล้วก็มาหาจริงๆหรือนั่งอยู่ด้วยกันเขาคิดใจจะพูดคำๆนั้นละ สักประเดี๋ยวเขาก็พูดออกมาคำนั้นเลย หรือคนคุยกัน อยู่ดีๆนี่เอง กลับเห็นเขาเป็นคนตายเสียแล้วด้วยอาการต่างๆ อยู่มาไม่กี่วันเขาผู้นั้นก็ตายด้วยอาการอย่างนั้นจริงๆ แต่ไม่ทราบว่ายตายแล้วเขาผู้นั้นไปเกิดในที่ใด อย่างนี้เป็นต้น นี่เป็นอกุญญาส่วนหนึ่ง แต่เป็นโลกียะ คือมีอารมณ์ ยังเจืออยู่กับโลก มีความรักความชังมีความโกรธความเกลียด พอใจและไม่พอใจอยู่ ในเมื่อเกิดอกุญญาขึ้นนั้น บางทีก็จริงบ้าง ไม่จริงบ้างตามวิสัยของโลกียะ

(85) ถาม ที่ท่านอาจารย์พูดว่า ก่อนที่จะเกิดอกุญญานั้น จิตต้องเข้าสู่ภวังค์เสียก่อน และ อกุญญาที่ต้องมีสองคือโลกียะและโลกุตระ ถ้าอย่างนั้นภวังค์ก็ต้องเป็นสองคือโลกียะและโลกุตระด้วยละซี

(85) ตอบ ถูกแล้ว เมื่อจะพูดเรื่องอกุญญาจะต้องพูดเรื่องฌาน ที่พูดถึงเรื่องจิตเข้าสู่ภวังค์นั้น ผมพูดย่อๆ ถ้าจะพูดให้หมดเรื่องแล้วต้องพูดถึงเรื่องฌาน ฌานต้องมีที่ตั้ง 3 ฐาน

ฐานที่ 1 คือภวังค์บุบาท จิตรวมนิดๆหน่อยๆ บางทีเจ้าตัวไม่รู้จิตรวมด้วยซ้ำไป เว้นแต่ผู้มีปัญญา สามารถรู้เรื่องจิตของตนได้ละเอียดถี่ถ้วนจึงจะรู้ได้ ให้ฟังสังเกตต่างๆดังนี้ เมื่อคิดนึกในอารมณ์อันใดอยู่ จิตหยุด นิ่งอยู่พักหนึ่งแล้วคิดนึกต่อไปอีก นั้นเรียกว่า ภวังค์บุบาทๆนี้ มีอาการของมันอยู่ในตัวสองอย่างคือ วิตก วิจารณ์

ฐานที่ 2 ภวังค์จรณะ จิตจะรวมเป็นระยะๆแต่ไม่ได้รวมสนิทจนไม่รู้ตัวเสียเลย บางคนก็ไม่รู้ว่า จิตอยู่ที่ไหน รู้แต่อาการของมัน ซึ่งมีอยู่สองอย่างคือ ปิติ สุข

ฐานที่ 3 ภวังค์ปัจเฉท จิตจะรวมสนิทเลย บางคนอาจจะไม่รู้ตัวเลยก็มี นั่งเงียบสนิทตั้งหลาย ชั่วโมง พอรู้ตัวขึ้นมาจะงงไปหมดเป็นไก่อตาบอดไปเลย เห็นผู้คนและสิ่งต่างๆลึบสมมุติบัญญัติของเก่าไปหมดจะ พูดอะไรก็ไม่ถูก อยู่สักพักใหญ่ๆอาการเหล่านี้จึงค่อยจางลงๆแล้วจะมาเป็นปกติตามเดิม หรือหากจะรู้ตัวอยู่บ้าง อาการเหล่านั้นก็จะเหมือนกับเข้าไปในโลกอีกโลกหนึ่งต่างหาก หรืออยู่ในห้องอันสว่างไสวไปด้วยแสงไฟ มีสุข

และเอกัตตาเป็นที่ตั้ง อนึ่งพึงเข้าใจว่าภวังค์ทั้งสามนี้มีสติอ่อนหรือไม่มีสติเสียเลย ถึงจะเข้าภวังค์นั้นๆได้ ถ้ามีสติสมบูรณ์จะเป็นสมาธิไป

จิตเข้าถึงภวังค์ทั้งสามอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว อภิญญาจึงจะเกิด แล้วก็มีได้เกิดแก่ผู้ถึงภวังค์ทั่วไปอย่างคนทั่วไปเข้าใจกันนั้น หากท่านจะถามผมว่า นั่นมันเป็นเพราะเหตุไร ผมก็ขอตอบว่าไม่ทราบ อย่างที่ผมตอบท่านแล้ว จะตอบได้ก็เพียงแค่เดาๆเอาอย่างคนทั่วไปตอบ ว่าเพราะบุญวาสนาบารมีของท่านผู้นั้นเคยได้อบรมมาก่อน คำว่าแต่ก่อนเมื่อไรก็ภพก็ชาติมาแล้วก็ไม่ทราบ และท่านนั้นได้เคยทำมาอย่างไรก็ไม่รู้

ส่วนโลกุตระอภิญญานั้น ท่านก็ใช้โลกียฆานนี่เอง เพราะท่านไม่ได้แบ่งแยกองค์ฆานไว้ ฆานโลกียะและฆานโลกุตระก็มีองค์ห้าหรือหกเหมือนกัน เป็นแต่ท่านผู้เข้าถึงโลกุตระแล้วท่านไม่คิดในองค์ฆานนั้นๆ ท่านเข้าออกได้เป็นเครื่องอยู่ของท่านต่างหาก เมื่อท่านจะใช้ภิญญาท่านต้องเข้าจตุตถฆานคือจิตต้องถึงเอกัตตากับอุเบกขา ให้ชำนาญคล่องแคล่วไม่หลงติดในองค์ฆานอย่างปุถุชนเสียก่อน แล้วจึงค่อยถอนจิตออกมาอยู่ในขั้นอุปจาร จึงวิตถถึงเรื่องที่จะรู้นั้นนิตหนึ่งแล้ว เข้าอุปปนาฆานอีกเหมือนเดิม เรื่องนั้นถ้าจะรู้ก็รู้ขึ้นมาเอง โดยปราศจากการปรุงแต่งและสัญญาอารมณ์ใดๆทั้งหมด ถ้าไม่รู้ท่านก็อยู่สบายตามอัธยาของท่าน ความรู้ของท่านจึงแน่นอน ไม่เหมือนปุถุชนคนธรรมดา เมื่ออยากรู้แต่ไม่รู้ก็กระสับกระส่าย เมื่อรู้ตามต้องการก็ดีใจ เข้าใจว่าตนเองดีแล้ว

ผู้เขียนถามว่า ท่านเล่าเป็นอย่างไรทำได้ใหม่ ภวังค์ทั้งสามที่ผมอธิบายมานั้น หรืออุปปนาฆานอันเป็นบทบาทของอภิญญาทั้งหก

พระรูปนั้นตอบว่า โอ้ยผมทำไม่ได้ แค่ภวังค์ทั้งสามก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรแล้ว ผมพยายามเพียงแค่ว่าจิตให้รวมเท่านั้นก็แยกอยู่แล้ว ทำจิตให้รวมได้ไม่ถึงชั่วโมงเดี๋ยวมันก็ไปอื่นแล้ว ห้ามทำจิตให้ตรงนั้นมันยากจริงๆ ยากยิ่งกว่าสร้างจรวดไปเหยียบพระจันทร์ เขาสร้างจรวดได้ขนาดนั้นแล้ว เขาก็ยังกลับมาชูงกับโลกนี้อยู่อีก

(86) ถาม ท่านอาจารย์ ผมขอโทษขอถามสักนิดเถอะ ท่านบอกว่าเมื่ออภิญญาจะเกิดจิตต้องเข้าสู่ภวังค์ทั้งสาม ภวังค์ใดภวังค์หนึ่งเสียก่อนจึงจะเกิด เมื่อพูดถึงโลกุตระอภิญญา ท่านบอกว่าอุปปนาฆานเป็นบทบาทของอภิญญา ที่แรกท่านพูดถึง ภวังค์อุปเจต มาคราวนี้ท่านพูดถึงอุปปนาฆานดังนี้ ภวังค์ กับ ฆาน หรือสมาธิ และสมาธิตันนั้นมันต่างกันอย่างไร

(86) ตอบ เอาแล้วท่านนี้ไปใหญ่แล้ว ผมบอกแล้วแต่เบื้องต้นว่าผมไม่ใช่สำนักปริยัติ ผมต้องการตัดสัญญาอารมณ์ทั้งปวงหมด ให้มันยังเหลือแต่จิตกับสติเท่านั้น ผลที่สุดจิตก็มารวมลงเป็นใจ สติกับใจมารวมกันเข้าเป็นหนึ่งทั้งหมดเรื่อง โลกนี้ทั้งหมดมีจิตอันเดียวเป็นใหญ่ ถ้าไม่มีจิตเสียอย่างเดียวโลกนี้ก็ไม่มีมีความหมาย พุทธศาสนานี้ก็เหมือนกัน มีจิตอันเดียวเป็นแก่น พระพุทธศาสนาจึงตั้งอยู่ได้ ถึงแม้พระสิทธัตถะราชกุมารที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ต้องมีจิตอันนี้เสียก่อนจึงจะตรัสรู้ได้ ถ้าหาจิตไม่ได้เสียแล้วพระพุทธเจ้าก็ไม่มี ฉะนั้นผมจึงอยากจะหาแก่นคือจิตให้พบเสียก่อน เรื่องที่ท่านถามในเบื้องต้นนั้นจึงค่อยพูดกันทีหลัง ถึงพูดกันเวลานี้ก็ไม่เข้าใจกันอยู่ดีๆนี่เอง เมื่อพูดแล้วต้องทำตามด้วยจึงจะเข้าใจ

ในพุทธศาสนาท่านสอนให้อบรมจิต ที่พวกเราเรียกว่าอบรมกัมมัญฐานคือให้ตั้งสติกำหนดจิตความจริงแล้วก็ตั้งจิตกำหนดจิตนั่นเอง จิตเป็นของมีอยู่แล้วแต่เราไม่ได้ตั้งให้มันอยู่คงที่ มันจึงเลอะเทอะเหลวไหลไม่ทราบว่ามันอยู่หรือไปไหนแล้ว มันคิดดีและคิดชั่วเป็นบาปหรือเป็นบุญ ท่านจึงสอนให้มันตั้งอยู่คงที่ จิตเป็นของไม่มีตัวไม่มีตน จะผูกมัดด้วยเชือกก็ไม่ได้ ต้องผูกมัดด้วยค้ำบริกรรมว่า พุทโธๆ คำว่าพุทโธๆ ที่มีความรู้สึกอยู่กับ พุทโธ นั้นแหละ คือ จิต เมื่อจับเอาความรู้สึกนั้นแล้วสิ่งทั้งปวงหมดนั้นก็จะหายไปสิ้น เรา

ภาวนาก็ต้องการละความกังวลเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหมดมิใช่หรือ เมื่อเราจับได้ความรู้สึกที่มีอยู่กับพุท
โธ ก็เรียกว่าเราจับจิตได้แล้ว และขอให้จับมันไว้ให้มัน จึงจะไม่เป็นทุกข์เดือดร้อนในเมื่ออารมณ์ที่ไม่ดีมากระทบ
นี้เราหาจิตหรือจับจิตได้แล้ว

จิตนี้แหละเป็นผู้คิดผู้นึกผู้ปรุงแต่งสัญญาอารมณ์ต่างๆ ถ้าไม่มีจิตโลกอันนี้ก็จะไม่สวยงาม
อย่างนี้ ที่เราเกิดมาเห็นโลกอันนี้ตระการงามตา ก็เพราะจิตอันนั้นมันเกิดมาก่อนมันสร้างไว้ให้เราดู เมื่อเราเกิดมา
ดูมันเพลินจนไม่มีขอบเขต จึงเป็นเหตุให้เกิดทุกข์วุ่นวายไปต่างๆ นานา พระพุทธศาสนาจึงสอนให้เราสำรวมจิต
ก็ระวังจิต เมื่อจิตมันจะคิดนึกอะไร ไม่ว่าดีหรือชั่วก็ให้รู้ตัวอยู่เสมอ ให้รู้เท่าทันมัน มิใช่รู้ตามจิต รู้ตามจิตไม่มีวัน
จะตามทัน เมื่อรู้เท่าทันมันแล้วมันก็จะอยู่นิ่งเฉย ไม่คิดนึกไม่ปรุงไม่แต่ง ไม่เป็นอดีต ไม่เป็นอนาคต อยู่เป็นกลาง
เฉยๆ ไม่เป็นบุญเป็นบาป จิตก็จะรวมเข้ามาเป็นใจ มีแต่ความวางเฉยกับสติรู้ตัวอยู่ จิตกับใจมีลักษณะอาการ
ต่างกันอย่างไร แท้จริงจิตกับใจก็อันเดียวกันนั่นแหละ จิตอันใดใจก็อันนั้น ใจอันใดจิตก็อันนั้น แต่ที่ท่านเรียกเป็น
สองเพราะมีอาการอย่างอธิบายมานี้ บุคคลใดอบรมจิตไม่ให้เข้าถึงใจ บุคคลนั้นก็จะมีความวุ่นวายเดือดร้อนหา
ความสุขไม่ได้ ถ้าบุคคลใดอบรมจิตจนเข้าถึงใจ รู้จักจิตเป็นอาการอย่างนี้ ใจเป็นอาการอย่างนี้ เมื่อต้องการใช้
จิตก็ใช้ได้ หรือต้องการใช้ใจก็ใช้ได้ บุคคลนั้นได้ชื่อว่า มีจิตใช้จิตได้มีใจใช้ใจได้ มิใช่มีจิตให้จิตใช้เราตลอดเวลา
ชื่อว่าเป็นทาสของจิตตลอดภพตลอดชาติ

คราวนี้เมื่อรู้จักจิตกับใจว่ามีลักษณะอาการต่างกันอย่างไรแล้ว ผมจะตอบปัญหาที่ว่า กังวล อับป
นาสมาธิ หรือสมาธิ สมาบัติ มันต่างกันอย่างไร มันก็ต่างกันอย่างไร เพราะว่าโดยส่วนมากท่านคณาจารย์ทั้งหลาย
มันอธิบายแต่เพียงชื่อ ไม่ได้อธิบายตัวจริงของมันว่ามีลักษณะอาการอย่างไร แต่ผมก็จะอธิบายตามสมมุติบัญญัติ
ถ้าไม่อธิบายตามสมมุติบัญญัติแล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะเอาอะไรมาอธิบาย

ฉาน มีกวังค์เป็นเครื่องวัด ถ้าไม่ถึงกวังค์ก็ไม่ถึงฉาน ดังผมอธิบายกวังค์สามมาแล้ว แต่มัน
หายขาดละเอียดต่างกัน ยิ่งอรุณฉานยิ่งละเอียดมาก ลักษณะจิตเข้าถึงฉานมีอาการเหมือนกับเรตกลุมนหรือตกแหว
หรือบางทีก็จะตกใจสะดุ้ง นั่นจิตถอนแล้ว ถึงจะเป็นอย่างไรก็ช่าง ฟังจิตนั้นให้ละเอียดเข้าไป ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง
ปัญหาความรู้อะไรทั้งสิ้น ถ้าไปรู้ว่าฉานมีองค์เท่านั้นเท่านั้นแล้วจะไม่เป็นฉานเลย ฉานต้องฟังเอาจิตอย่างเดียว
หรือฟังนิมิตอันใดอันหนึ่ง แล้วไม่มีอดีต อนาคต ลงเฉพาะปัจจุบันเป็นสมุฏฐาน อภิญญาจะเกิดตอนนั้น เมื่อจะเกิด
มีลักษณะคล้ายกับฝัน เพราะจิตตอนนั้นอยู่ในกวังค์ ถ้าผู้ชำนาญ เข้าจิตแล้วมีลักษณะตื่นอยู่ดีๆ นี้แหละ แต่มี
ลักษณะต่างกับคนตื่นธรรมดา จิตเข้าสู่กวังค์กับคนธรรมดาแตกต่างกันมาก เรื่องเหล่านี้อธิบายยากถ้าผู้ที่
แล้วจะเข้าใจด้วยตนเอง

อับปนา มีสองอย่าง อับปนาสมาธิ กับอับปนาสมาธิ อับปนาสมาธิก็กวังค์ปัจเจกตั้งที่อธิบาย
มาแล้วนั่นเอง อับปนาสมาธิ จะต้องมึสติสมบูรณแล้วฟังพิจารณาธรรมอันใดอันหนึ่งอยู่โดยเฉพาะ เช่น พิจารณา
ธาตุสี่ ชั้นห้า อายตนะหก เป็นต้น เมื่อพิจารณาโดยเฉพาะแล้วจิตจะค่อยละเอียดลงๆ เมื่อจิตละเอียดแล้วปัญญาก็
ละเอียดตามไปด้วย เมื่อตั้งสติกำหนดเช่นชั้นห้านี้แหละเป็นต้น มีสติตั้งมั่นกำหนดตามปริยัติว่า ชั้นนั้นๆ เป็น
อย่างนั้นๆ เมื่อจิตเห็นชัดด้วยใจของตนเองแล้ว จิตก็จะหยุดเป็นพักๆ แล้วส่งไปตามสัญญาอีกตามเดิม เรียกว่า
ขณิกสมาธิ เมื่อพิจารณาอยู่อย่างนั้นแต่จิตละเอียดเข้าๆ จนเห็นชั้นเป็นของน่าเกลียดหรือน่าเบื่อหน่ายมากแล้ว จิต
อันนั้นก็พลินอยู่กับการพิจารณา ชัดประจักษ์แจ้งด้วยใจของตนเอง ไม่ส่งออกไปพิจารณาเรื่องอื่น เรียกว่า
อุปจารสมาธิ สมาธินี้มีจิตแน่วแน่เป็นเอกัตถารมณ์เป็นเครื่องชี้วัด อุปจารสมาธินี้มีสองอย่างที่อธิบายมานี้เรียกว่า
อุปจารสมาธิก่อนจะเข้าถึงอับปนาสมาธิ อุปจารเมื่อถอนออกมาจากอับปนาสมาธินั้นอีกอย่างหนึ่ง จะได้อธิบาย
ข้างหน้า

อุปจารสมาธิมีอยู่ด้วยการพิจารณาธรรมนั้น แล้วจะอิมพองใจในการพิจารณาธรรมนั้น ด้วยเห็นว่าขั้นห้าที่เราพิจารณาอยู่นี้ก็สักแต่ว่าขั้นห้า เราจะพิจารณาเห็นมันเป็นอย่างไร มันก็คงอยู่อย่างเดิม เมื่อมันยังไม่ถึงโอกาสมันก็อยู่อย่างเดิม เมื่อมันถึงโอกาสเวลาแล้วมันต้องเป็นไปตามกาลเวลาของมัน แล้วจิตนั้นจะหยุดนิ่งมีสติรู้ตัวอยู่ว่า เรานิ่งเราไม่พิจารณาอีกแล้ว สงบอยู่อย่างเดียว เรียกว่า อัปนาสมาธิๆนี้จะเกิดปัญญาอะไรไม่ได้เลย เป็นแต่พักผ่อนเอากำลังเท่านั้น เหมือนคนทำงานเหน็ดเหนื่อยแล้วพักผ่อนเอากำลังเท่านั้น ได้กำลังแล้วออกทำงานอีกต่อไป

คนเรายังมีชีวิตอยู่ มีอายตนะภายในสมบูรณ์อยู่ ต้องมีการกระทบกระทั่งภายนอกเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้ออกจากอัปนาสมาธิไปอยู่ชั้นอุปจารสมาธิแล้ว จะพิจารณาสิ่งที่มากระทบอายตนะทั้งหลายเป็นธรรมไปหมด เช่นเห็นรูป รูปเป็นธาตุสี่ที่สมมุติว่ารูปนั้นเป็นอย่างนี้สวยไม่สวย จิตเป็นผู้สมมุติปรุงแต่งเอาเอง แท้จริงเรื่องสมมุติใครจะสมมุติหรือไม่สมมุติมันก็อยู่อย่างเดิม รูปจะทรงอยู่ชั่วระยะหนึ่งแล้วก็จะดับสลายไปตามสภาพของมัน ส่วนเสียดังเช่นเดียวกันเป็นต้น จะหมดความอยากในความหิวกระหายในสิ่งนั้นๆถึงแม้ไม่หมดทีเดียวเมื่อพิจารณาเห็นอยู่อย่างนั้น ปัญญาแก่กล้าสมาธิแน่นแฟ้นเข้า ก็มีโอกาที่จะให้หมดความลุ่มหลงในอายตนะทั้งหลายได้ในที่สุด

ไม่เหมือนอุปจารสมาธิก่อนเข้าถึงอัปนาสมาธิ เพราะอุปจารสมาธิก่อนจะเข้ายังไม่ถึงหลักบางที่จิตเข้าถึงอุปจารสมาธิเล็กน้อยแล้วก็ถอนออกไปเสีย พิจารณาอะไรก็ไม่ชัดไม่เจน บางทีเคล็ดเปิดเปิงไปเลย ไม่เข้าถึงสมาธิซ้ำ

ที่ท่านถามว่า สมาธิ กับ สมาบัติ มันต่างกันอย่างไรนั้น อันนี้ผมก็ตอบยากเหมือนกัน เพราะพวกเราฝึกหัดตามครูบาอาจารย์มาก็หัดแต่สมาธิ ไม่เคยหัดสมาบัติ มีแต่ท่านนี้แหละช่างถามเอาจริง ถ้าจะให้ผมตอบก็จะเอาเอาตามเคยว่า คงจะเหมือนกันละมัง ผิดถูกผมไม่กล้ารับรอง จะต่างกันก็แต่อาการเข้าเท่านั้น สมาธิก็แปลว่าทำให้ใจให้แน่วแน่เป็นอันหนึ่ง สมาบัติ ก็แปลว่าเข้าถึงพร้อม (เป็นนักแปลเสียด้วย) ทำสมาธิจิตใจให้แน่วแน่เป็นอารมณ์อันเดียวก็พร้อมที่จะเข้าได้ทุกเมื่อ สรุปรวมความว่า สมาธิเป็นเรื่องกำลังหัดจิตใจให้แน่วแน่ได้บ้างไม่ได้บ้าง สมาบัติ เป็นเรื่องการฝึกหัดให้ชำนาญอยากเข้าเมื่อไรก็ได้ เป็นธรรมดาเมื่อท่านที่ฝึกหัดจิตใจได้แล้วต้องทดสอบ หรือเพื่อเป็นเครื่องเล่นหรือเครื่องที่อยู่ของท่าน

เมื่อพูดถึงเรื่องนี้แล้ว ผมก็อยากพูดให้หมดเสียเลยว่า สมาบัติ กับนิโรธสมาบัติไม่ใช่อันเดียวกัน อย่างคนทั่วไปโดยมากเข้าใจกันนั้น สมาบัติ พระสาวกบางองค์ท่านชำนาญ ท่านอยากเข้าเมื่อไร ณ ที่ไหนท่านก็เข้าได้และไม่มีกำหนดเสียด้วย นิโรธสมาบัตินั้น ท่านต้องได้ฉานแปลแล้ว เข้าโดยลำดับฉานถึงนิโรธสมาบัติและเมื่อจะเข้าท่านก็มีได้คิดว่าเราจะเข้าหรือกำลังเข้าอยู่ ซึ่งนิโรธสมาบัตินั้น ถ้ารู้สึกอยู่ก็เข้าไม่ได้ สัญญาเวทนา ดับหมด แล้วลมหายใจจึงค่อยดับทีหลัง

(ผมขออธิบายไว้ในที่นี้สักนิดหนึ่ง บางคนอาจสงสัยว่า ลมหายใจดับแล้วทำไมจึงไม่ตาย ที่ไม่ตายเพราะลมละเอียดยังมีอยู่ ดับแต่ลมหยาบๆที่หายใจออกมาทางจมูกเท่านั้นแหละ ส่วนลมละเอียดยังมีอยู่ ดังผมได้อธิบายแล้วในข้างต้น ความอบอุ่นยังมีอยู่เพราะลมยังไม่สิ้นหมด ความอบอุ่นเกิดจาก สวาบ หรือ กระทบลมยังติดอยู่ มิฉะนั้นก็เหมือนกับทารกเกิดในครรภ์ของมารดายังไม่ตายจะนั้น)

ก่อนที่ท่านจะเข้า ท่านก็ได้อธิษฐานไว้ว่าจะอยู่เท่านั้นเท่านี้วัน เมื่อถึงกำหนดท่านก็ออกจากนิโรธสมาบัตินั้น ก่อนจะออกจิตสังขาร (คือวิตก) เกิดก่อน แล้วสัญญา เวทนา จึงเกิดตามมา นิโรธสมาบัตินี้เข้าได้ทั้งพระเสขะและพระอเสขะบุคคลตั้งแต่พระอนาคามีขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ และปุถุชนที่ชำนาญเข้ามานี้ก็

เข้าได้ เพราะองค์ฌานทั้งแปดไม่ได้แยกกัน เดินทางเดียวกัน จะต่างกันก็แต่พระอรียเจ้าท่านเข้านิโรธสมาบัติเพื่อ
ชมสมาบัติของท่าน หรือเพื่อเป็นเครื่องอยู่ของท่าน ส่วนปฎุชนเข้านิโรธสมาบัติเพื่อผลของนิโรธสมาบัติจริงๆ

ส่วนสมาบัตินั้น ท่านฝึกฝนอบรมสมาธิของท่านให้ชำรองแล้วท่านต้องการเข้าสมาบัติในเวลา
ใด ณ ที่ไหน ก็ไปตามต้องการ ดังผมจะชักตัวอย่างมาให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง พระพาลุลอรหันต์ที่มีสหายอยู่คนหนึ่ง
เขาไปเยี่ยมท่านถึงวัด สหายถามพระว่า "พระพาลุลไปไหน" พระภิกษุตอบว่า "โนน ท่านอยู่โนน" เวลานั้นพระ
พาลุลเข้าสมาบัติอยู่ในที่แจ้งแห่งหนึ่ง ไปถึงแล้วเขากล่าวว่า

สหายถาม "ท่านๆ ท่านทำอะไร"

ท่านก็นิ่งเฉย เขากลับมานั่งคุยกับพระอยู่สักพักใหญ่ๆ ท่านออกจากสมาบัติแล้วมาหาเขา

สหายถามว่า "ตะกี้นี้ท่านทำอะไรอยู่ เรากล่าวท่านๆ ไม่ได้ยินหรือ"

พระพาลุลตอบ "เราได้ยินอยู่ แต่เรากำลังแสวงสิ่งที่เราควรแสวง"

เรื่องนิโรธสมาบัตินี้พูดยากเพราะมีชีวสัยของพวกเรา นี่นำมาพูดสู่กันฟังเฉยๆ ผู้พูดกับท่าน
ผู้ทำให้เป็นไปจริงแล้วความซาบซึ้งของนิโรธสมาบัติไกลกันเหมือนกับฟ้ากับดินทีเดียว ในพุทธศาสนาของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าของเราแล้ว บรรดาพระสาวกทั้งหลายวันพระพุทธเจ้าองค์เดียว ไม่มีใครจะชำนาญคล่องแคล่ว
เหมือนพระกัณหาเรวตะ พระพุทธเจ้าได้ตรัสชมว่า ชำนาญเข้านิโรธสมาบัติได้คล่องทั้งโลกิยะและโลกุตระ นี่เป็น
เพราะบุญวาสนาเรามีพร้อมทั้งความปรารถนา ที่ท่านตั้งใจไว้ในเอตทัคคะในด้านนี้จึงสำเร็จตามความประสงค์

นิโรธสมาบัติกับนิโรธในอริยสังคีตต่างกัน นิโรธสมาบัติมีอธิบายดังกล่าวแล้ว คือเข้าฌานโดย
ลำดับจนถึงนิโรธสมาบัติ ส่วนนิโรธในอริยสังคีตนั้นไม่ต้องเข้าฌาน ใช้ปัญญาสัมมาทิฎฐิ เมื่อเห็นขันธห้านี้เป็น
ทุกข์แล้ว ใช้สติพิจารณาเหตุแห่งทุกข์จนเห็นแจ้งชัดด้วยปัญญาอันเกิดจากสมาธิว่า อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็น
ต้นเหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์อันนั้นก็หายไป นี่เรียกว่านิโรธในอริยสังคีต หรืออะไรก็ตามที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้ว
ต้องใช้สติตัวนี้แหละเข้าไปเพ่งพิจารณาจนให้เกิดปัญญาสัมมาทิฎฐิแล้ว ทุกข์อันนั้นก็หายไปหมด

ผู้เขียนกล่าวว่า ผมขอโทษ ผมพูดมากไปหน่อยวันนี้ อะไรผิดพลาดไปหน่อยจงถือว่าเป็น
กันเองก็แล้วกัน ไอ้โฮ คุณาพิกานอนแนบบายห้าโมงกว่าแล้ว ได้เวลาสร้งน้ำสร้งท่าทำความเพียรเดินจงกรมภาวนา
กันแล้วนี่ พระเณรมารอทำกิจวัตรกันอยู่โนนแนบ บายห้า โยงไม่ได้เดินจงกรมภาวนายังไม่รู้สึกมันไม่ค่อยสบาย
เอาละอะเล็กกันเถอะ ท่านมายังไงจะกลับยังงี้ ถึงวัดจะไม่ค่ำหรือ

พระรูปนั้นตอบว่า "ไม่เป็นไร ผมมากับเด็กสองคน ขากลับขึ้นรถประจำทางไปเดี่ยวเดียว 20
นาทีก็ถึงวัด รถลมไป ผมฟังท่านอาจารย์พูดวันนี้แล้ว เข้าถึงจิตถึงใจผมจริงๆทำให้จิตผมปลอดโปร่งโล่งไปหมด
ปรากฏเหมือนกายไม่มีเลย มีแต่จิตจจจจอยู่อยู่กับธรรมชาติของท่านเท่านั้น บางครั้งก็เกิดปิณฑชุกชุกชุกๆ ดูดูชุกชุก
ชุกชุกไปทั้งตัวอีกแล้ว

ผู้เขียนกล่าวว่า "ไม่เป็นไร โอกาสหลังหากมีข้อสงสัยอะไรจงมาใหม่ แต่ที่หลังต้องมาแต่ยังวัน
หน่อย ราวบาย 2 โมงเศษพอดี เพราะเวลานั้นผมออกรับแขก ถ้าแขกไม่มีเราก็จะได้สนทนาธรรมกันสนุกเลย ได้
เวลาแล้วนิมนต์เถอะ ผมอยู่วัดไม่ค่อยมีคนคุยด้วย คุยกันก็ไม่ถึงจิตถึงใจ

พระรูปนั้นตอบว่า ผมมาวันนี้บ่นว่าเป็น โชคดีเหลือหลาย ผมขอลาครับ

ผู้เขียน นิมนต์